

Вања Станишић

**СРПСКО-АЛБАНСКИ
ЈЕЗИЧКИ
ОДНОСИ**

Вања Станишић

СРПСКО-АЛБАНСКИ ЈЕЗИЧКИ ОДНОСИ

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

EDITIONS SPECIALES No 59

Vanja Stanišić
LES RELATIONS LINGUISTIQUES
SERBO-ALBANAISES

Rédacteur en chef
NIKOLA TASIĆ

B E L G R A D E
1 9 9 5

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
БАЛКАНОЛОШКИ ИНСТИТУТ

ПОСЕБНА ИЗДАЊА 59

Вања Станишић

СРПСКО-АЛБАНСКИ
ЈЕЗИЧКИ ОДНОСИ

Одговорни уредник
НИКОЛА ТАСИЋ

Б Е О Г Р А Д
1 9 9 5

Рецензенти

Академик Павле Ивић

Др Велимир Михаиловић

Компјутерска обрада

Дамир Плованић

Тираж 800

Прво издање

Штампа

CICERO, Београд, Сарајевска 27

Књига је издата уз финансијску помоћ Министарстава за науку и технологију Републике Србије

УВОД

Питањем албанско-словенских језичких односа европска лингвистика је почела да се бави већ од појаве првих компаративних студија ових језика, у другој половини прошлог века. Од тада до данас бројни радови у овој области утврђују њен тројаки лингвистички значај: за албански језик, за историју и дијалектологију словенских језика и за балканску лингвистику.

Први период ових истраживања одликује већа заинтересованост проучавалаца за словенске елементе албанског језика. Оснивач упоредне граматике словенских језика, Франц Миклошич, аутор је првог рада о инојезичким елементима албанског језика - први том његових "Албанских истраживања" (Беч 1870) садржи списак од преко 300 славизама. Напоре с њим, славизима у албанском се позабавио и Викентиј Макушев у раду о Словенима у Албанији у средњем веку (Варшава 1871). Крајем XIX в. у капиталном "Етимолошком речнику албанског језика" Густава Мајера (Штразбург /Стразбур/ 1891), списак славизама је проширен на 540. Недостатак података о јужнословенским језицима у то доба условио је да су се и Миклошич и Мајер ограничили на поређења албанског претежно са српским језиком. Томе је допринела и чињеница да су се управо у српској средини у то време појавила три значајна филолошка дела која су европској науци пружила могућност да се ближе упозна с тада тешко доступним материјалом албанског језика: "Арнаутске пјесме" Вука Караџића (записане у Крагујевцу 1830, а објављене у целини тек 1921), "Речник од три језика (македонски, арбански, турски)" Ђорђа Пуљевског (Београд 1875) и "Српско-арнаутски речник" Љубе Кујунџића (Београд 1902). У првој половини XX в. долази до преокрета у проучавању славизама у радовима Стефана Младенова, Макса Фасмера, Норберта Локла и, нарочито, у "Словенском становништву у Албанији" Афанасија Сељишчева (Софија

1931) - најзначајнијој студији о словенској лексици албанског језика, у којој је утврђено да је знатно већи део албанских славизама источнојужнословенског порекла.

На важност проучавања у супротном смеру, управо на значај албанизма за историју јужнословенских језика, указао је Н. Јокл 1933. Конкретан допринос у овом правцу, а у вези с темом која нас интересује, учинио је Василије Ђерић још 1927. списком "Арбанаских речи у српском језику", састављеним на основу Мајеровог речника.

Велики допринос у проучавањима албанско-словенске проблематике остварио је Хенрик Барић својим часописом "Архив за арбанаску старину, језик и етнологију" (Београд, I-IV/1923-1928), који је окуљао најистакнутије лингвисте, историчаре и етнологе. Истакнуто место у овом периоду, поред Х. Барића, заузима Петар Скок чија је разноврсна етимолошка делатност на пољу балканологије крунисана великим регистром албанских паралела у његовом посмртно публикованом "Етимологијском рјечнику хрватског или српског језика" (Загреб I-IV /1971-1974). Посебно треба споменути и двотомни "Речник косовско-метохијског дијалекта" Глише Елезовића [СДЗБ IV, 1932 - СДЗБ V, 1935] који има огроман значај како за проучавање лексике старосрпског говора између Вучитрна и Пећи, тако и за проучавање албанских позајмица у њему, а који је због неких недостатака баш у тумачењу албанизма, (без недостатака уосталом није ни једно дело), доживео неоправдано оштру и негативну критику Хенрика Барића [Прилози XV /1-2, 1935].

Педесете године овог века обележене су делатношћу Ивана Поповића, значајног систематизатора српско-албанске грађе. Питања албанско-словенских језичких односа заступљена су у новије доба у радовима Ећрема Чабеја, Вацлава Полака, Мартина Цамаја, Вацлава Ђимоховског, Карла Таљавинија, Ерика Хемпа, Владимира Орела и, нарочито, Агније Деснице. Српско-албанским језичким односима бави се низ домаћих лингвиста као што су Идриз Ајети, Љатиф Муљаку, Реџеп Исмајљи, Милица Грковић, Митар Пешикан, Драгољуб Петровић, Мато Пижурца и последњих година Александар Лома. Опширан преглед превасходно лексичке грађе из ове

области дат је у новије време у следећим радовима: "Јужнословенски утицаји на северноалбанске дијалекте у Југославији" Ванде Будзишевске [Prace slawistyczne 45, 1986], "Утицаји албанског језика на јужне српске говоре" Аниље Омари [StF 1, 1989] и "Албански елементи у јужнословенским језицима" Ђемаља Муратија (Приштина 1990). Израз "у новије време" има релативан значај пошто је овај рад био написан још 1992. године, али из објективних разлога није могао да буде објављен све до сада. Када се, коначно, таква прилика указала, на постојећем тексту извршене су само најнужније исправке и допуне.

ЕТНИЧКИ ДОДИРИ СРБА И АРБАНАСА ТОКОМ ВЕКОВА

Историјски контакт Словена с Албанцима подудара се с временом велике сеобе народа и доласком Словена на Балкан у VI-VII веку. Приближно у то доба, вероватно уочи појаве Словена, долази до језичког и етничког издвајања Албанаца као јединих нероманизованих потомака стариначког балканског становништва. Истовремено, и Словени и Албанци, као чланови индоевропске језичке породице, наследили су извештан број језичких црта које су им заједничке. У рефлексима индоевропских гутурала Албанци су ближи сатемској групи којој припадају и Словени [М. Будимир, GjA 2, 1965, 5-12], а на морфолошком плану деле са Словенима неке сличности у префиксацији и грађењу глагола [Г. Сване, GjA 2, 1965, 15-31]. Албански бројеви од 6 до 10 (gjashhtë, shtatë, tetë, nëntë, dhjetë) садрже формант -të као и словенски шестъ, деѡатъ, десатъ, пруски newints, dessimpts и литавски dešimtis, што је, по Вацлаву Гимоховском, доказ заједничке албанско-балто-словенске иновације из периода индоевропске празаједнице [В. Гимоховски, GjSh 1, 1988, 15]. Само са словенским повезана је, по Барићевим речима, назализација албанских вокала испред спојева назала и консонаната, што је одраз заједничке тенденције ка отвореним слоговима [Х. Барић 1954, 24]. И на лексичком плану Албанци и Словени деле извештан број изоглоса које треба разликовати од историјских позајмица (нпр. албански baltë - прасловенски *bolto, алб. daltë - праслов. *dolbto, алб. gardh - праслов. *gordъ, алб. push "паперје" - литавски paustis, руски пух, алб. kohë - пруски kisman, словенски часъ; алб. vetull "веђа" - слов. вѣко; алб. brej "грицкати" - слов. врити, вриж; алб. /v/eshkë "бубрег" - праслов. *jъsto [Е. Чабеј, StF 2, 1976, 63-74; В. Э. Орел, ZfBalk 23, 1987, 65-75]).

По Сељингчеву, три су правца словенског досељавања у Албанију: 1) с југоистока, из Костура и охридско-ресенског краја, у правцу река Бистрице, Војуше, Семена и Девола ; 2) мање значајно кретање од Црног Дрима према басену Мата

где се словенска топонимија налази само у долини Дрима; 3) ка доњем току Белог Дрима и у скадарски крај долазили су Словени из области горњег Лима, Таре и Мораче [Селищев 1931, 50-52]. Топонимија показује да су Словенима били насељени главни равничарски и пизијски делови Албаније. С друге стране, Сељинчев наглашава да су области Мата и Ишмија већ биле насељене Албанцима кад су Словени дошли, о чему сведочи индигена албанска топонимија овог планинског краја. Чињеница да су планински предели најстарије место обитавања Албанаца потврђује се, по Јоклу и Сељинчеву, и аутохтоним називима планинске терминологије као што су *mal* "планина", *majë* "врх", *moll* "планинска шума", *shpat* "падина", *bjeshkë* "планина с испашом", док су називи за низијску нуму позајмљени: *pyll* "шума" < лат. *PALLUDEM* "мочвара", *llogë* < слов. *лжгъ* [Селищев, 74-75; Јокл 1923, 162-166]. Истоветно стање било је и на југу Албаније. Док је северна и југоисточна Тоскерија (централна Албанија) засуга словенском поменклатуром и ономастиком, планински југозападни део (Љаберија, Курвелеш) у основи је албански. О етничком карактеру ове области сведочи назив *Labëria* који је словенски облик назива **Arbëria/Albëria* (с тоскијским прелазом *n > r*) [А. В. Десницкая 1976, 197].

Описани распоред етничких група у Албанији потврђује и системно-језички материјал. Најмање славизама има управо у Љаберији и средњој Албанији, а највише у граничним областима - Скадарској Малесији, Љуми и Корчи, као и на Косову, Метохији и Дебру с друге стране албанско-српске и албанско-македонске границе [Чабеј 1976, 63]. Северноалбански (гегијски) облик албанског етнонима *arbën* одражен је у славизираном старосрпском називу старе Скендербегове престонице Кроје - *Рабль* (управо се у области Кроје налазио антички *ALBANOPOLIS* с велике карте света Птолемеја Александријског из II в. хришћанске ере). Иако је облик старобалканског етно-топонима *alban* карактеристичан за античку традицију, а преко латинског уопштен у европским језицима (можда због асоцијације с латинским *ALBUS* "бео"), на средњовековном Балкану уопштен је корен *арбан*, очигледно као албански самоназив који је прешао и у језике

њихових суседа - *Арбанасин*/Αρβανίτης (османски *Арна/в/ут*) [П. Скок, ER I; Р. Исмајли, ЈОК 6, 1987, 592-594].

За утврђивање раних албано-словенских контаката значајан су извор антички топоними на тлу Албаније, од којих неки, као *Драч*, показују да су их Албанци преузели од Словена (DYRRACHIUM > словен. Дърачь > алб. Durrës са словенским прелазом *к > ч* на затим албанским *ч > с* као у старим славизмима типа *rogosit* "поручити" < *porjviti*, што показује да је процес преласка старих палатала у спиранте владао у албанском још у доба првих додира са Словенима; упор. такође однос румунског *sioagă* и албанског *sorrë* "врана", које одговарају словенском *урьна*) [П. Скок, Архив II, 1924, 106-126; Р. Исмајли, StF 3, 1973, 123]. Такви су по мишљењу Скока и Поповића и хидроними *Osum* (< ASSAMUM) и *Vjosë* (< ΑΩΟΣ "Војуша" са словенским прелазом *au- > vo-*) [П. Скок 1934, 102; И. Поповић, ZfsPh XXVI, 1958, 301-324]. Густав Вајганд је и у албанском облику имена Валоне, *Vlonë/Vlorë*, видео словенско посредништво (од ΑΥΛΩΝ преко старосрпског *Евалонь* [Г. Вајганд 1913], што је, међутим, оспорио Чабеј, зато што у том називу постоји ротацизам (-п- > -г-) који је старији од најстаријих славизама у албанском [Е. Чабеј 1970, 42].

С друге стране, у читавом низу значајних античких топонима ван граница данашње Албаније, а нарочито источно од ње, Вајганд, Барић, Скок, Чабеј и Хемп су видели трагове некадашњег албанског присуства: *Охрид* < ΛΙΧΝΙΔΟΣ (с јужноалбанским ротацизмом), *Штип* < ΑΣΤΙΒΟΣ (с одбацивањем почетног а- као у старим латинизмима, нпр. *мик* "пријатељ" < AMICUS, и типичним албанским прелазом сваког старог *sp > šp, *st > št, *sk > šk као у *Shkup* "Скопље" < SCUPI), *Шар планина* - алб. *Shar* < SCARDUS MONSUS (словенска замена ове основе била би *скрад- као *Скрадин* < SCARDONA), *Ниш* < NAISSUS (са старобалканском прелазом *ai > e > i* као *Пловдив* *трачко* *Pulpudeva* < ΦΙΛΠΠΟΠΟΛΙΣ, *Бојана* - алб. *Vu/e/në* < BARBANNA (преко дисимилације *г - п* која је, по Барићу, последица албанског ротацизма). Повезујући ове рефлексе с чињеницом да је албанска поморска терминологија највећим делом позајмљеног карактера, да у албанском скоро да и нема старогрчких утицаја [Р. Шмит - Брант 1968, 5], а да албански,

истовремено, дели с румунским велики број паралела у фонетици и лексици (упор. исти фонетски и семантички развој поменутог албанског *pyll* и румунског *padure* "шума" из балканолат. *padullem "мочвара"), Вајганд, Барић и други носиоци идеје о трачком пореклу Албанаца, изнели су претпоставку да је албанска прапостојбина морала да буде дубље у унутрашњости Балкана. Управо топоними који показују албански развојни лик, изузимајући само Бојану на западу, опртавају границе античке Дарданије (Ниш - Софија - Вардар) и Пеоније (Штип - Охрид). Долазак Албанаца из прапостојбине у њихову историјску постојбину падао би пред крај римске епохе и уочи појаве Словена [Е. Чабеј, ВУШ 2, 1958, 54-62; Чабеј 1970, 39-43; Скок, ЗфрФ 54, 1934, 190-181; Е. П. Хемп, БЕ 11, 1968, 119; Хемп, МЈ XXXII-XXXIII; Х.Барић 1950, 356-359; Барић 1959, 30-31, 43]. "Да су се Арбанаси находили у својој историјској постојбини у доба које претходи словенском насељавању Арбаније требало би" - по Барићевим речима - "да покажу и балканско - готски елементи арбанаског језика". Међутим, споран је списак готске лексике која је могла непосредно да уђе у албански у доба када су Готи држали делове Северне Албаније, између 396. и 535. године. Међу псеудоготским елементима у албанском има и таквих као што је северноалбанско *fat* "супруг", које Н. Јокл [1911, 107] раздваја од општеалбанског латинизма *fat* "судбина" и повезује с готским *fafs* "господар, муж". Ова реч је, по Барићу, пре сведочанство некадашње српско-северноалбанске симбиозе, него ли хипотетичких готско-арбанаских породичних веза, пошто регијски *fat* "муж", *fatë* "жена" калкирају са српским *суђеник* и *суђеница* [Барић 1954, 29, 88-89].

За већину овде поменутих топонима било је и сасвим другачијих тумачења. Значајну резерву у погледу трачко-албанског прелаза *ai > e > i* у имену Ниша изнео је Александар Лома [1991, 300], указавши да први старосрпски помен града у облику *Нѡшѡ* потврђује стару Хемпову претпоставку [БалкЕ 11, 1968] да су Словени преузели име града у прелазној фази **Naïš-* од *NAISSUS* с неизворним "редукованим" *ы* које је још у прасловенском настајало из спојева *ъ + j, i* (нпр. *новъи < новъ + jь*). *Бојана* - *Bu/c/në* Чабеј је тумачио и на основу албанског *boenë* "плављење", док је Иван Петканов на великом броју

примера показао општесловенски карактер личних и месних имена *Bojan* и *Bojana* [И. Петканов 1980, 249-252]. У "грађењу и рушењу лингвистичког Скадра на Бојани, у којем се главни аргументи о проблему албанског континуитета у овом крају заснивају и обарају управо на именима реке Бојане и града Скадра на њој", Александар Лома [1991, 304-305] се надовезао на Поповићеву примедбу [ZfsPh XXVI, 1958] да се губљење лабавог г, које је сувише лабав аргумент за доказивање албанског континуитета, среће и ван Балкана где се не може рачунати с протоалбанским развојем, као што је нпр. *Vabana palus* у Горњој Панонији из XIII-XIV в. Карактеристично је, такође, да словенски облик *Скопје/Скопље* не сведочи о албанском посредништву већ о непосредном развоју из античког топонима SCUPI > *Скџпи > Скопи како је забележено још 1375.: "въ славномъ градоу *Скопи* царскомъ" [Скок, ГЛСНД II, 1927, 280]. Резерву у погледу албанског рефлекса имена Шар планине изнео је Антон Мајер, зато што је балто-балкански корен *skard-* (превојни ступањ индоевропског **skerd-* "резати": литавски *skardús* "стрм", *skérdžiu* "пуцам") у албанском представљен обликом *shqerr* "церна" [Nastavni vjesnik XL, 1931-1932]. Ни најјужнија тачка претпостављене албанске прадомовине, *Охрид*, не потиче, по мишљењу Ивана Дуриданова, од античког топонима него од словенског *хридъ* по типу *За-гора*, као што су *О/х/ридета* крај Мелника и *Орид* у михајловградском крају (северозападна Бугарска) и у Поцерини (албански облик *Ohër* ближи је, шта више, грчком облику Ἰαχρῖς, -ίδος коју бележе византијски извори из XI в.) [И. Дуриданов, БгЕ 6, 1959, 539-542; Ђ. Заимов, БалЕ XIV/ 2, 1970, 105-107].

Ни претпоставка о везама неких античких топонима на јадранској обали с албанским језиком, што је неким албаноолозима служило као кључни доказ илирског континуитета у албанском, није тако сигурна. Насупрот Хановом, Скоковом и Чабејевом повезивању *Далмације* (изведенице од илирског етника DALMATAE/DELMATAE) с албанским *dele/delme* "овца" [J. Г. Хан 1854; Скок, ER I, под *Далмација*; Чабеј 1970, 28]), веома убедљиво изгледа Будимирова претпоставка о вези овог назива са словенским

дољ, немачким Tal "долина", грчким θάλας "мутап" [М. Будимир 1934, 211], коју је Љиљана Црепајац допунила примедбом да проширење -m- није само илирско већ га има и у грч. θαλάμη "јама". На тај начин илирски *Далмати* не би били "Овчари" него "Дољани" (што потврђује и српско-хрватски реликтни апелатив *думача* "дубодолина, јаруга" од *дмача као *Дувно* < *Дзвно < *Дзмно < DELMINIUM) [Љ. Црепајац, ОЈ 5, 1975, 65-66], или можда чак "Поморјани", ако се узме у обзир грчко θάλασσα "море", које је по Љ. Црепајац истог корена с поменугим речима, као и албанско det -индигена реч истог значења. Ни античко име Улциња, OΥΛΚΙΝΙΟΝ / OLCINIUM, не мора упркос распрострањеном мишљењу о вези с албанским апелативом ulk/ujk "вук" [Хан 1854; Скок, ER III; Чабеј 1970, 28; Р. Ушаку 1979] да буде албанског порекла, пошто се овај назив не среће само у Илирику: ULCA у Норику, ULCIRUS MONS у Луканији, VULCONUM у Галији [И. Поповић, ZfsPh XXVI, 1958, 304]. "Чисто албански би" - по Скоку - "могао да буде само данашњи назив града" (алб. Ulqin) [Скок 1934, 191], док се у месном говору тамошњих Срба чува рефлекс старосрпског облика: *Оуџин/Уџин* < Љцињ [В. Карацић, Српски рјечник] с рефлексом II палатализације од OLCINIUM [Скок, ER III].

Чак ни албанско Shkodër не мора, по Скоковом мишљењу, да потиче од античког SKODRA, пошто су "и данашњи талијански и средњовековни облик за *Скадар* /Scutari/ управо венецијанизирани славенски локатив *Скѣдѣри*" [Скок, Архив 1, 1923, 1-26] (од античког облика очекивала би се у албанском и редукција сугласничке групе -dr- [Н. Јокл 1923, 228]. Везу са српским језиком показују још неки рефлекси античких и раносредњовековних топонима у околини Скадарског језера, као што су *Свач*, тврђава крај Улциња < SUACIUM (албански облик Shas показује исти развој као у Durrës < *Дѣрачѣ*), Дривостъ, старосрпски назив средњовековне тврђаве крај Скадра непосредно преузет од старијег DRIUASTUM (савременоалб. Drisht), као и *Бар*, чије име потиче од ANTIBARI (преко *жтѣварѣ > *удбар > *дбар), док је албански облик Tivar пореклом од итал. Antivari [Скок, Архив 1, 1923, 1-26; Поповић, ZfsPh XXVI, 301-324]. Ту спада и хидроним *Цијевна* - алб. Cem, северна

притока Скадарског језера, на поменутој Птоlemeјевој карти света записана као CINNA, иза којег се, по мишљењу Антона Мајера, крије облик *Cinua одражен у старосрпском називу *Цѣмва*. Албански и старосрпски облик имају *ц-* по словенској другој палатализацији (од античког би се облика у албанском очекивало *q /k'/* као у примеру Ulqin "Улцињ" < ULCINIUM), а истовремено и старобалкански развој *i > e* (као у Lezh "Љеш" < LISSUM). Данашње име *Цијевна* не мора да буде народна етимологија према *цѣвъ* већ облик добијен дисимилацијом *Цѣмва > *Цѣмва* и метатезом у *Цѣвна*, као у примерима типа *жрњовъ > жрвањ* [Ј. Ердељановић, СЕЗБ VII, 1907, 80; ЈОК 6: дискусија П. Ивића /542/ и М. Пешикана /549/ поводом саопштења М. Цамаја].

Од проблематике порекла Албанаца и могућих веза њиховог језика с илирским и трачким реликтима, за тему о којој је реч много је важнија чињеница да историјски и језички подаци јасно сведоче о њиховом присуству на простору Северне Албаније у доба насељавања Словена. Поред хидронима Drin < DRINUS - насупрот српском *Дрим* које одговара византијском облику ΔΡΥΜΩΝ (а по Скоку [Архив II, 439] и А. Ломи [1991, 439] потиче од дисимилације дентала попут *баден > бадем*, *Будин > Будим*), Mat < MATHIS, чији је одређени вид Matja утицао на српску географску терминологију - срп. *Маћа*, дуж којег иначе влада албанска топонимија, то потврђује и северноалбански обласни назив Pult од старијег ΠΟΛΑΘΟΙ/POLATUM. Насупрот Поповићевом мишљењу да би старосрпски облик овог топонима, *Пилотъ* - с неочекиваним - *и-* у основи, могао да буде извор албанског назива (преко хипотетичког *Пылотъ као у старим славизмима типа karrutě, matukě < *корыто, мотыка*) [И. Поповић 1960, 157], Скок је скренуо пажњу на то да албанско -и- често замењује латинско -о- (нпр. kuvend "скупштина" < CONVENTUS, kunat "девер; шурак" < COGNATUS) [Скок, ER II], из чега би се могло закључити да је *Пилот* фонетски албанизам. Томе у прилог говори и чињеница да српски средњевековни извори *Пилот* рачунају у албанске земље. У Хиландарској повељи (1198) Стефан Немања бележи да је "обновио пропалу своју «дедину»" (области Косова, Метохије и Зете), док је "од Рабна стекао *Пилот*" [Д. Богдановић 1985, 35]. И средњевековни облик

албанског имена у језику Словена потврђује, такође, да се под Арбанасима подразумевају северни Албанци, тачније "жители Рабна (=Кроје)", зато што суфикс *-ас* у *Арбанас* (сродан грчком $-ης$ у Ἀρβανίτης) представља једну од албанских ознака за градске становнике (као што је нпр. *tiganas* "жители Тиране") [Скок, ER I, под *Арбанас*]. То потврђује и албански фонетски облик етно-топонима *arbnes* који је широко распрострањен на тлу Северне Албаније [Чабеј, StA 1, 1972; К. Љука, StF 3, 1976, 194-195].

На посредну везу с албанским може да упућује и један значајан топоним на српској територији - *Црна Гора* који је, како је убедљиво показао Драгољуб Драгојловић, словенски превод античких топонима *Дукља* и *Зета*. Насупрот тумачењу старобалканског имена ΔΟΚΛΕΑ као сложенице из **du-k'leu* са значењем "две текуће воде, две реке" Риста Радуновића [ЈОК 6, 1981, 151-161; ОЈ 9, 1982, 99-105] и Радмиле Шалабалић [1967, 89-99], старија етимологија из индоевр. **dhoukl-* "таман, скровит, црн" има, по Драгојловићевим речима [1970, 297-298], несумњиво већу предност због семантичке везе овога корена с именом Црне Горе. Везу, такође значењску, између античке Дукље и Црне Горе представља средњевековни назив ове области - *Зета* (први пут поменута у XI в. у облику *Zenta*, као област Стефана Војислава). Иако забележен реалативно касно, овај назив је био врло чест у старобалканској топонимији источног дела Балканског полуострва. Значење трачке глосе ZETA/GENTA "крв, црвен, црн" (по тумачењу античких писаца) открива се и у имену романизованих дако-трачких сточара *Nigri Latini* - Моровласи, који су бројне катуне имали управо, и не случајно, на простору Зете и Рашке. Ова значењска повезаност црвеног и црног одражена је и у имену Црмнице у Црној Гори у чијој је основи архаичан словенски придев *чрѣмнѣ* којим се именовала земља црвене боје, "црвеница", и који се не може одвојити од *чрѣнѣ* и *чрѣвѣнѣ* (чиме се, можда, објашњава и *Croatia Rubea* "Црвена Хрватска" у Летопису Попа Дукљанин из XII века, тј. "Црмница"). Не одбацујући могућност да је боја земље и околног растиња такође могла да надахне словенски живаљ на осталом простору Старе Црне Горе да овај предео добије име од придева *чрѣмнѣ* [А. Младеновић, ЗФЛ XVII, 1974, 249], изгледа, инак, да је то име

старије од доласка Словена пошто су етничке промене на тлу Црне Горе, очигледно, "мењале само лексику, али не и семантику старобалканског имена за ову област" [Драгојловић, 306]. Ипак, *Чрњи Латини* само значењем свога имена повезују Црну Гору са Зетом. Лексичка веза очувала се у придеву *i zi*, е *zezë* "црн, црна" у језику пероманизованих потомака старобалканског становништва - Албанаца. И сама комбинација ових двеју боја, црвене и црне, улази у ред заједничких српско-албанских етно-хроматских облика (упор. црвено-црну албанску заставу и тако исто хтонски обојену црногорску капу). Овоме се може додати и историјски податак на који је скренуо пажњу Милан Шуфлај да се још 1452. изнад ушћа Валбоне у Северној Албанији помиње покрајина *Mali Ixii* која носи паралелни назив *Cerna Gora* [М. Шуфлај 1925, 32-33] (упор., такође, *Чрње Горе* планина између Плава и Гусиња у Дечанским хрисовуљама [М. Грковић 1983, 154].

Етнолингвистичка граница словенских група на тлу Албаније налазила се, по Сељинчеву, на њеном северу. Српска група заузимала је само области око Скадра и Белог дрима, а македонска ("бугарска" [Селищев, 55]) све остало. Стару претпоставку Александра Гиљфердинга [Русская беседа IV, 1859], коју преузима и Макс Фасмер [1941], а уз доста резерве и Александар Белић у свом "Галичком дијалекту" [СДЗБ VII, 1935, 17-19], да је српских група било и дубоко на југу, у Епиру, Тесалији и Аркадији, на основу топонима типа *Κρουκοῦκκι*, *Χουυτοκοῦκκι*, *Γαρδίκι* које је тумачио као словенске називе са српским рефлексом *h* < праслов. *tj (-/к/кi), Сељинчев је оборио показавши да су прва два пореклом албанске сложенице *kr̥u-kuqi* "црвеноглави" и *hundo-kuqi* "црвеноноси", док је трећи извео од прасловенског *gordъ "град" и грчког деминутивног наставка -ικι(ον) [Селищев, 281-284], мада је и он, по свему судећи, албански јер би за словенско порекло било потребно макар одсуство аспирате, тј. графички изглед *Γαρυτικι (упор. алб. *gardhiqe* "плетер" [Чабеј 1970, 358]). Међутим, Сељинчевљев тенденциозни покушај да и у скадарском крају открије знатније трагове бугарског становништва, на основу патронимика -ов и вокализације њ > е у северноалбанским славизмима типа *Gradec*, *Shtërbec*

[Селищев, 281], доживео је оправдану критику Скока и Поповића. Патронимички суфикс *-ov* је општесловенски ("Не знамо зашто аутор не убраја онда и носитеље руских оваквих имена у потомке «болгарской группы»?" [Скок, ГЛСНД 14, 1935, 250]), док је "бугарски" рефлекс *ъ > е* у суштини староцрногорски развој оба "јера" у полугласник реда *ь^e*. Тако се нпр. северноалбанско *rutekë* "прутак" < прѣтъкъ може објаснити само српско-хрватским развојем *ж > у* и староцрногорским *ъ > а^e* [И. Поповић, СФ I, 1958, 196-200]. С друге стране, "шопске" језичке црте у источној Црној Гори, које је Селищев у ствари назрео, послужиле су Поповићу да изведе далекосежне закључке о језичком типу некадашњих северноалбанских Словена. Пошавши од чињенице да међу северноалбанским славизмима скоро да нема ни једног случаја ијекавске замене "јата", да су ијекавски облици у зетском крају забележени тек од средине XIV в. (што би сведочило о потоњој ијекавизацији Зете, како је претпоставио Јован Ердѣљановић [1937, 337]), а да је архаични говор Мрковића у барском залеђу не само екавски него и "шопски" у великом броју морфосинтаксичких особина, Поповић је закључио да је у средњем веку словенско становништво Северне Албаније и језички, колико и географски, повезивало Црну Гору с Јужном Србијом и Северном Македонијом [Поповић, СФ I, 205]. Иако је Лука Вујовић оспоравао лингвистички значај мрковићког екавизма, сматрајући га секундарним [ЈФ XXIII; ЈФ XXV; НЈ XVI/ 3], данас је ипак превагнуло схватање о мрковићком говору као остатку некадашњих северноалбанских Словена [М. Пешикан, ЗФЛ XIV, 1971, 243-251; Д. Петровић, МЈ XXXII-XXXIII, 1981-1982].

Бројна и релативно стара словенска топонимија у скадарском крају и долини Белог Дрима указује на то да се управо на том простору налазила првобитна српско-албанска етничка граница. Читав низ северноалбанских топонима словенског порекла забележен је 1330. као метоси и међе манастира Дечана: *Babinë* (Бавѣне), *Dobërdoll* (Доври дољ), *Greben* (Гревень), *Luzha* (Лоужане), *Maја Urishtes* врх на српско-албанској граници (Роуишта), *Radogash* (Радогашта), *Skatinë* (Слатина), *Skrobotaska* притока Врмоше у Великој Малесији (Скроботница -

име јој је сачувано и са српске стране у називу шуме *Скроботџише* између Широкара и Доњег Рикавца у Кучима [Д. Петровић 1988, 121]), Тгоројџ град у близини српско-албанске границе наспрам Баковице (Трџвополк) [П. Ивић - М. Грковић 1976, II 27, III 442; М. Грковић 1983]. Старосрпског је порекла име горњоскадарског села Коупљаник, метоха манастира Светих Арханђела крај Призрена, кога је Скок етимолошки повезао са словеначким топонимом Kupljenik (село крај Бледа) закључивши да им је у основи колективна именица *купље* од *куп* [Časopis za slovenski jezik VI, 1927, 251-252] (данашњи албански облик Koplík показује да је настао релативно рано јер садржи упрошћавање групе -ln- > -l- као у најстаријим славизмима типа *sule* "чамац, чун" < *чълнѣ* [Скок, ГЛСНД 14 1935, 251]). Словенска микротопонимија Купелника забележена у Светоархангеловској хрисовуљи цара Душана из 1348.: *Храстно врьдо, стоуденьць Калъ, Теклина могила, Гоудина оулица* (породично име *Судих* - *Sudichi* у Купелнику бележи столеће касније и млетачки Скадарски катастар [Селищев, 279]), *Гоушица, Бѣле могила, У/ло/в/ѣ/че кости, Смръдлика, Коприва* [Селищев, 203; Н. Родић, ЈОК 2, 1980]. По подацима Светоархангеловске хрисовуље словенска је била и околина града Дања североисточно од Скадра (< лат. DAGNUM, савременоалб. *Dajin*) чија је "цркви на Дани Света Богородица, съ люд'ми и земломъ, и селомъ Препрат'ницомъ и селомъ Лончари" предата у метох призренскоме манастиру, као и село Жеравина између Дрима и Гладре (данас *Gjadri* /чита се *Гјадри* сагласно месном изговору/) с међама Смоквом, Тополом, Главом и реком Глином (притоком Гладре која се и данас тако зове /*Glinë*/) [Селищев, 202]. У Горњем Скадру постојало је током XIV в. село *Оулитари* ("пчелари") у коме је 1396. логотет Радич Жилић издао повељу Дубровчанима [Селищев, 203]. Из XIV в. су и *Gjuhadol* име скадарске четврти која се 1371. звала *Глухи Дол* [Чабеј 1977, 159], топоними *Горожупа* у долини Белог Дрима, који и данас постоји на томе месту - *Gogozhur*, и *Широки Брод* крај Љеша, споменут 1368. у дубровачкој повељи браће Балшића, данас *Vau Lezhës* "Љешки Брод («газ»)" [Селищев 203, 201].

Српску основу имају савремени северноалбански топоними антропонимијског и патронимијског порекла: Jubicë ("Љубица"); Jubani (у Скадарском катастру из 1416. забележен као Lubani "Љубани" [Селищев 201] - упор. такође Gliubovich старо име гашких планина на граници с Пилотом из 1626. које се у дефтерима XVI и XVII века бележи као *Базари Леповича* [К. Лука, StF 3, 1977, 138-139]); Vukatani у Доњем Скадру (у Скадарском катастру сачуван је старији облик Vulcatani [Селищев, 269]); затим Vukaj у Дукађину; Vukli у Великој Малесији [Барић 1959, 45] као и Ura e Vukës "Вуков мост" микротопоним у селу Trushi i Poshtëm "Доњи Труш" у Горњем Скадру, које се према катастру из 1417. звало Trompsi rizioli ("мали") de Vucho [К. Лука, StF 2, 1976, 155]; Boriqi (уз њих Сељишчев [279], а потом и Поповић [1960, 295], бележе и *Драговиће* западно од Бојане, али се они данас налазе изван граница Албаније, дубоко у Црногорској Крајини); Dërgoç (упор. *Дргше* део Дубровника и срп. дијал. *дргасти* "чешати, ударати" [РСА 4], као и севернослов. зооним *дергач* / *drkač* "птица RALLUS CREX од праслов. *drbgōtь [Фасмер, *Этимологический словарь русского языка* 1]) и Dobraç (Сељишчев га извео из праслов. *dьbrь / *dьbrь "пропаст, провалија" [223], али се из РСА 4 види да је то еуфемистичко образовање од "лобар") у Горњем Скадру (Налскадру); Radojë у Петришану (у дефтерима из XVI в. забележено у облику *Радоња* [К. Лука, StF 3, 1977, 162]; Nikoliq у Хасу (забележен и као албански патроним у Ђаковици [М. Стевановић 1950, 19]; Хираи у Скадарском катастру из 1416., који Сељишчев [253] тумачи као "жупан", може се идентификовати с микротопонимом Tokat e Shupanëve "Жупанске земље" у Велипоји [К. Лука, StF 2, 1976, 152].

Словенско етничко име посе топоними Ndreshkije - данас село у Бушату а 1417. село с 10 кућа под именом Andrea Schiavo, поред њега село Melgushë, у дефтеру из 1485. записано као *Мелуш* и у којем данас постоје Arët e shkjaут "Словенске њиве", Gradiskije североисточно од Коплика које 1680. Стефан Гаспари бележи као Gradi Schiavo а дефтер из 1485. као *Градисалић* [К. Лука, StF 2, 1976, 134, 146; StF 1, 1976, 170] (код Сељишчева у облику *Градишчие* који је он схватио као "Градиште" [260]), као и "место прозвано «к Лепој Словенки»" - "logo che vien dito «a la

Bella Schiava)", које се по Скадарском катастру из 1416. налазило поред ништа мање експресивних коначишта Gruemirë "Лепа жена" и Bukmirë "Добар хлеб" [М. Шуфлај 1925, 76; 1926, 125-126]. На исто порекло упућују и топоними Krasniqe [Селищев, 279] (данас познато и као име северноалбанског племена *Краснића*), у дефтеру из 1485. забележеног као *Хрasto* а у XVII в. у облику Crastegnichiea [К. Љука, StF 3, 1976, 134], Leshnica северна притока Дрима (упор. такође хидроним *Лешница* у Србији "десна притока Дрине; десна притока Лима"), Toplana предеоно име поред Лешнице (упор. топоним *Топла* у Боки Которској), топоними Trovna у Дукађину и Vranishte у Хасу. И у основи имена албанског племена *Груди* /Grudë/ крај Подгорице налази се срп. апелатив *груда* "мањи брежуљак, хум на равнини", који се у том значењу среће у црногорској топонимији [Пижурица, ЈОК 2, 258], Pustopoje (упор. срп. *пустопољина* "пусто, необрађено поље" [РМС 5]), Podgora, Zhub (Селищев [295] га пореди са срп. *зуб* < праслов. *зъвьъ*, остављајући могућност да је по среди иста основа као у ђаковачком *Жуба* и далматинском *Жуброво*), Kamnicë ("Каменица") и позната Vraка на истоименој реци изнад Скадра коју Селищев [324] само спомиње као славизам али је не објашњава, док је Врачанин Благоје Марковић доводи у везу са старом дукљанском жупом Vagezi/Balezi (поменуто као део Купелника у Скадарском катастру из 1416. [Р. Ковијанић, Помени црногорских племена у которским споменицима (XIV-XVI вијек), књ. II, Титоград 1974, 59-61]) објаснивши њено име подбарним глом тога краја, при чему је њен данашњи облик могао да настане познатим алб. дијалекатским прелазом *b- > v-* попут хотског *врак пресје* "локва крви" [А. Јовићевић, Малесија, 76], тачније "локва сјече" [Б. В. Марковић, 426] - мада се исто име среће и у српској топонимији, упор. микропоним *Враковине* заселак Бобова код Пљеваља [Именик насељених места у ФНР Југославији (Београд 1951)]. Kosmaç крај Дримца (упор. срп. *космач/а/* "зимзелена шума" [Поповић 1960, 157-159] и топоним *Космача* крај Куршумлије), Oboti у Подскадру (старослов. *хъвотъ* "реп" [Селищев, 305]), Velipoje у долини Бојане који је у средњем веку забележен као NIMPHAEUM и чија се промена значења може објаснити само преко српског значењског прелаза **Виље поље > Веље поље*

[Поповић, Përparimi 4, 1954, 208; ZfsPh XXVI, 1958, 316; 1960, 157-159], као и обласни називи Zabojanë и Zadrinë који су остали у албанској географској номенклатури и поред домаћих назива ових река Bunë и Dërin, и, како изгледа, представљају стари префиксални тип топонима од хидронима (: *Врхбосна*), који је за разлику од префиксално-суфиксалног типа (: *По-морав-ље*, *По-сав-ина*), веома ограничен у српско-хрватском [А. Пецо, ЈОК 1, 1976, 87-88]. И у имену града Peqin у средњој Албанији, Иван Поповић је видео српски траг [СФ 1, 1958, 202], који се по рефлексу прасловенског *tj супротставља одговарајућим сродним топонимима Peshtjani, Peshçani, Peshter у овом делу Албаније [Селишев, 276].

За етничка прожимања Срба и Арбанаса од пресудног је значаја чињеница да је Северна Албанија непрестано била у саставу српске државе све до свога пада под Турке у XV веку. Српска државна организација започиње на овим просторима већ у XI в. од дукљанске државе која је на истоку захватала читаву област Скадарској језера, заједно с његовим планинским залеђем и градом Скадром као престоницом. У овој држави леже корени вишевековне српско-албанске симбиозе која је, осим у Северној Албанији, оставила и веома значајне трагове у топонимастици Старе Црне Горе. "Јаку натруху арбанске крви" показују, по Шуфлајевим речима, имена неких старих зетских братстава као *Матагуџи* (стари народ загонетног имена "који је седео на данашњој кучкој земљи", забележен 1335. крај Подгорице као Арбанаси [Ј. Ердџановић, СЕЗБ VIII, 1907, 162]); *Ма/х/ине* у приморју који својим именом Шуфлаја подсећају на илирске Μάριοι, *Малонишићи* у долини Зете чији се траг очувао у имену загарачког села *Маленза* < алб. mal "планина" [Д. Ђушић, ЈОК 1, 1976, 176] које се јавља и у поречју Мата у средњој Албанији [Шуфлај 1925, 60], као и у бјеличком топониму *Малошин до* и презимену *Малошевић* [В. Чубриловић 1964, 456]; *Букумири*, преци племена Братопожића [Ердџановић 1907, 111] чије се име доводи у везу с пилотским коначиштем Вукмигë из Скадарског катастра 1416. године [Шуфлај 1926, 124]. "Спомен на арбанаско пастирско братство «Великих Губица» сачуван је у имену *Гољемаде* дубоко у Црној Гори, гдје данас нитко не разумије арбанаски" [Шуфлај, Архив II, 1924, 227] (алб. gojë

[Поповић, Përparimi 4, 1954, 208; ZfsPh XXVI, 1958, 316; 1960, 157-159], као и обласни називи Zabojanë и Zadrinë који су остали у албанској географској номенклатури и поред домаћих назива ових река Vunë и Drin, и, како изгледа, представљају стари префиксални тип топонима од хидронима (: *Врхбосна*), који је за разлику од префиксално-суфиксалног типа (: *По-морав-ље*, *По-сав-ина*), веома ограничен у српско-хрватском [А. Пецо, ЈОК 1, 1976, 87-88]. И у имену града Peqin у средњој Албанији, Иван Поповић је видео српски траг [СФ 1, 1958, 202], који се по рефлексу прасловенског *tj супротставља одговарајућим сродним топонимима Peshtjani, Peshçani, Peshter у овом делу Албаније [Селишев, 276].

За етничка прожимања Срба и Арбанаса од пресудног је значаја чињеница да је Северна Албанија непрестано била у саставу српске државе све до свога пада под Турке у XV веку. Српска државна организација започиње на овим просторима већ у XI в. од дукљанске државе која је на истоку захватала читаву област Скадарској језера, заједно с његовим планинским залеђем и градом Скадром као престоницом. У овој држави леже корени вишевековне српско-албанске симбиозе која је, осим у Северној Албанији, оставила и веома значајне трагове у топонимастици Старе Црне Горе. "Јаку натруху арбанске крви" показују, по Шуфлајевим речима, имена неких старих зетских братстава као *Матагуџи* (стари народ загонетног имена "који је седео на данашњој кучкој земљи", забележен 1335. крај Подгорице као Арбанаси [Ј. Ердџановић, СЕЗБ VIII, 1907, 162]); *Ма/х/ине* у приморју који својим именом Шуфлаја подсећају на илирске *Mávlot*, *Малонишићи* у долини Зете чији се траг очувао у имену загарачког села *Малџза* < алб. mal "планина" [Д. Ђунић, ЈОК 1, 1976, 176] које се јавља и у поречју Мата у средњој Албанији [Шуфлај 1925, 60], као и у бјеличком топониму *Малошин до* и презимену *Малошевић* [В. Чубриловић 1964, 456]; *Букумири*, преци племена Братоножића [Ердџановић 1907, 111] чије се име доводи у везу с пилотским коначиштем *Vukmirë* из Скадарског катастра 1416. године [Шуфлај 1926, 124]. "Спомен на арбанаско пастирско братство «Великих Губица» сачуван је у имену *Гољмаде* дубоко у Црној Гори, гдје данас нитко не разумије арбанаски" [Шуфлај, Архив II, 1924, 227] (алб. gojë

"усна" + e madhe "велика"). И племенска и топонимијска имена *Пипери, Цецуни, Цуце, Диде, Додоши* показују везу с несловенским именима из старосрпских манастирских повеља с карактеристичним удвајањем елемената: *Гагул, Гугота, Нанота, Дђдол, Дода* [М. Пешикан, ОП III, 1982, 26] (последња два постоје у албанском као патроним *Dedë, Dedaj, Doda* [Р. Дочи, ЈОК 2, 1980, 86] који је забележен и у топонимији - микротопоним *Додинска Мајла* у врањском крају [Ј. Маринковић 1989, 95]).

Подужи списак албанских имена забележених у Дечанским хрисуваљама (упор. књигу Милице Грковић "Имена у Дечанским хрисуваљама" /Београд 1983/) регистрован је у топонимији и антропонимији Старе Црне Горе:

Бђсадоса, алб. *Bythëdosë "podex porci"*, арбанаско братство у Зети (записано као *Битидоси* у турском дефтеру из 1497. међу катунима кучке нахије [Б. Бурђев, *Radovi II*, 1954, 174-175]) које се стопило с данашњим Тузима крај Подгорице [Шуфлај, *Архив II*, 1924, 229];

Бђшатъ, алб. *bushat "посед, имање" < mbë-fshat "над селом"* [Ајети, *Përparimi 3*, 1986, 236-237] - *Бушђт* име једне планине у Кучима [Ердељановић 1907; Д. Петровић, ОП IX, 1988, 10, 46], као и презиме познате скадарске феудалне породице из XVII в. (*Бушатлије* [Шуфлај 1924, 239; Р. Ушаку, ОЈ 10, 1982, 252-253]);

Гинь, старо албанско име хришћанског порекла (варијанта имена *Gjon*) од кога потичу *Бинов До* село у Заљуги у Вељим Цуцама, *Биново Брдо* у Цетињском пољу, *Бинова Главица* у Доњим Пјешивцима, *Биновићи* село у Косијерима [Ердељановић, СЕЗБ XXXIX, 1926] (који се по мишљењу К. Љуке [StF 3, 1976, 185] на основу свога положаја могу идентификовати с ишчезлим *Арбанасима* у дефтерима из 1521. и 1523. записаним заједно с Улићима, Боковом и Косијерима), као и ороним *Гинивода* у Призренској Гори [С. Гаши, *GJA 9*, 1979, 119] и *Циновце* и *Циновске њиве* микротопоними у Прешевској Црној Гори [Ћ. Мурати 1990, 152];

Гђњ, алб. *Gjon "Јован"* - *Боновићи* братство у Брчелима у Црмници, који тврде да им је предак био "Латинин" и

Никџоновићи католици у Шестанима [Ердељановић, СЕЗБ XXXIX, 1926, 303];

Лоулакь, деминутивни облик албанског презимена *Lula* < *lulë* "цвет" [Р. Дочи, ЈОК 2, 1980, 83] - *Љуљановићи* кучки род [Ердељановић 1926] (упор. такође имена *Љуљо*, *Љуље*, *Љуљчо* у западномакедонским народним песмама [Ђ. Мурати 1990, 116];

Лоуџмџа од алб. *luthë* "река" - *Љумовићи* братство у Пиперима и *Љумовићи* братство у Братоножићима [Ердељановић 1926] (исту основу имају и презиме *Љуминци* у Призренској Гори [С. Гаши, ГЈА 9, 1979, 125] и метохијски топоним *Љумбарда* "Бела река" [Љ. Муљаку, ЈОК 6, 1987, 145]);

Љџшъ *Тоуџъ* поглавар арбанаског катуна у Дечанским хрисовуљама (који је у Скадарском катастру из 1416. записан у данашњем имену *Тузи* [Шуфлај 1924, 228] < алб. *Lesh* од грч. *Ἄλλεξιος* [М. Грковић 1983, 90] - ово име је било врло често у средњевековној Србији, а нарочито у Зети о чему сведоче *Љџшъ* *Гурашевиќ* (1404), *Љџшъ* *Црњоквиќ* (1422), *Љеш* *Мрњавчић* предак кучког братства *Мрњавчића*, као и *Љешев* *Ступ* село у Бјелицама и *Љешанска нахија* (некадашња "Љупка жупа" код попа *Дукљанина*), чије име по месном предању потиче од досељеника из града *Љеша*, али је њено име много старије пошто *Ђурађ* *Црнојевић* већ 1492. помиње властелина *Радована Љшевића* баш у области *Љешанске нахије* а 1494. њене становнике као *Љшпане* [Ердељановић, СЕЗБ XXXIX, 1926, 102-108];

Моуриќь - упор. *Мурићи* село у Анамалима [А. Јовићевић 1922] и кучки род *Муровићи* < алб. *i murmë* "мрк" [Ајети, StA 1, 1975];

Прогонъ албанско средњевековно име пореклом од грч. *Πρόδρομος* "претеча" (епитет Јована Крститеља [М. Грковић 1983, 90]) које је носила и позната властелинска породица у Кроји крајем XII в. (упор. *Димитрије Прогон* зет *Стефана Првовенчаног* [Д. Богдановић 1985, 25]) - *Прогоновићи* село у *Љешанској нахији* и братство у Братоножићима [Ердељановић, СЕЗБ XXXIX, 1926];

Шокъ , алб. shok/shoq "друг" (< лат. SOCIUS) - *Шоћ* братство у Љуботињу (Ријечка нахија) [Ердељановић 1926], "презиме једног приногорског министра за време светског рата" [Скок, ZfrPh 48, 1928, 399].

Арбанаси се помињу и у најстаријем помену Црне Горе - у Врањинској повељи краља Милутина: "И еште придахъ отъ Чръне Горѣ отъ Арбанасъ Васила съ дѣцомъ да естъ такожде работникъ светомоу Николе пакже и више писани" [Ердељановић 1926, 17-18]. Њихових језичких трагова има у све четири нахије Старе Црне Горе и скоро у свим староцрногорским племенима: *Бриће* село у Љешанској нахији [Ердељановић 1926] < алб. множина од славизма breg "обала" [Ајети, ЗФФП-ВФФР IX, 1972, 64]; *Буроње* у Љешанској нахији "староседелачко село од старих Љешњана" [Ердељановић 1926, 585] < алб. burr "човек, муж" [Ајети, ЗФФП-ВФФР IX, 1972, 64]; *Гропе* село и долови у Загарачу и *Гропеза* село у Бјелошима < алб. gropë "руна, јама", gropëzë "јамица" [Ердељановић 1926; Ајети, God VIII, 1970]; *Беђеза* село у Команима < алб. djegje "паљевина" [Ердељановић 1926; Пешикан, ОП III, 61-62]; *Беринац* топоним изнад Малога Блата < алб. djerrinë "нарлог, пустош" [Пешикан, ОП III, 61-62] (као и апелативи *дер* у Перасту, *ђер* у Будви, *ђерина* у Прчњу, *ђеричина* у Дубровнику са значењем "вапшена земља жуте боје, ледина" [Скок, ER I; Ћ. Мурати 1990, 164], а вероватно и *ђерен* "поток, њива и утрина" у врањском крају [Ј. Маринковић 1989, 79, 114]); *Журовићи* неколико топонима и патронима у приморју [Ердељановић 1926] које Поповић и Ајети изводе из албанског zhur "шљунак" (< лат. SABURA) и упоређују с топонимом *Жур* крај Призрена [Поповић, Përparimi 3, 1957, 27; Ајети, ЗФФП-ВФФР IX, 1972]; *Зогај* језеро у улцињском пољу < албански патроним од именице zog "птица" [А. Јовићевић, СЕЗБ XXIII, 1922] и *Зоговићи* братство у Васојевићима [Ердељановић 1926; Ајети, ЗФФП-ВФФР IX, 1972, 66]; *Крус* село у Љешанској нахији, *Крус* *Главица* и *Крус* *Долови* у Бајицама, као и *Круте* село између Бара и Улциња [Љ. Муљаку, ЈОК 6, 1987, 144] по Ајетију пре потичу од алб. деминутива krythë "главица" него од лат. CRUX "крст" како је претпостављао Ердељановић [1926] (први облик би требало да буде знатно старији од облика са -t- из приморја због промене

th > s коју Ајети назива "црногорском" и пореди с румунским s према албанском th у речима из њиховог заједничког наслеђа: нпр. рум. cursă - алб. kurthë "замка" [Ајети, Përragimi 3, 1986, 233]); *Кумбула* микротопоним у бољевачком месту Пепићи у Црмници < алб. kumbull,-а "шљива" ("по месном предању Пепићи су били пола «Турци» пола «Латини»" [Ердељановић 1926; Ајети, ЗФФП-ВФФР IX, 1972]); *Љукова Главџа* заселак и ороним у Доњем Загарачу < алб. лично име Luk "Лука" [Д. Ђушић, ЈОК 1, 1976, 175]; *Пре/н/тин До* насеље у Вељим Цуцама с микротопонимима *Претинска Страна* и *Претинска Присоја* [Ердељановић 1926] потичу од албанског антропонима Prend старијег облика савременог алб. имена Prelë [Ајети, ЗФФП-ВФФР IX, 1972, 64] (исту стару основу показује и топоним Прџтини *лази* из Светостефанске хрисовуље краља Милутина [П. Ивић - М. Грковић, ЈОК 2, 1980, 108]); *Рогам* место у Пиперима (упор. алб. Rogamë место крај Скадра) као и *Рогам* кучка планина и *Рогге* "зараван у Кучима" [Ердељановић 1907] ("најглавније кучко збориште" [Д. Петровић, ОП XX, 1988, 117]) потичу по Ајетију [ЗФФП-ВФФР IX, 1972] од алб. апелатива rogë "пропланак, падина", девербатива глагола rguë "бријати"; *Сука* брежуљак на граници Загарача и Бјелопавлића, *Сукеза* место у Доњем Загарачу [Ердељановић 1926] - албански облик општеалбанског апелатива *чука* (о старости опозиције s : ç на албанском тлу сведоче албано-румунске паралеле типа алб. soggë : рум. cioară "врана" [Ајети, ЗФФП-ВФФР IX, 1972; God VIII, 1970]; варијантом ове речи могао би се сматрати и ороним *Цџук* "каменити брежуљак" потврђен у Кучима и Црмници [Пижурица, ЈОК 2, 284; Петровић 1988, 134], с фонетским прелазом s- > ç- који постоји у савременоалб. sung "пањ" од старијег sung); *Тројана* брдо у Кућиштима цуцким - насупрот Ердељановићевој претпоставци да је по среди "један од влашких топографских назива" [Ердељановић 1926], вероватнија изгледа веза с албанском множином именице truëll "тло, земљиште" коју је претпоставио Ајети за косовско *Трџа* "име потеса код села Свињара" [GjA 2, 1965, 48; Г. Елезовић, СДЗВ V, 1935], о чему сведоче и кучке *Трџе* "њива и пашњак у Орахову" [Д. Петровић, ОП IX, 1988, 128]; *Ђава/Ђафа* један од врхова Ловћена, ждрело, планина и село у Команима и бројне главице у Кучима < алб. qafë "врат, планински превој"

[Ердељановић 1907; 1926; Петровић, ОП IX, 1988, 129-130] ("Срби пресељеници су ову реч пренели и изван граница Црне Горе: *Бава* име једне планине у ужичком крају" [Поповић, R Ling IV, 1958, 141]); *Берџет* сеоце у Доњем Загарачу [Ердељановић 1926] < албанска метафонијска множина од *qarq* "храст, пер" [Ајети, ЈОК 6, 1987] (упор. такође *Qerret* село у скадарском крају [К. Љука, StF 3, 1977, 166-162]); *Ујков Кабао* главица у Бајицама [Ердељановић 1926] (као и *Укина Мала* махала у селу Трнави у Преневској Црној Гори [Ђ. Мурати 1990, 152] и *Укине Ливаде* у Горњој Топлици [С. Марјановић 1980, 175]) < алб. антропоним *Ujku/Uka* од зоонима *ujk* "вук"; *Цеклин* доњи део Ријечке нахије < алб. *ceklinë/cektinë* "плићак" [М. Пешикан, ОП III, 1983, 61-62] (старију претпоставку да назив *Цеклин* потиче од имена катунског племена *Ђеклића*, који на њему имају своје земље, а који су добили име по цркви Св. Ђекле - *Θέκλα* у Бјелопавлићима, Ердељановић [1926, 490] је одбацио с примедбом да "народ уопште, а нарочито у тим нашим динарским крајевима, никад не даје имена братствима и племенима по каквој цркви или светцу него редовно или по имену каквог знатног претка или по неком истакнутом географском објекту" - ово друго је претпоставио Кољ Љука доведши име *Ђеклића* у везу са скадарским топонимом *Teklanj* којег тумачи као албански апелатив *thekël*, одређени вид *thekla*, "крчевина" [К. Љука, StF 2, 1976, 157]; међугим, ијекавски рефлекс се у имену *Ђеклића* може пратити од њиховог првог помена средином XV в. - *Tiecliti* у которским књигама, *Thieclicii* из 1614. код Марина Болице, а од 1631. већ као *Ђеклић* у једном завенгтању Цетињском манастиру [Ердељановић 1926, 485-486], док је лично име *Текла* већ споменуто као микротопоним *Купелника* у Светоархангеловској хрисовуљи); *Шаљеза* речица у Брчком Долу у Вељим Цуцама [Ердељановић 1907; Ердељановић 1926] деминутив од алб. *shalë* "седло, преседлина" што потврђује назив истоимене кучке преседлине (на територији Албаније нису усамљени хидроними од ове речи: упор. јужноалбанска река *Shalësinë* [Ајети, SNGjLKSh 12, 1987, 13-14]); *Шкурта* "један од потока који извире испод Лисиња" у Барском приморју [А. Јовићевић 1922] < алб. *i shkurt* "кратак", такође и *Шкуртовина* ливада и њива у Буруму у Кучима [Д. Петровић 1988, 138].

И сам источноцрногорски територијални назив "Брда" могао би, по неким мишљењима, да буде превод албанског *Малесија* (Malësia, колективна множина од mal "планина, гора"), граничне планинске области између Скадарског језера и Метохије, која је и сама имала административно значење [И. Поповић, Репарими III/4, 1957, 211] (објашњавајући реч *Малесија* "покрајина у Северној Албанији насељена Арбанасима већином католичке вере: «Скадарска, Дибранска и Ђакљача Малесија»" Глиша Елезовић је, повевши се за именом Црне Горе, у свом речнику преузео погрешну етимологију ове речи из RJA као Male zi "Црна Гора" где је алб. колективни суфикс -si протумачен као придев i zi "црн", иако је етник *Малесбрак* правилно превео као "брђанин"). С друге стране, у имену Malësia по мишљењу Марка Цамаја се можда огледа средњевековна жупа *Горска* из Летописа попа Дукљанина и Жичке повеље Стефана Првовенчаног ("оу горскои жоупѣ Голничъ") [М. Цамај, ЈОК 6, 1987, 538].

Међу брдским племенима највише албанских трагова има у Кучима који и данас живе у симбиози с Арбанасима (упор. детаљан попис топонимије Куча у истоименом раду Драгољуба Петровића [ОП IX, 1988, 1-162]). Издвојићемо неколико карактеристичних топонима и антропонима албанског порекла: *Бери* заселак у Орахову (и истоимено село у Љешанској нахији) у чијој је основи албански пастирски термин берг, -i "брав" [Ајети, God VIII, 1970; Д. Петровић 1988, 39]; *Гашовићи* братство у југоисточним Кучима [Ердељановић 1907] - упор. северноалбанско племенско име Gashi; *Зонићи* род у Кривом Долу [Ердељановић 1907] < алб. zonjë "госпођа" [Ајети, God VIII, 1970]; *Киша* - алб. kishë, -a "црква" назив неколицине кучких топонима као што су *Киша Милдова*, *Киш Зеца* "црна црква", *Лиси Киш* "црквени дуб" [Д. Петровић 1988, 75] (заједно с *Кишом*, микротопоним у Прешевској Црној Гори "на коме се некада налазила стара католичка црква" [Ђ. Мурати 1990, 152], ови се облици супротстављају истозначним *Клисима* у Срему, Источној и Западној Славонији и Босанској Крајини које чувају словенски облик изворног грчко-латинског ἐκκλησία/ECCLESIA [Р. М. Грујић 1935]); *Куњ* назив неколицине стрмина, брда и шума [Д. Петровић 1988, 84] (иначе чест ороним у источним пределима Црне Горе у којима

је становништво измешано [Ердељановић 1926]) < алб. kunj "врх, клин" [Ајети, God VIII, 1970] < итал. cugno (< лат. CUNEUS) које је у Боки Которској дало исти фонетски облик *куњ* у значењу "клин за разбијање камена; део једриличарске опреме" [С. Мусић 1972, 179]; *Љуг* (често и *Љућа*) назив бројних кучких шумарака и пашњака, иако на први поглед личи на албанску фонетску прераду српског *љуг* (на шта је помишљао Сељинчев [295] помињући у доњоскадарском крају село Lugu као србизам), реч је о заједничком албано-словенском наслеђу из индоевропског периода пошто словенском *лжгъ* (< *longo : старoisландски *lyng* "пустопољина" [Скок, ER II]) одговара албански славизам *llogë*, док је општеалб. *lug* (или *lugjja*) "долина, жлеб, корито" у вези с *lugë* "кашика" и општесловенским *љжица* од праслов. *lǫgǫtь (упор. косовски микротопоним *Љуга* "имена два потеса крај Чичавице" који је већ Глиша Елезовић [СДЗБ IV] објаснио на основу албанског *lug* "лажица"), који се свде на значење "дубити, копати" садржано у албанском *lugoј* и староиндијском *gujati* "ломи" (3. лице једине презента) као и словинском *lgiët* "зидарски шегрт" [Н. Јокл 1923, 150; М. Фасмер, Этимологический словарь русского языка, Москва 1986]); *Мојан* кучка планина [Ердељановић 1907; Д. Петровић 1988, 95] може да се повеже с косовско-метохијским *Моја* "име потеса код села Мажића" које представља северноалбански дијалекатски облик апелатива *тајë*-а "врх" [Ајети, GJA 2, 1965, 48] (нејасно је да ли се и кучки микротопоними *Мџла* "пашњак" и *Мџла Муџџва* "шума у Орахову" [Д. Петровић 1988, 96] могу сматрати превојним ступњевима од *тајë* и *tal*, и на тај начин довести у везу с раније поменутиим Јокловим и Сељинчевљевим примером за "планинску шуму" - *moll*, коју албански речници не бележе, или је у оба случаја реч о апелативу *mollë* "јабука"); *Фундина* (*Фундана* и *Фундна* у месном изговору) велики предео са шест села [Ердељановић 1907; Петровић 1988, 132], насупротив ранијој романској етимологији из лат. FONTANA или румунског (тј. влашког) *fontina* "кладенац" заснованој на чињеници да је то водом најбогатији део кучке земље [А. Мајер 1930; Л. Вујовић, ЈФ XX, 1953-54; Д. Петровић 1988, 12], вероватнија изгледа Ердељановићева претпоставка о вези овог назива с албанским *fund* "дно, крај" и "крајина", коју подупире

и Чабејева тврдња да би то могла да буде сингуларизована множина по типу албанских топонима Lisna < lis "храст", Kishna < kishë "црква" [Чабеј, Studime gjuhësore III, 1976, 358; Ајети, SNGjLKSh 12, 1977, 16]. Посебан значај за старину албанског присуства на овом простору има топоним *Крунг* "зараван у арбанаском делу Куча" [Ердељановић 1907; Д. Петровић 1988, 82] у коме се препознаје словенско крџгъ "круг" с очуваним рефлексом прасловенског назала као у најстаријим албанским славизмима (нпр. sundim "владавина" < сѣдѣ), а можда и *Хелм* (*Хелѣм* и *Елѣм*) "највиши врх више Фундине" [Ердељановић 1907; Петровић 1988, 65] коме одговара словенско хѣлмъ "хум" с очуваним рефлексом вокалног -ѣ- [Селишев, 216, 218; Барић 1959, 45] (у колико није реч о албанском апелативу helm/etë/ "шлем").

Иако у Кучима има много албанских језичких трагова, данас се може сматрати оспореном стара претпоставка о албанском пореклу њиховог имена. Полазећи од етнојезичких прилика и податка да се почетком XVII в. у млетачким изворима Кучи означавају као "Албанци католици" ("Chuzzi Albanesi del rito romano") Густав Мајер [1891], Милан Шуфлај [Архив II, 1924, 198] и Љуба Ковачевић (у предговору књизи Марка Миљанова "Племи Кучи у народној причи и пјесми", Београд 1904) су повезали њихово име с албанским придевом і куч "црвен" претпоставивши да је реч о првобитно албанском племену које је преласком у православље током XVII в. укључено у српску етничку сферу. Ову етимологију је касније преправио Идриз Ајети одбацивши везу с придевом і куч због различитих сугласника основе /куч : кућ / и предложио нову из албанског апелатива куч /куч/ "крчаг" који се у албанском иначе среће у оронимијској употреби [Ајети, SNGjKLSh 12, 1987, 12-13; ЈОК 6, 1987, 125-132]. Полемишући с том етимологијом, Милица Грковић је скренула пажњу на то да се основа куч- јавља и у српској топонимији, као што су *Кучево* и *Кучајна*, као и "на широком простору Балкана" [ЈОК 6: дискусија, стр. 200]. Чињеница која нам омогућава да развијемо ову примедбу до лингвистичког доказа јесте та што *Кучај планину* и Куче у историјском погледу повезује исти народ - Власи, у чијем језику апелатив *кучи* значи "брда" (упор. румунско сусі множина од сусă "брдо" - у "Етимолошком

речнику молдавског језика" /Кишињов 1978/ уз реч *кукэ* стоји "орицина пекуноскута" /"непознатог порекла"/, док ономастички рад Јасне Хаџимејловић "Микротопонимија Требињске Ластве" [ОП VIII, 1987] наговештава и могућност да је корен *кука/чука* балкано-балто-словенска изоглоса, на основу поређења требињског оронима *Кучма* с Вуковим примерима *кѹкма* "ћуба код перади" /Славонија/, *раскѹкорен* "човјек чушав, непоченљан" /Будва/ [В. Караџић, Српски рјечник], које Скок повезује с литавским *кайкас* "вршак" и старовисоконемачким *hoh* "висок" [Скок, ER II]. У складу с овом етимологијом, племенски назив Кучи био би влашки синоним за Малесију. Одличну паралелу имену Кучи представља *Кчево* - данас "предеоно име Озринића у Катунској нахији", а некад право име читаве Катунске нахије (жупа Сусева код попа Дукљанина, а потом Соџоа у которским књигама из XIV века) широм које су, по Ердељановићевом сведочењу, "очуване у народу многобројне успомене и трагови од катуновања негдашњих Влага и старих Зећана" [Ердељановић 1926, 96-99]. Значајна је и Ердељановићева напомена о новијем пореклу кучких Арбанаса: "У времену од 15. до 17. века доселило се у Куче 23 братства српска и арбанаска од којих је арбанаских данас само Банкећи, Коћи и Нуцуловићи" [Ердељановић 1907, 169] - упор. Ајетијеву етимологију имена *Банкећа* као "зло чинити", тј. "они који су морали да се преселе због неког лошег поступка" (то се име среће и на простору некадашњег Дечанског властелинства у топониму *Бѣнкећеве главе* [П. Ивић - М. Грковић, 1976, III 2142] и *Коћа* који значе "зрно, семе" [Ајети, StA 1, 1975, 98], као и српске трагове у микротопонимији Коћа [Ердељановић 1907; Петровић 1988, 79]. Захваљујући јаком утицају старих Куча и Братоножића главни део Куча прими или остане у православљу. Зато Ердељановић [1907, 167] закључује да "правих Арбанаса као да није на земљишту старих Куча ни било, јер успомене знају само за Влахе". Извор недоумица о етничком пореклу Куча могао је да буде и њихов особен постанак, по коме се они разликују од свих осталих староцрногорских и малисорских племена. Док су сва она настала у постфеудално доба племенским обједињавањем око најснажнијих братстава-катуна, која своје име и утицај намећу

жупским селима око себе, Кучи, по речима Васе Чубриловића [1963, 326], представљају првобитно само планински простор на коме живе два народа и све три вере: управно јединство, које ће касније да прерасте у племенско, постижу вољом турских власти при стварању кучке нахије од 1457. године.

У светлости описаних примера другачије се могу сагледавати и позната предања источноцрногорских и северноалбанских племена која њихово порекло свде на заједничке претке. По најпознатијем предању, праотац Пинера, Озринића, Васојевића и малисорских Краснића и Хота био је *Кећо Поптин* [Ердељановић, СЕЗБ VIII, 146; СЕЗБ XII, 316] у чијем се имену препознаје албански придев *i keq* "лош" или "проклет" (садржан и у албанској верзији имена гентилног претка Васојевића - *Vas Keqi* "Васо Кећов", а потврђен и народним стихом "Од *проклете* земље Васојеје" [М. Остојић, ОЈ 10, 1982, 165-170]). Поједине месне традиције своје порекло често везују за познате историјске личности. Један део Куча своје порекло везује за Мрњавчевиће (који у народној песми столују у Скадру и у којима се могу препознати историјски Балшићи [И. Божић, Прилози XLII/1-4, 1976]), а други за Скендербета - најјаче кучко братство Дрекаловићи чији је предак *Дрекале* (албански деминутив од *Андреја*) по предању био унук Скендербегов ("Односно народности Дрекалове не може се много бити у сумњи: сви Кучи тврде да је он био «Латинин»" [Ердељановић 1907, 140]), арбанаски Бањкани из Затријенча старину везују за Ђурђа Црнојевића, а Бјелонавлићи, Мирдита, Шаљани и Гапи за Леку Дукађинија ("Леку Капетана") [М. Барјактаровић, ГЈА 1, 1962, 227-223]. Српска предања о Бијелом Павлу, Лекином сину и претку Бјелонавлића, постоје само у Бјелонавлићима, док се арбанаска предања о њему чују чак у околини Ђаковице и то код представника разних арбанаских племена, као што је случај с ђаковачким селом *Паљибарда* ("Бели Павле") чији житељи, из племена Бериша, сматрају да је то био ранији Павлов завичај пре његовог одласка у Зету [М. С. Филиповић 1948, 168-178]. Чак је и Краљевић Марко померао брда и ломио стене у предањима Северне Албаније, како сведочи барон Нопча [1910, 34] о једном врху недалеко од Гралишта у Шаљи. Као што се види, српско-албанска симбиоза на

простору Старе Црне Горе и Северне Албаније има дубоке корене и "зато и није ништа чудно", како закључују Јован Ердељановић и Мирко Барјактаровић [СЕЗБ XII, 467; ГЈА 1, 1962, 229], "што се и прије двије стотине година појединци из ових крајева приказују као Албано-Црногорци".

И дубље у унутрашњости српско-хрватске језичке територије откривени су трагови каснијег албанског досељавања. Они се поклањају са смером кретања влашких сточара и миграционим струјама становништва Црне Горе, Источне Херцеговине и Старе Србије према северозападу у доба најезде Турака. По мишљењу Владимира Ђоровића [Архив I, 1923, 201-205], на трагове некадашњег присуства албанских сточара у Херцеговини указују, нека херцеговачка презимена: *Бурмазовићи* које је носила стара пастирска општина у столачком крају још у XIV в. < алб. *burg i madh* "велики човек" (упор., такође, име Боурмадъ у Дечанским хрисуваљама [М. Грковић 1983, 163]; у овом изворном облику, без словенског патронимијског суфикса, као *Бурмаз/Бурмас*, оно се среће и у Далмацији - у Сплиту, Каптелу, Шибенику и на Корчули [М. Шимундић 1985]); *Зотовићи* братство у Љубомиру који су се ту доселили 1703. [М. Шуфлај, Архив II, 1924, 238] (упор. *Зотовина* место у пјешивачким Селиштима у Старој Црној Гори названо тако по бегу *Зотовићу* из Спужа < алб. *zot* "господ/ин/" [Ердељановић 1926]); *Дуганџићи* - Ђоровић га доводи у везу са северноалбанским *Дукађином* али је то сумњиво (упор. косовско презиме *Дуганџић* од арабизма *дугања/догања* "дућан" [Г. Елезовић, СДЗБ IV, 1932; Скок, ЕР I] и топоним *Догање* заселак села Пленине крај Урошевца истог порекла [А. Урошевић, СЕЗБ LXXXIX, 1975]); *Передија* чајничка породица < алб. *Perëndi*, а "Бог"; *Ибаљи* муслиманско братство у селу Глогошници близу Јабланице чије име упућује на северноалбанску *Ибаљу* у Дукађину [Ајети, SiA 1, 1975]; три мостарске породице свих трију конфесија - *Барзета* православци (од алб. прилева *i bardhë* "бео" који се среће у средњевековним споменицима у имену Барда у Дечанским хрисуваљама - илиротрачки остатак по М. Грковић [1983, 89] и зетском *Бардоња* - "Bardogna de Coçoa de Genta" из 1278. [Ердељановић 1926, 96]) и коме одговара северноалбанско презиме *Barleti* истог порекла и облика [Ајети, ЗФФП-BFFP IX,

1972, 65], католички *Какарићи* чије име упућује на Кучки ороним *Какарџица Гора* близу Фундине и на истоимено братство у скадарском крају [Ердељановић 1907; Петровић 1988, 52] (упор., такође, *Какариџ* брдо крај Драча [В. Данчетовић 1960, 66]) и муслимански *Доци/Дуце* чије име Ђоровић и Шуфлај [Архив II, 1924, 238] изводе из алб. *xhuxh* "патуљак" што је погрешно јер је ту опет реч о турцизму - турски *süce* "патуљак" [А. Шкаљић, Турцизми у српскохрватском језику, Сарајево 1979]. Истог је порекла, по мишљењу Поповића и Ајетија, и топоним *Лигате* крај Фоче који га, насупротив Скоковој романској етимологији од румунског *legat* "везан" [ZfrPh 38, 1914-1917], везују за албански апелатив *ligatë* "мочвара" [Поповић, *Përpajimi* III/4, 1957, 210; Поповић 1960, 483; Ајети, *StA* 1, 1975], као и *Арбанаска* и *Лопари* земљишта у селу Крњевцима у Шуми херцеговачкој. Арбанаски карактер другог топонима требало би, по Ђоровићу [1923] и Ајетију [StA 1, 1975], да потврђује истоимено село у Фундини које они изводе од албанске радне именице *loragë* "кравари", мада је вероватније по среди српско *лџнар* "врста лопате; део плуга" [РСА II], које је иначе веома често у српско-хрватској топонимији (упор. црногорски апелатив *лопар* у значењу "мањи комад обрадиве земље" [В. Михајловић, ППЈ 6, 163; М. Пижурица, ЈОК 2, 269]).

У основи етнотопонима *Никшић/и/* Бранислав Ђурђев је видео албанско порекло: "У попису зетских племена 1455. *Nichsich de Zenta* је тако уписано да може само да значи претке Никча у Климентима" [Radovi II, 1954, 189]. Ова етимологија, коју касније преузима и Поповић [Përpajimi III/4, 1957, 208; Поповић 1960, 429], држи се више на историјским него лингвистичким доказима, пошто име *Nikshi* (*Nikçi*) са словенским суфиксом *-ша*, није ограничено само на албански језик (упор. још изразитију словенску примесу у топониму *Nikshiq Psogilav* близу Дривоста у Кастратима [К. Љука, *StF* 1, 1976, 176-177]). Међутим, постојање тарских *Никшића* (око манастира Добриловине) говори, по мишљењу Жарка Шћепановића [1972], против идеје о њиховом зетском пореклу. Име *Семберије* Поповић је такође довео у везу с албанским језиком само на основу спољашње сличности с албанским славизмом *sembër* "оргаци у коришћењу запрежне

стоке" < саврљ "себар" [Поповић 1960, 483] (не задовољава, такође, ни Павловићева етимологија Семберије из келтског *Sen Bery "Стари Бери" [ЗФЛ XII, 1969]; реалније изгледа веза са сродном влашком речју *simbra* "удружење, падница" с којом је Миленко Филиповић повезао позне влашке трагове у Семберији [Radovi XXX, 1966]).

Владислав Скарић и Петар Скок су указали да и међу православним народом Западне Босне и Хрватске поред источнохерцеговачких и влашких презимена има и албанских језичких трагова који употпуњују слику о досељеничком карактеру овог становништва. Тако се *Дарде*, породица у Општрј Луци крај Сане, могу по Скарићевим речима "већ по имену сматрати досељеницима с границе српског и арбанашког народа" [GIZM XXX, 1918, 252] (вероватно је имао у виду албански апелатив *dardhë* "крупка", који Ђемаљ Мурати [1990, 103] спомиње и у микротопонимији Кичева као ороним и хидроним, док Скок [ER I] у српско-хрватском *Дарда* види италијанизам *dardo* "стрела, цилит"). *Штековићи* с друге стране Сане у дубичком крају, могу се не само по имену већ и по слави ("никољпгаџи") "непосредно довести у везу с братоношким родом истог имена" [Скарић, 252] - упор. такође *Штековић* предак братства Витасовића у Доњим Пјешивцима, топоним *Штџеке* у Љешанској пахији и Кучима [Ердељановић 1926; Петровић 1988, 138] < алб. *shteg* "стаза" [Ајети, God VIII, 1970]. Чак је и слава, у овом контексту, један од значајних чинилаца српско-албанске симбиозе: познато је да међу балканским народима једино Срби славе славу, али и поједини народи који су живели или живе у симбиози с њима као што су хомољски Власи и Цинџари - упор. цинџарска слава Св. Атанасије заштитник трговаца, а по Ердељановићевим речима "некад су и кучки Арбанаси славили у свему исто онако и баш истог дана као и Срби, а слава им је био свети Никола" [Ердељановић 1907, 298]. *Шурлаи* "породично име више парохија у сјеверозападној Босни" [Скарић 234] - упор. *Шурла* презиме старих улцињских бродовласничких породица (дијалекатски облик од *придева* и *shurdhë* "глув" [Р. Ушаку, ОЈ 10, 1982, 257]). У личком презимену *Муждека* и сарајевском *Лиздека* Петар Скок је видео албанске сложенице с речју *deka* "смрт": *mys* "мазга" + *deka* "човек који убија мазге" [Скок,

ГЛСНД II, 1927, 308], lis "храст" + deka "који ништи храстове" [Скок 1934, 169] (уколико није реч о аугментативном суфиксу -дека у именицама типа *Јовандека*). *Кокеза* презиме из Мркоњићграда је албански деминутив "главица", док је личко презиме *Калџембер* влашко-арбанаска сложеница "срећан пут" - упор. цинцарско презиме *Calimbra* у којем је други део албанско *mbarë* "срећно, успешно", које Скок цитира позивајући се на Теодора Капидана, као и напомену: "из историје се зна да је међу српским Власима било и Арпауга" [Скок, ГЛСНД II, 1927, 308] (исто презиме у облику *Каламбер* забележио је Милисав Луговац у косовском Опољу: "махала и род у селу Косовце" [СЕЗБ LXIX, 1955]).

И Мате Шимундић [Јехона 8-9, 1985] је, не баш успешно, у неким славонским топонимима и патронимима покушао да открије албанско порекло: источнославонске *Шодаловце* извео је из алб. *shodol* "дугајија, мршав човек" упоредивши их с пеловенским антропонимом *Шодок* из Дечанских хрисовуља, што је произвољно - треба имати јаке историјске и лингвистичке доказе да би се овај топоним пре повезао с албанским језиком, него с личким глаголом *шодати* "климати се тамо амо, врлудати" [RJA XVII] који личи на метафорично образовање од германизма *шодер* < *Schotter*, у сродству са *schütteln* "скитати" [Скок, ER под *иљунак*) и осјечка презимена *Плакић* "Старчевић" < алб. *plak* "старац" (на другом месту сам је Шимундић старо хрватско презиме *Плаковић* из Шибеника извео из антропонима *Плако* о којем сведоче пољско *Plakowic*, чешко *Pláček* и бугарско *Плачковци* од глагола *плакати* [М. Шимундић, "Непозната особна имена и презимена шибенског краја", ОП IV, 181) и *Корб* "Гавран" (ово друго, опет, има прозирну романску етимологију - лат. *CORVUS* "гавран" и ту се може сматрати румунизмом), као и западнославонске *Дритановиће* из Преграде (< албанско женско име *Drita* "Светлана", које иначе спомиње напуљски дворски писац Рођеро де Пациенца из XVI в. међу именима групе Словена који су учествовали у једној прослави у Молиси /данашњи молиски Хрвати/ одржаној у част Напуљске краљице; као што је познато, Пациенца је тада записао најстарију бугарштину на језику Срба и Хрвата, а певачи су били Јуба /Љуба/, Вујко, Радослав, Вучић, Гратко, Слава и Дрита).

Албанске трагове Петар Скок проналази и у најзападнијим тачкама српске миграционе струје: жумберачко презиме *Шимрак* по њему значи "Свети Марко" [Скок 1934, 169], а истарски топоним *Перој*, који су основали црногорски пресељеници из Црмнице 1657, представља везу са старобалканским називом за "поток" очуваним у источним областима Балканског полуострва (упор бројне *Пороје*, *Пороишта* и *Пороиштата* у македонској топонимији [Ђ. Мурати 1990, 107], као и истозначне бугарски и румунски апелатив *порой* и *părău*), који по Скоку представља одређени вид албанског апелатива *rëgna* (: *rëgri* поред *rëgri*) "поток" [Скок, Архив II, 1924, 327] - мада ће пре бити да албански одређени вид представља само облик *Прџни* који у поменутом значењу Г. Елезовић бележи у именима неких потеса у арбанаским општинама на Косову (упор. *Прџни маџ* "Велики поток", *Прџни вољ* "Мали поток", *Прџни Радованит* "Радованов поток" [СДЗБ V]). Српске миграционе струје следиле су и две познате историјске сеобе Арбанаса унутар српских и хрватских етничких простора. У прву снада оснивање *Арбанаса* крај Задра које су населили Арбанаси из црногорске Крајине између 1726. и 1733. склањајући се пред кугом која је харала на југу [Ајети 1961, 54-61; К. Љука, StF 3, 1973, 193]. Другу чини сеоба једног дела Климената који су се, после другог неуспешног аустријског похода на Турке 1737, заједно с аустријском војском и српским збегом предвођеним патријархом Арсенијем II, новукли преко Саве, где су се око 1749. населили на простору Никинаца, Хртковаца и Јарка и тамо се одржали као етно-језичка целина све до почетка XX века [М. Костић 1923; Ајети 1961, 38-39].

Данас на простору Северне Албаније, изузев Скадра и неколико оаза у скадарском крају (Врака и околина), углавном живи компактно албанско становништво. О некадашњој бројности Словена у скадарском крају историјски извори бележе следеће: по Скадарском катастру из 1416. више од половине читавог становништва Горњег Скадра било је словенско [Макушев, 150-151], док је средином XIX века у Скадру и околини живело 70.000 Словена [Ј. Ф. Трифуновски 1987, 225]. Међу тим Словенима само је мањи број био стариначки живаљ Албаније, док већину чине каснији

досељеници. Таква је, шпр., Врака чије се становништво 1855. доселило из Црне Горе [И. Екард, 155; А. Јовићевић СЕЗБ XXVII, 1923, 76]. Разлог што је дошло до гашења Словена на тим просторима лежи у промењеним историјским и друштвеним односима у турском периоду, у којем ће масовни прелазак Албанаца на ислам имати далекосежне последице на неједнаку судбину Срба и Албанаца у Северној Албанији и Старој Србији (на простору Косова овај верски заокрет најпре је засведочен у XVI в. у нахији Опоље крај Призрена: 1571. је забележено 237 кућа са само 13 хришћанских имена што представља исламизацију од преко 95% [М. Пешикан, ОП VII, 1986, 96]).

Пресудна етничка померања збила су се током XVIII в. када "особито након велике сеобе Срба у Угарску (1690) продиру Арбанаси преко Опоља, Горе, Љуме, по Косовом пољу уз Бијели Дрин све до Новог Пазара и Ниша" [М. Шуфлај, Архив II, 1924, 238]. Последица тога била је велика смена становништва на територији Косова и Метохије, о чему сведоче имена многих села у којима данас живи албанско становништво. У микротопонимији тих места бројни су називи с придевом *shkau, shkina, shkie* "Србин, Српкиња, Срби" (од лат. *SCLAVUS* - интересантно је да тај назив Албанци преносе и на Грке: у албанској дијаспори Софики у Коринту *shklerisht* означава "грчки језик" [Е. П. Хемп, БалкЕ XIV, 1970, 17]): *Ara shkaut* "Србинова пива", *Livada shkaut, Kodra* ("брдо") *shkaut, Rogat shkieve* "Српске ледине", *Vorrat shkieve* "Српско гробље" [А. Урошевић 1987, 108-110]. Још почетком XX в. Бранислав Нушић је на Косову записао: "Данас се на прсте могу избројати села у којима нема Арнаута, а безбројна су села у којима нема Срба а било их је доскора" [Б. Нушић, Косово, Нови Сад 1902, 74]. С друге стране, чињеница да се у скадарском крају и северозападној Албанији конфесионална припадност од средњег века до данас није битије мењала један је од разлога што је ту стара етничка граница углавном остала непромењена. Одступања у правцу албанизације чине само области у којима је албанско становништво такође прешло на ислам, као што су Шестани, Крајина и Анамали у црногорском приморју [А. Јовићевић, СЕЗБ XXIII, 1922, 14]. Последица исламизације била је и промена етничког имена

самих Албанаца. Старо етничко име arbënesh/arbëresh сачувало се само код хришћанске мањине на католичком северу и православном југу, као и код калабријских унијата - Арбрена, и постало конфесионална разлика према муслиманској већини која је пово национално име shqipëtar сковала према изразу fias shqip "говорим разговетно" [Р. Исмајли, ЈОК 6, 1987, 592-594]. Ново албанско национално име јавља се, по Шуфлају, већ крајем XIV века: "Избија у граду Дривасту као обитељско име Schapuder, Schepudar" [Архив II, 1924, 200]. Преко Косова овај назив је ушао и у српски језик у облику *Шиптарин*, *Шиптарка*, у коме се огледа северногегијско дијалекатско упрошћавање групе shq > sh [Скок, ГМЈС 1, 1941; Чабеј 1977, 174] (упор. такође албанску верзију назива "Српско-арнаутског речника" Љубе Кујунџића из 1902. - "Гухтар српо-шиптарче" која поред овог облика садржи и типичну "ђаковачку" дијалекатску реализацију староалбанске групе gl- > g- : guha < *gluha, књижевноалб. gjuha "језик").

Треба ипак имати у виду да нове историјске и друштвене прилике у турско доба нису биле и једини разлог промењеним односима снага између Словена и Албанаца на тим просторима. Постепена албанизација Словена унутар Албаније паралелна је асимилацији Словена у Румунији. У оба случаја се наметнуо горшгачки сточарски елемент, који је увек бивао јачи од ратарског становништва (упор. албанско gotar "слуга" које потиче од словенског ратарь [Селинцев, 326]). Пре свега у тој покретљивој сточарској природи Арбанаса садржан је разлог њихове миграције изван свог матичног планинског краја и њиховог запоседања околних неалбанских области. Крајем средњег века, користећи слабост Византије и Душанова освајања, они се спуштају дубоко у Грчку ка Епиру, Тесалији и Пелопонезу. На северу напредују спорије, али су до краја средњег века и ту доспели на границе зетске и косовско-метохијске равнице [П. Ивић 1991; Б. Гюзелев 1991, 86]. У њих ће се масовно уселити у турско доба, заобилазећи једино исто тако горшгачку кучко-васојевићку планинску област.

Неславан допринос проучавањима етнојезичких прилика на тлу Косова и Метохије дали су неки албаноолози 70-их и 80-их година. Иако српски средњовековни споменици прецизно бележе бројност и положај влашких и арбанаских катуна (у

Светоархангеловској хрисовуљи цара Душана, 1348-1353, после израза "а се арбанаси" наводи се девет катуна: гинов'ци, магкр'ци, в'блоглав'ци, флоков'ци, урњѣва, цапар'ци, гонов'ци, шпинадн'ци, новаци [С. Новаковић, Законски споменици, Београд 1912, 688]), један број албанских лингвиста, углавном с Косова, покушао је да докаже да су Албанци староседеоци на том тлу и да су и у Средњем веку, када је оно било средиште српске државе, на њему чинили већину становништва. Изнета је претпоставка да би назив *арбанаски* у српским повељама могао да означава само "Албанци католици", тј. они који се својим именсловом конфесионално издвајају од остале албанске већине, јер носе типично албанска имена [Р. Исмајли, StF 4, 1972, 159]. А та је албанска православна већина послала српска имена што је "дошло као последица чињенице што албански етнос није имао своју аутономну цркву и властиту организирану феудалну класу која би га у то вријеме могла политички представљати" [С. Гаши, ОЈ 9, 1982, 199]. Зато словенска имена пишу доказ словенске припадности становништва Косова и Метохије - "него одраз стања антропонимије у конкретним ванјезичким условима пре и током средњег века" [С. Гаши, ГЈА 9, 1980, 131]. У истом тону утврђиван је аутохтони патронимијски континуитет и староседелачки карактер албанског становништва на простору Косова и Метохије ("Дукађинске равнице" по терминологији албанских лингвиста) [С. Пуљаха 1971; Р. Дочи, ЈОК 2, 1977 (1980), 83-87; Р. Дочи, ЈОК 6, 1985 (1987), 245-261; М. Краснићи, ОЈ 9, 1982, 45-51]. Ове у основи политичке конетрукције, које су васкреле идеологију и терминологију старих верских и етничких сукоба на овом тлу, на првом месту пренебрегавају друштвено-историјске услове у којима се остваривао додир Срба и Арбанаса у средњем веку. Старобалканско пероманизовано становништво могло је да опстане у етничком смислу само ван домањаја административних и културних центара римске цивилизације на Балкану, што је у потпуном складу са сточарским карактером Арбанаса и чињеницом да их историјски извори први пут спомињу у неприступачним планинским областима унутар Албаније. Византијски историчар из XI в, Михаило Аталиат, први спомиње "Арваните" у саставу војске узурпатора

Нићифора Василагаја који је 1078. из Драча пошао у поход на Солун, а нешто раније и византијска принцеза Ана Компина, у своме спису "Алексиади", спомиње државу Ἰαβόνων на истом простору где се девет векова раније налазио Птолемејев *Албанополис*. Судећи према подацима Константина Порфирогенита из X в. и Попа Дукљанина из XII в., на подручју позноримске провинције Превалитане (између Љеша и Котора) Словени међу староседеоцима затичу само Романе или Латине [Д. Драгојловић 1991, 35-42]. Значајна је, такође, и чињеница да се у византијским изворима балкански сточари - Арбанаси и Власи, исто као и Словени, сматрају туђим варварским елементом, потпуно различитим од цивилизованог "ромејског" становништва градова [Б. Ферјанчић 1988; С. Ђирковић 1988; В. Станишић, *Balkan 10*, 1991]. Зато је неодржива хипотеза о континуитету албанског становништва на простору косовске и метохијске равнице од античких времена до данас. Чак и кад би се, по речима Димитрија Богдановића, прихватило мишљење да су Албанци непосредни потомци Илира, то се не тиче насељавања Словена. Срби као колонизатори Балкана нису у сукобу с историјским Илирима, који су давно пре тога нестали с историјске сцене, већ с Византијом. Са становништвом планина, тј. с албанским и влашким сточарима, српска се племена нису сукобљавала. Више од тога, ратарски карактер јужних Словена упућивао их је на поделу рада и друштвено-економску симбиозу, а не на сукоб са сточарима [Д. Богдановић 1985, 21].

У осврту на текст Мехмета Хаљимија "О неким сложеним средњовековним топонимима сачуваним у савременим албанским говорима на Косову" [ЈОК 6, 53-62], Павле Ивић је подсетио да фонетске промене могу да буду поуздан критеријум за датирање албанског усвајања словенских имена, скренувши пажњу на то да ојконим Vuçitërn /Вучитри/ Албанци нису могли да приме пре XV в. (када отпочиње прелаз -j- > y), као и на то да на Косову нема типичних старих албанских гласовних процеса "и то, разуме се, даје својеврне термине *post quem*" [ЈОК 6, 83] (исто то закључује и албански дијалектолог Јорђи Ђинари поредећи косовске албанске облике Bistricë, Selenicë, Starosellë, Suharekë, Zveçan са старим топонимима словенског порекла из Албаније: Bushticë <

Бѣстрица, Berat < Бѣлградъ, Dumgé < Джѣрава [Ј. Ђинари 1985, 200-203]). С друге стране, континуитет између средњевековних и савремених имена на неком тлу претпоставља живот презимена као таквог, а презимена су код Албанаца, по речима Милице Грковић, као и код других балканских народа, настала доста касно [ЈОК 6, 344]. Постојање албанских имена у српским средњевековним споменицима уопште "не руши тврдњу буржоаских историчара да су Албанци дошли на простор Косова и Метохије крајем XVII и почетком XVIII века после повлачења српског елемента ка северу" [И. Ајети, ГЈА 4, 1974, 18], пошто "у грађи која садржи многе хиљаде имена није тешко наћи неколико десетина албанских" [П. Ивић 1989, 148] (Дечанска повеља чак представља, по речима П.Ивића и М. Грковић, најзначајнији попис словенских имена у средњем веку [П. Ивић 1989, 149; М. Грковић 1989]). Полемисујући с хипотезом о албанској већини са словенским именословом, Митар Пешикап је указао на особености старосрпског ономастикопа у којем су календарска имена била обавеза само калуђера, док је пагански именослов ту био много присутнији него код осталих Словена. "Да је било икакве ономастичке дисциплине не бисмо по манастирским хрисовуљама налазили таква имена као *Врагоочи, Голозло, Зломаница*", као и поплаву имена од основе *влк-*. Све то, заједно с фонетским прелазима *h/шт, у/ж, о/л, у/л, Радосав/Радослав* итд, неозбиљном чини домисао о православљу које памће паганска имена и штокавску дијалектологију [ОП VII, 1986, 90]. И новообјављени турски дефтери за област Вука Бранковића (1455) и Скадарског санџака (1485) само су, потврдили етничке прилике из српских повеља. Тако је, нпр, управо дефтер из 1485. развејао хипотезу о аутохтоности албанског становништва Ругова, а списак његове савремене топонимије показао превласт словенских имена [С. Стијовић, ЗФЛ XXVII-XXVIII, 1984-1985, 741-746; А. Џоговић, ОП IV, 1983, 225-324]. Изразите одлике записаних староалбанских имена (*Деда, Ђерџ, Ђин, Ђон, Боса, Гога, Кола, Лека, Љеш, Пал, Премт, Прогон, Тануш*) с карактеристичним одсуством суфиксације и уопштавањем једносложних и двосложних основа омогућавају, с друге стране, да се поуздано одреди српско-албанска етничка граница у средњем веку. Она је, по речима

М. Пешикана, полазила од Бојане, секла Мрковиће и Крајину, залазила источно од Скадарског језера у област Купелника, да би се у Алтину претворила у меновиту зону [ОП III, 1982, 26, 29, 47]. Само је стара Рибница /Ереник/ у Доњем Подримљу, у троуглу Призрен - Сува Река - Србица, била у XIV в. албанска. То је једини део данашњег Косова, иначе, где се почетком турског периода бележе албанска насеља [ОП VII, 1986, 93].

И употреба албанског имена у средњевековним споменицима управо је доказ против тврдње о албанској већини на Косову и Метохији, пошто средина не би имала разлога да појединце именује као Арбанасе, осим ако ови у њој нису представљали мањину. Топонимијска употреба етничког имена Срба и Арбанаса представља, по речима М. Пешикана, посредно сведочанство првобитног распореда етничких група у граничном подручју. Карактеристични су примери *Арбанаса* у Светоархангеловској повељи (предео поменутих арбанаских катуна изнад Призрена) и истоименог села у црногорској Крајини, забележеног у Скадарском дефтеру из 1485., наспрам којих стоје данашња *Србица* северно од Призрена и *Склав* у Крајини, записан у дефтеру поред Арбанаса ("Сумње нема, то је место *Икли* на обали Скадарског језера крај саме државне границе којему је одмах у залеђу место *Арбнеиш*" [М. Пешикан, ОП III, 1982, 43]). Индикативни су и усамљени албански етнички називи дубље у српској територији, као што су *Арбанаиш Поток* забележен у XIII веку близу манастира Девича и *Арбанаишка* данашње село у Топлици, записано као *Арбанаиш* 1455. у дефтеру за област Вука Бранковића (већ у време пописа изгубило је арбанаски карактер [Пешикан, ОП III, 42]). Паралелу овим примерима представља *Српска Рупа* у Кучима [Ердељановић 1907, али и *Срски Врх*, *Срски До* и *Срска Вода* у Велим Цуцама дубоко унутар Црне Горе [Ердељановић 1926], што је у складу с чињеницом да је Црна Гора, за разлику од Косова и Метохије, у много већој мери била поприште српско - албанско - влашке симбиозе.

Трећи веома значајан извор о етничким приликама на Косову и Метохији, поред манастирских повеља и турских дефтера, јесу сведочанства католичких мисионара, бискупа и

месних свештеника, који су током XVII и XVIII века слали у Рим извештаје о стању католичке цркве на тим просторима. За барске надбискупе Марина Биција и Петра Масарекија из XVII в, као и за Вићентија Змајевића читав век касније, Дрим је граница између Србије и Албаније [Д. Богдановић 1985, 86]. Тако нар. Марин Бици, иначе родом с острва Раба, у свом извештају 1610. вели да Велики Дрим дели Албанију од Србије, док Мали Дрим (тј. Бели Дрим) већ тече кроз Србију, у којој се говори "далматински језик" и више му тумач није био потребан [М. С. Филиповић 1958, 22]. Сви извештаји слажу се такође у једном детаљу: да су католици на Косову и Метохији повији доњаци који се спуштају с арбанаских планина (скопски надбискуп Петар Богдани, иначе Арбанас из Хаса, у свом извештају Светој Столици из 1662. изричито каже да језгро католика у Србији чине Арбанаси, па се и католичка вера у њој назива "албанска вера" [Д. Богдановић 1985, 89]), да трпе тежак притисак од стране муслимана и да зато масовно прелазе на ислам [П. Кордињано, 111; М. С. Филиповић 1958, 21]. За православни живаљ судбоносна је била 1690. година када је, после подршке Аустријанцима у неуспелом рату против Турака, пећки патријарх Арсеније III Чарнојевић, заједно с високим црквеним личностима, побегао с аустријском војском. То ипак, по мишљењу Јована Томића, није довело до масовне сеобе Срба с ових простора. Обезглављени српски народ одселио се у много већем броју у каснијим временима, док је знатан део примио ислам, а потом и језик албанске муслиманске већине [Ј. Томић 1913, 42-53].

Изложене чињенице потврђује и топонимија Косова и Метохије. С обзиром на постојање сталних албанских насеља у Јужној Метохији, о којима сведоче повеље и дефтери, разумљиво је што на том простору има старих албанских језичких трагова, као што су *Гур* "камен" село између Призрена и Ђаковице које се помиње и у дефтеру из XVI века [Љ. Муљаку, ГЛМК-ВМК XIII-XIV, 1984] (ова је лексема доста честа у албанској топонимији Косова: упор. *Гури* и *Гураја* потеси код села Бивољака и Жиливоде у Прилужју, као и ороним *Гуриште* близу Вучитрна [Елезовић, СДЗБ IV]), *Скивјане* село крај Ђаковице - у Дечанским хрисовуљама се помиње као *Бливалани* (данашњи облик носи печат релативно

старе албанске прераде групе $sl > skl > sk$, као и *Згатар* село у Опoљу које се 1571. звало *Златарце* [Љ. Муљаку, ЈОК 6, 1987, 143; М. Пенџан, ЈОК 6, дискусија, стр. 206] (упор. облик без прераде - *Златаре* албанско село у Горњој Морави на Косову чији су житељи пореклом албанизовани Срби [А. Урошевић 1975]). Супротно овом, највећи број албанских села на Косову (као што су Алабак у Лабу, Биба крај Урошевца, Вата у Косовској Котлини, Жуја у Новобрдској Кривој Реци, Кабан у Горњој Морави итд. - упор. књигу "Топоними Косова" Атанасија Урошевића [СЕЗБ LXXXIX, 1975]) потиче из XIX века. Међу најстаријим је *Фираја* у Сиринићкој жупи коју су око 1760. основали досељеници из племена Бериша на месту ранијег српског села *Напрадине* превени његово име на свој језик (алб. *figajë*, -а "напрат") [А. Урошевић 1975]. Према дефтеру за област Вука Бранковића из 1455., сва домаћинства у Сиринићкој жуни, укључујући и данашња четири албанска села Фирају, Брод, Ижанце и Коштањево, била су српска. У самој Фираји руски царски конзул у Призрену, И. С. Јастребов, затекао је 1879. полуразрушену цркву с фрескама и иконама на зидовима [М. Букумировић 1988, 254].

Претпоставку да је албанско име села Ујмир у Клини (Горња Метохија) средњевековни топоним који је у Дечанским хрисовулама, грешком писара, записан у облику *оуџмиръ* (који су потом бележили и сви други пописи - *Онамир* / *Оњемир* у турским дефтерима из XV в., *зиџмир* у Девичком катастру из 1671), да би се први пут 1925. појавио као *Ујмир*, а потом и у званичном српском преводу *Добра Вода* [Љ. Муљаку, НССВД VI/1, 1977, 475-481; М. Хаљими, ЈОК 6, 53-62; С. Гани, ОЈ 7, 1978], оборила је чињеница да је словенски антропоним *Unemirъ потврђен у западнословенским језицима (чешки *Uněj*, *Uněmir*, пољски *Uniemysł*, *Uniesław* од старог придева *оуџи* "бољи" - упор. српско-хрватска презимена *Уиш* и *Уиковић* и бугарска лична имена *Уно*, *Уна*, *Унчо*, *Унча* [Ф. Миклошич 1860, 110; Н. Родић, НССВД 6/1: дискусија 512-513; В. Михајловић, *Balkanica* XVI-XVII, 1985-1986, 243; Ђ. Заимов, БГЕ XVI/3, 1966]), из чега би следило управо обрнуто, да је *Ујмир* албанска народна етимологија словенског топонима (алб. *uj + /i/ mirë* "добра вода"). Насупрот претпоставци да *Ругово* (алб. *Rugovë*, -а) може да буде албанског порекла на основу формалне

Етимологија Приштинине као албанске прераде античког IUSTINIANA (SECUNDA) коју је на ономастичком симпозијуму у Приштини 1978. изнео Мухарем Царабрегу (потврдно је спомиње и С. Гапи у 9-ој свесци часописа "Onomastica jugoslavica" [1978], иако је била одбачена већ у дискусијама Е. Добруне и Р. Исмајлија) судара се, као и етимологија Ујмира, с архаичном словенском основом коју је разоткрио Петар Скок још 1955. године: "Кад не би познавали етникума и ктетикума од овога топонима, и кад не би знали на којој се ријечи налази имали би великих тешкоћа у етимолошком тумачењу" [Скок, Историјски часопис 5, 27-29]. У етнику и ктетику *Приштѣвац*, *Приштѣвка*, *приштѣвски* испуштен је суфикс *-ина*, што показује да су направљени од реке *Приштевке*, пореклом од старог глагола *приштити* од којег на српско-хрватском језичком подручју постоји само нулти превој *прскати/прштети*, али га потврђују бугарско *пришти (вода)* и чешко *pruštiti*, *prušidlo/pruština* "извор". Исте је судбине и етимологија *Гњилана* (алб. Gjiilan) Мехмета Халимија [1985, 135] од презимена албанске беговске породице *Циноли/Биноли* из XVIII века, која у сунгини представља албанску народну етимологију засновану на чињеници да је бахги-бег Циноли око 1850. основао повије градско насеље [М. Митровић 1967, 277-280]. Град се, међутим, помиње још у XIV в. као *Гнивалане* [А. Урошевић 1975]. Овај облик као да не потврђује месно предање по којем је име града настало по мочварном, гњилом земљишту [В. Цветановић, ОП IX, 1988, 518], али само у толико што архаизам **гњива* "глина", изузев варијанте *гњила*, као што су *Гњилава Ждријела* на граници Цуца и Ђеклића, до сада није био потврђен у српско-хрватском, упр. међутим, *Гњијевин До* у цетињском племену [Ердѣљановић 1926] и нарочито источносрбијанско *гњиви* "трулити" [М. Марковић, "Речник народног говора у Црној Реци", СДЗБ XXXII/1986], (о чијем значењу сведочи руски дијалекатски придев *гнев* "гњиво" који по М. Фасмеру [Этимологический словарь русского языка, Москва 1986] лежи у основи општесловенске именице *гнѣвъ* "ватра, пламен").

УЗАЈАМНИ СИСТЕМНО-ЈЕЗИЧКИ УТИЦАЈИ

Током свога вишевековног заједничког живота на истим просторима, гранични говори српског и албанског језика нужно су претрпели обостране утицаје у свим областима језичког система.

1. Проучаваоци ових говора и систематизатори дијалектолошке грађе оба језика описали су следеће реципрочне појаве у фонетици.

а) **А к ц е н а т.** Према чувању непренесених староштокавских акцената на отвореној ултими у староцрногорским говорима Боке, Крајине, Зете, Пипера, Куча и Братоножића (тип *женѝ, свиѝла*), метатаксичком преношењу у Црмници, Цетињу и на приморју (тип *жѝна, свиѝла*) и новоштокавском преношењу Бјелопавлића и Васојевића (тип *жѝна, свиѝла*), стоје говори Озринића, Комана и Загарача чији се тип *жѝна, свиѝла* преображава у црмничко-цетињски променом $\acute{>}\hat{}$ (*свиѝла*). Иако је, по речима Павла Ивића, основни узрок преношења акцента штокавска тенденција, "сам принцип неразликовања двеју интонација, силазне и узлазне, резултат је опшггих интонационих прилика на чије је стварање утицао билингвизам" [П. Ивић 1985, 158; М. Пешикан 1965, 26; Д. Ђупић 1977, 64]. Исто стање налазимо и на Косову. Иако највећи део косовско-ресавских говора има троакценатски систем $\grave{}$, $\hat{}$, $\acute{}$, косовски тип има у основи двоакценатски, јер не познаје узлазну интонацију. Ареал ове појаве вероватно није случајан и зато се можемо сложити с претпоставком Лниље Омари да је спољашњи утицај могао да одигра улогу у чувању архаичног стања у овим говорима [А. Омари, StF 1, 1989, 47]. С друге стране, несумњив је албански утицај у замени $\acute{>}\hat{}$, која се среће у метохијском и мрковићком говору (*жѝто, недеѝла, кориѝто*) [Д. Барјактаревић 1979, 150; Л. Вујовић 1969, 80]. Ту је реч о поистовећивању српско-хрватског $\hat{}$ с одговарајућим северноалбанским дугим акцентом који такође има силазну интонацију. У Мрковићима и околини Бара изгубљене су и све неакцентоване дужине [Ивић 159; М. Пижурица 1984, 88]. Исто порекло има и

косовско-метохијска појава везивања [^] за неизворно место: *притисак, Берковићани* [Барјактаревић 1979, 148]. На неизворном претпоследњем слогу јавља се и експираторни акценат јужнометохијске зоне (*Ђаковка, Призреници, фамилија*) што је, по сведочењу Михаила Стевановића [1950, 94], у вези с чињеницом "да Албанци кад говоре српски редовно овако наглашавају".

На могућност обратног, српског утицаја у области акцента, указао је Вацлав Полак говорећи о тројаком акценту у северногегејским говорима: а) кратки - qet "баца", б) дуги - qetē /qɛ:t/ "тихо", в) ултра-дуги - qetē /qɛ:t/ "волови"; а) pɛnd "воловски јарам", б) pɛndē /pɛ:nd/ "перо", в) pɛndē /pɛ:nd/ "пар волова". Допуштањем трију вокалских квантитета морају се претпоставити квалитативне разлике између вокала који се именују као дуги и ултра-дуги. А квалитативне опозиције сврставају гегејски дијалекат у "затворену политонску област коју чини већина српско-хрватских и словеначких говора" У прилог тврдњи да је у северногегејском заиста реч о квалитативним опозицијама говори и појава изједначавања квантитета назалних вокала с назализацијом. Назални вокали у гегејском имају фонолошку улогу (нпр. ка "има" - kâ /ортограф. kaně/ "имају", ре "виде, 2. лице аориста" - rē /ортограф. ре,-ni/ "пит"), а по квантитету су дуги. По Полаковим речима, међутим, Албанци који потичу са севера дуге чешке вокале увек изговарају назализовано, иако вокал не мора да буде праћен назалом (чеш. kráva као /krâva/). Очигледно је да ова опозиција није заснована на осећању квантитета, који се у албанској дијалектологији често повезује са чувањем дугих вокала у периферним јужноалбанским дијалектима Љаберије и Чамерије и сматра доказом аутохтоног карактера квантитетских особина у албанском језику [В. Полак 1960, 359-360; А. Десницкая 1976, 186-197; А. Доли 1980, 66-70].

Иако се постојање северноалбанске полудужине не доводи у питање, споран је ипак, по речима Реџепа Исмајљија, њен фонолошки статус зато што она у фонолошком систему нема опозицију, па дакле ни разликовну улогу, већ се најчешће испољава као нека врста морфонолошке неутрализације (упор. односе: plak "неки старац" - plaku /pla:ku/ "одређени старац" - plakē /pla:k/ "старци" [Р. Исмајљи, GJA 3, 1973, 57-61].

представља паралелу затвореном изговору *ɔ̄* у говорима околине Бара и Скадра (*лѣино*), а такође и "икавској" монофтонгизацији дифтонга *ie > î* у северозападним албанским говорима: *dill < diell* "сунце", *mîll < miell* "брашно", *qîll < qiell* "небо" [Ивић 1985, 159; Пижурица 1984, 89; Цамај 1966, 117; Стевановић, ЈФ XIII, 24-26; Ђушић, МЈ XXXII-XXXIII].

д) *Л а б и ј а л и з а ц и ј а*. Затварање артикулације дугих вокала и дифтонга не може се одвајати од лабијализације дугог *a* у северноалбаском (*â*ona "страна", *kâ*otër "четири"), која је продрла и у суседне српске говоре (упор. источноцрногорско *сва̑одба, катун̑ар, Б̑ар*) [Стевановић, ЈФ XIII, 18-20; Вујовић 1958, 241-245; Вујовић 1969, 122-126; Ивић 1985, 161].

ђ) *П о м е р а њ е а р т и к у л а ц и ј е л, љ*. На читавом простору Косова и Метохије и Старе Црне Горе уместо типичних српско-хрватских латерала, средњоевропског *л* и палатала *љ*, изговарају се "тврдо" (веларно) *ɫ̥* и "високо" (какуминално) *ɫ̥*, што је по мишљењу већине проучавалаца настало под албанским утицајем. Било је, додуше, различитих мишљења о броју латерала: Б. Милетић и Л. Вујовић су у Црмници и Мрковићима поред поменутог пара бележили и стандардне српско-хрватске гласове *л* и *љ*, тројно *л* (*ɫ̥*, *ɫ̥* и средње *л*) бележи А. Белић у Галичком дијалекту, а нешто слично и у албанском бележили су Г. Мајер, Х. Педерсен и Ђ. Пекмези. Међутим, последња испитивања И. Ајетија и Д. Ђушића показала су да у гегијском и источноцрногорском ипак постоје само два латерала: *ɫ̥* (< *л* у свим положајима осим испред вокала *и, е*: *мб̑лба, ɫ̥ук, ш̑ɫ̥*) и *ɫ̥* (< *л + е, и*: *лив̑да, гл̑да*, и од *љ*: *греб̑уда, гр̑л̑н*) = алб. *ll, l* (упор. доследно бележење ових гласова као *л* и *љ* у "Српско-арнаутском речнику" Љубе Кујунџића из 1902. године: *мулин* /mullin/ "млин", *флет улиш* /flet ullish/ "маслиново лишће", *дјаљ* /djalë/ "дете" [Ивић 1985, 105, 161; Барјактаревећ 1979, 110-111; Стевановић, ЈФ XIII, 44; Стевановић, СДЗБ XI, 66-70; Ајети, *God* I, 1957, 187-193; Ђушић, ЗФЛ XXVII-XXVIII, 813-816; Пижурица 1984, 89].

Могућност другачијег тумачења ове појаве назначио је Далибор Брозовић питањем у којој је мери такво стање резултат унутрашњих албанских системних токова, с обзиром

да се наслања на један свразијски комплекс у којем постоје слична померања. Ту је примедбу Драгољуб Петровић допунио претпоставком да је типолошка сличност с албанским могла да подржи унутрашње развојне токове у источноцрногорском [Д. Петровић, ЗФЛ XXIX/1, 1986, 166]. Зависност артикулације латерала од положаја у речи у овим српским говорима полударна је старијем стању у пеким говорима Војводине, Славоније и Босне (упор. *м̄лад, н̄дл'ица, м̄дл'џм*) [И. Поповић 1955, 128-129; А. Белић, ЈФ XIV, 1935, 171-172; А. Пецо, Преглед српскохрватских дијалеката (Београд 1980), 85].

е) **О т в р д њ а в а њ е с у г л а с н и к а њ**. У складу с општим тенденцијама ка лабијализацији и веларизацији изговора у гегијском, стоји и појава губљења *nj* (*nj* < *njē* "један", *neri* < *njeri* "човек", *nizet* < *njēzet* "двадесет"), која је продрла у српске косовске говоре: *n'ушка, n'џга* [Поповић 1960, 575; Ивић 1968, 78; Омари 1989, 49]. Иако и македонски језик има исту појаву, косовски примери немају везе с македонским језиком зато што северномакедонски говори чувају управо фонему /њ/ као одраз српског угицаја [Б. Конески, Историја на македонскиот јазик (Скопје 1965), 58].

ж) **А ф р и к а т а з**. Африката *s* /*dz*/ једна је од заједничких фонетских црта балканских језика. Постоји на читавом Балкану од Румуније до Грчке. Међутим, као књижевна норма постоји само у албанском, македонском и грчком. Као што је контакт с албанским, грчким и цинцарским несумњиво утицао на учвршћење ове фонеме у македонском књижевном језику, тако је контакт србијанских и црногорских говора с румунским језиком на северу и албанским и млетачким на југу, утицао да се и овде сачува једна архаична особина за коју је знао прасловенски језик. Судбина фонеме /*s*/ уклапа се, по речима Д. Брозовића, у широки контекст европских консонантских система, као што су балтичко-севернословенски и балканско-апенински [Ивић 1957, 162; Пижурица 1984, 89; Црногорски говори, Титоград 1984: дискусија Д. Брозовића 137-133].

з) **С к л о н о с т к а а ф р и к а т а м а**. С чувањем африкате *s* повезана је и "склоност црногорских говора ка африкатама", коју је уочио Александар Белић у рецензији

"Источноцрногорског дијалекта" М. Стевановића [ЈФ XIV, 1935, 174], а коју је Мато Пижурица довео у везу са сличним тенденцијама у албанском језику: *çkoj* < *shkoj* "идем", *çrejt* < *shprejt* "брзо", *i moçëm* < *i moshëm* "стар" - црногор. *чиџџи, чиџрет, џбџи, џцовџт, џченџца* [Стевановић, ЈФ XIII, 49-50; Пижурица 1984, 90]. Албанским утицајем и Блаже Конески објашњава веома изражену африкатизацију фрикатива у македонском језику, а нарочито у његовим западним говорима (познати македонски национални идеолог Крсте П. Мисирков користио је управо африкатизоване облике у жељи да својим текстовима да "македонску боју", упор. наслов његове књиге "За македонските работи") [Б. Конески, Историја на македонскиот јазик (Скопје 1965), 60-61].

и) С а м о г л а с н и к љ. У турцизмима у српским говорима Косова и Метохије среће се високи лабијализовани вокал који постоји у одговарајућим турским речима: *дџиџек* (< тур. *düşek*), *дџиџан* (< тур. *dükân*), *дџиџема* (< тур. *düşeme*), а који очигледно није могао случајно баш овде да продре у српски фонолошки систем да није било посредовања албанског језика који овај вокал нема само у турцизмима (упор. алб. *dyshek, dyqan, dyshtë*, али и *çytet* < лат. CIVITATEM) [Ивић 1985, 105; Стевановић 1950, 35-36; Омари, 50]*.

*Иако је овај глас у нашој дијалектолошкој литератури обично бележен као *џ* због сличности с турским језиком и другим европским језицима у којима постоји, овде га бележимо знаком који је створио Вук Караџић записујући албанске народне песме (упор. *Доргудони нџбјеште налт, даљен грат, емарен г р љ к* / *Dorgudoni në bjeshk të nalt, dalen grat, e maren n' g r y k* / "Доргудон у високој планини, изиђу жене, узму га у наручје" [Сабрана дела Вука Караџића XVIII (Београд 1972), 353], уредник Г. Добрашиновић, транскрипција Х. Калесија). Вуково графичко решење већ је користио и Глиша Елезовић за бележење овога гласа у свом "Речнику косовско-метохијског дијалекта".

ј) П р е л а з *-ћ(-q), -ђ(-gj) > -j*. Заједничка дијалекатска појава у источноцрногорском и северноалбанском је прелаз финалних *-ћ, -ђ > -j* доследно спроведен у разним врстама речи: *свџј, кџј, сџној, дџј, превџј* [Стевановић, ЈФ XIII, 38-39] - алб. *plej* < *pleq* "старци", *zoj* < *zogj* "птице" *mijt* < *miqt* "пријатељи". Рефлекс ове уонштене дистрибуције безвучних палатала у северноалбанском би, по мишљењу Мартина Цамаја, могла да

буде и албанска варијанта имена града Пећи - Рејѐ [Цамај 1966, 121; Пижурица 1984, 91; Д. Петровић 1982, 92; Д. Петровић 1986, 167].

к) **О б е з в у ч а в а њ е**. Ни појава десоноризације финалних звучних сугласника не јавља се случајно баш у говорима дуж албанске границе (*нѐрѓт, грѓп, крѓф*) [Ивић 1957, 178-180; Ивић 1985, 162; Цамај 1966, 122; Пижурица 1984, 92]. То је очигледно туђи утицај јер се по чувању звучности ових сугласника српски разликује од свих балканских језика, а заједно с украјинским и од осталих словенских језика (упор. М. И. Лекомцева, "К типологији фонологических структура слова в славјанских језыках", СЯ, 1968, 277-295). Међутим, на могући утицај у обратном смеру указује чињеница да, по тврђењу албанских фонолога, гегијски дијалекат такође "не обезвучава звучне сугласнике на крају речи и у средини пред безвучним сугласницима": гегијски *i madh* - тоскијски */i math/* "велики", гег. *elb* - тоск. */elp/* "јечам", гег. *tradhiti* - тоск. */trathiti/* "вероломство" [Ј. Ђинари 1966, 82].

л) **П о з и ц и о н о у м е к ш а в а њ е в е л а р а**. Појаву умекшаног изговора сугласника *к*, *г* испред самогласника предњег реда *е*, *и* у Црмници и Мрковићима (*нѓѓе, кѓиша*, у Мрковићима и испред полугласника: *Скѓ^аде^{ар}*) већина испитивача доводила је у везу с албанским утицајем [Б. Милетић 1940, 282-283; И. Поповић 1960, 576; П. Ивић 1957, 161; П. Ивић 1985, 162; М. Цамај 1966, 120; М. Пижурица 1984, 90]. Њу познају и метохијски говори (*кѓило, кѓстен, ѓѓздава*) [Д. Барјактаревић 1976, 112]. Индикативно је, међутим, да албанолози не бележе ову појаву у суседним албанским говорима (Идриз Ајети је, нпр., изразио сумњу да су албански говори Бриске и Шестана могли да утичу у том правцу на црмнички говор [Ајети 1961, 76]). С друге стране, као што је познато, то је дистрибуциона особина тимочко-јужноморавских говора (упор. *ѓиша, гѓше, девоѓѓа*) [П. Ивић 1985, 116; М. Павловић 1939, 112]), па би се могло поставити питање не улази ли и ова појава у ред старих источноцрногорско-јужноморавских црта какве су нпр. облици акузатива множине типа *побѓѓја неке Турѓце* (Ђаковица) - *удрѓо на Грѓце* (Мрковићи), облици партиципа без епентетског *л*: *изгѓбен, направен, слѓмен*, као и чешића употреба

зависне реченице ("да-конструкције") уместо инфинитива у Мрковићима [Л. Вујовић 1967, 171-192; Л. Вујовић 1972, 2].

љ) У м е к ш а в а њ е с у г л а с н и к а ш , ж , ч , ц. По неподељеном мишљењу свих испитивача, последицом двојезичности сматра се умекшан изговор сугласника ш, ж, ч, ц у косовско-метохијском и мрковићком говору (*ндџи'е, ш'алив се, ж'ене, држ'ава*; сугласници ч, ц показују тенденцију да пређу у своје палаталне опозите: *ч'есто, пѣнци'ер - Дећане, инађија*) [Ивић, Actes I, 1968, 140; Ивић 1985, 105; Стевановић 1950, 70-74; Барјактаревевић 1976, 107-110; Вујовић 1969, 204-205]. Паралелу овоме представља мешање африкатских парова у северногегијским говорима (*çâf < qafë "врат", shoçni < shoçni "друштво", xhak < gjak "крв", xhûm < gjumë "сан"* [Ј. Бинари 1966, 43; Љ. Муљаку 1968, 86-92; М. Хаљими 1985, 45, Џ. Гостурани 1975; Ш. Берани 1980, 148-149]), коју је Ахмет Кељменди убројао у реципрочне српско-албанске језичке утицаје [Кељменди 1970, 52]. Мала је Ајети оповргавао реципрочност ове појаве, тврдећи да је нарушавање двају африкатских парова последица унутрашњег развика албанских говора и да је релативно новијег датума [God XXIV, 1986, 102; SNGJLKSh 8, 1983, 13-18], већ само постојање двају африкатских парова у албанском представља српски утицај. Медиопалатали q, gj /k', g'/ прешли су у палаталне африкате h, ħ само у северноалбанском, и то само у зони северно од реке Мат у којој се остваривао историјски контакт Срба и Албанаца (у североисточном гегијском на простору Косова и северозападне Македоније, у Дукађину, западно од Мата, у југоисточном делу Мирдита и код скадарских католика [Ј. Бинари 1989, 222-223]). Очигледно је да се овај конвергентни паралелизам одразио на структурне одлике двају главних албанских дијалеката [Полак, СМФ 39, 89; Ивић, Actes I, 1968, 140; Поповић 1960, 485]. У уводним напоменама своје књиге о католичком албанском Северу (Рим 1934), П. Кордињано албанске графеме q, gj транскрибује српским h, ц, истичући да се изговарају "као у презимену *Ђорђевић* и именици *топџија*". Интересантно је, у вези с тим, и мишљење Реџепа Исмаљија да су у африкатизацији медиопалатала северногегијски говори у Македонији чак утицали на суседне македонске говоре, као што је африкатизација македонских *џ* *ќ*, у Галичнику и

Гостивару [Р. Исмајли, ГЈА 1, 1971 (1972), 161]). Пошто је одавно утврђено да природа и употреба африката *ħ*, *ħ̣* у овим македонским говорима "искључује сваку претпоставку да су оне донесене са стране" [А. Белић, СДЗБ VII, 1935, 129], северногегијски говори би овде сведочили о једној фонетској црти језика ишчезлих северноалбанских Словена, која геолингвистички повезује Црну Гору и северозападну Македонију и баца ново светло на стару Белићеву претпоставку о староштокавској основи поменутих македонских говора.

м) Две појаве су ограничене углавном на градски говор Срба у Метохији:

α) Г у б љ е њ е в о к а л н о г р - у градском говору Срба у Пећи и Призредну, које се по сведочењу Павла Ивића изговара с полугласничким елементом (: *пърсти*), паралелно је скраћивању дугог *ѣ* у зонама српско-хрватске језичке територије које су биле изложене утицају са стране [П. Ивић 1957, 181].

β) Ч у в а њ е с у г л а с н и к а х - у градским говорима православних Срба у Пећи и Ђаковици (углавном у турцизмима - *џи'а*, *џац'ија*, *џаџма*, али и у домаћим речима - *кџд б ѣх у на венћање*), као и чување овога гласа у говору плавско-гусињских муслимана, такође је последица двојезичности [Ивић 1985, 102, 161; Стевановић 1950, 76].

н) Г у б љ е њ е с у г л а с н и к а х у северногегијском. Двојезичност је утицала и на слабење сугласника *х* у албанском језику. Овај глас је нестабилан у свим албанским говорима који се граниче с цинцарским (Берат, Корча), македонским (Дебар, Гостивар) и српским језиком (Косово, Скадар). По сведочењу домаћих албанолога, глас *х* се боље чува на северу него на југу [Ајети 1969, 267], мада и ту има примера његовог потпуног ишчезавања (у домаћим речима: *âna* < *hana* "месец", *sho* < *shoh* "видим", *kra* < *krah* "раме", *Vllat* < *Vllahët* "Власи, село крај Бујановца", као и у турцизмима: *duan* < *duhan*, *gaat* < *rahat*, *saat* < *sahat* [И. Бадалај, ГЈА 5, 1975, 61-67; Б. Круезиу, ГЈА 15, 1985, 224]). Мартин Цамај је указао и на један карактеристичан српско-северноалбански паралелизам у замени сугласника *х* - српском (и македонском) прелазу *х > в* у интервокалном положају (*рухо* > *руво*) одговара доследна

северноалбанска замена $h > f$ на крају речи (njoh > njof "знам") и пред оклузивима (fiohtë > fiohtë "хладно") [М. Цамај 1966, 123].

2. У оквиру морфолошких утицаја, обрађена је пажња на једну особену контаминацију у косовско-метохијском: у сложеним облицима придевских заменица и прилога типа *tavâj, tavî, tavêm, tavâ, tavêjzi, tanâ, tavakô, танакô* ("Т а н а к ô бôнога пѝша ме је звѝо"), који су подударни албанским *qaj* < *qe ai* "ето овај", *qajo* < *qe ajo* "ето ова", *qatu* < *qe atu* "ето овде", *qatje* < *qe atje* "ето онде". Албански утицај је, по мишљењу Глише Елезовића, могао да буде подржан и сличним појавама унутар српског језика, као што показују примери из језика Симе Милутиновића Сарајлије: "Ет'овако Чунић сконча живот и јунаштво", "Код ет'олико другога посла" [Г. Елезовић, ГЛСНД 2, 1927, 185-189]. У црногорској патронимији и топонимији, такође, није редак албански деминутивни наставак *-(ë)zë/-za* (упор. презимена *Ивезић, Никезић* и географски термин *љутеза* од *љут* "голо, каменито место", на чији је "необични суфикс" обратио пажњу још Павле Ровински у својој "Черногорији" [М. Пижурица, ЈОК 2, 1980, 270] и по којем је сродан албанским *Бриџезама* и *Сукезама* у топонимији источне Црне Горе). Из Скаларског дефтера 1485. види се да је у јужнозетским именима XV века овај наставак био веома распрострањен, а нарочито у антропонимији Мрковића (нпр. *Бороза, Болеза, Браноза, Дабеза, Никеза, Ивеза, Калеза*), из чега се такође види да је мрковићки крај већ почетком турског периода био одвојен од словенског залеђа [М. Пешикан, ЈОК 4, 1981, 419-425].

За разлику од албанског утицаја на морфологију суседних српских говора, одговарајући српски утицај тешко се може издвојити из јужнословенског, који је иначе оставио знатан траг у творби речи албанског језика. Општеалбанског су карактера суфикси *-ishte* (*kallmishte* "трстика", *punishte* "радионица"), *-nik* (*besnik* "веран", *fisnik* "племић", *prapanik* "умно заостао" од *prapa* "назад" - дакле, *назадник* у буквалном а не у пренесеном значењу), *-icë* поред деминутивног значења (*grugicë* "уличица") и овде чува моцију женског рода (*dhaskalicë* "учитељица" према *dhaskal* "даскал, учитељ"), *-kë* у моционом значењу (*çobankë, italiankë, muamedankë*), *-es, -aç, -iç* су експресивног карактера (*burravec* "никоговић" од *burrë* "човек,

мушкарац", *trugaç* "уличар", *barkic* "грбоња" од *bark* "трбух") [Десницкая 1987, 267-268]. Па ипак је према јужноалбанским деминутивним суфиксима *-çkë*, *-çë*, типичним за македонски и бугарски језик (*byreçkë* "бурекче" < *byrek* "бурек", *gjevreçkë* < *gjevrek* "ђеврек"; *kazançe*, *pirçe* "унуче") [Бинари 1972, 269-278], на албанском Северу чешћи суфикс *-inë*, који поред месног значења (*baltinë* "баруштина", *luginë* "долина") и овде служи за образовање предметних појмова (*mjegullinë* "маглина", *ihartinë* "киселина") [Муљаку, Црногорски говори 1984, 173-177]. И карактеристични српски наставак *-ih* /-iq/ среће се у албанском у оба своја значења, деминутивном (*gogliq* "шипаркица", *guriq* "каменчић" [В. Данчетовић 1960, 64-65]) и патронимијском (упор. старо улцињско презиме *Воглић* од алб. придева *i vogël* "мали", које се спомиње још у Врањинској повељи краљице Јелене из 1280. - Гинь Вогликъ [Селищев, 74] и Скадарском дефтеру из 1485. [Р. Ушаку, ОЈ 10, 1982, 257]).

3. Међу синтаксичким особинама косовско-метохијских и црногорских говора уочени су следећи албанизми.

а) **И н в е р з и ј а**. У говору Баковице и Сретечке жупе кратки облици личних заменица и помоћних глагола могу да се пађу испред глагола у личном облику, у чему је копиран албански модел: *ме фаћа гразница* = *më kartin ethet, sëm ti prihëja* = *të kam treguar* [М. Павловић 1939, 215; М. Стевановић 1950, 152; А. Омари 1989, 50]. Иста појава се среће и у јужноморавском у који је могла да продре из Македоније. Као што је познато, ова типично романска особина последица је троструког албанско-влашко-грчког утицаја на македонски језик [П. Х. Илиевски, "Прилог кон хронологијата на еден балканизам во македонскиот јазик", МЈ XIII-XIV/1-2].

б) **У д в а ј а њ е л и ч н и х з а м е н и ц а**. Општебалканска особина удвајања кратких и дугих облика датива и акузатива личних заменица налази се у свим областима српске језичке територије које се граниче с другим балканским језицима. У том смислу, ова појава у говорима који се граниче с албанским језиком последица је албанског утицаја: нпр. *источноцрногорско* *тѣбе љу ти каџат* = алб. *të tash të dëftoj, mëne mi se çini* = *tua më duket* [Стевановић 1933-1934, 117; Цамај 1966, 116].

в) "Г е + н о м и н а т и в". Мрковићку конструкцију "ге + номинатив" (*зредѝо је ге ми, бѹјрумте ге јѝо*) Лука Вујовић је поменуо као калк према албанском *te/k/ + номинатив* (албански: *ke shkuar tek ne* "долазио нам је", *imoni te unë* "изволите код мене") [Л. Вујовић 1967, 184-187; Вујовић 1969, 387], а Иван Поповић тумачио као готову позајмицу с албанским дијалекатским предлогом *nge* (= *tek*) [И. Поповић, *ZfsPh XXIII*, 1955, 124-125]. Разлог за појаву ове конструкције, нетипичне за балканске језике, Павле Ивић види у томе што је ту ипак реч о калку са српским *къдѣ > где > дге > ге* (као *къто > кто > тко > ко*) који одговара балканском обрасцу "где + акузатив" (у значењу "код" - јужноморавско *куде нас*), а који се због чувања синтетичке деклинације у мрковићком говору удружио с оним падежом с којим се слаже и у албанском [П. Ивић 1972, 33-37].

г) А н а л и т и з а м. Промене у правцу аналитизма, подстакнуте општебалканским процесима, доживео је српски језик на ширем подручју редукујући извесне падеже, мада их је школа, по речима Момчила Д. Савића, заједно с онима који су давали језичке норме, стално осуђивала "те у многоме успела да спута природни развој, више у писаној речи и далеко мање у говорном језику" [М. Д. Савић, *НССВД VI/1*, 1977, 146]. Балканска одлика непознавања разлике између правца и места у источноцрногорском пре може да се припише билингвизму (нпр. *живим у село* = алб. *jetoj në fshat*), него унутрашњем развоју по угледу на балканизоване србијанске говоре, зато што је синтетичка деклинација у њему још врло жива. Иако се, нпр, инструментал оруђа у њему синтаксички изгубио, инструментал се морфолошки чува - упор. *немѝ тѝ доваћнат с рукама* према србијанском "сас руке" [П. Ивић 1985, 164].

д) Спорадична употреба *ф у т у р а* тоскијског типа "do /"хтети"/ + конјуктив" у северноалбанском (нпр. у Арбанасима крај Задра: *si do t p̣štoim na* "како ћемо да спасемо" насупрот регијском футуру "kam /"имати"/ + инфинитив": *masanej ke me ardh* "после ћеш доћи" [Ајети 1961, 101]) није, по мишљењу Ерика Хемпа, одраз везе с албанским Југом, већ продор словенског "хтети", које је и у румунском учествовало у потискивању балканороманског "имати" из футурске употребе

[E. P. Хемп, Actes I, 1968, 662-668]. Фугур са "хтети" је, међутим, по речима Јорђи Ђинарија, иако неравномерно заступљен, у основи општеалбански [Ђинари 1989, 67-72], а као што је познато, у балканословенским језицима је субстратног порекла.

ђ) До сада је обрађена пажња на три српска синтаксичка утицаја у северногетигском. У говору албанске енклаве на Пештеру - исламизованих климентских родова Никча и Вугаја, који су ту присилно насељени почетком XVIII века после аустро-турског рата 1688-1690. [Ј. Томић 1913, 82-87], уочено је ш и р е њ е п е р ф е к т а на рачун осталих прошлих времена [Муљаку-Барди, ГЈА 3, 1973, 42]. Замена помоћног глагола *kam* "имам" помоћним глаголом *jam* "јесам" у сложеним временима у албанским говорима на Косову (*jam ardhë, jam shkue* уместо *kam ardhë, kam shkue* "дошао сам", "ишао сам") [Ш. Демирај 1989, 129]. Губљење конјуктива и његова замена индикативом такође на Косову и у Дебру (*ai do të shkon* уместо *ai do të shkojë* "он ће да иде" према индикативу *shkon* "иде") [Е. Чабеј, *Studime gjuhësore* III, 1976, 63].

е) Ф р а з е о л о г и ј а. Билингвизам који је данас присутан на простору источне Црне Горе, Метохије и Косова утицао је на фразеолошке позајмице у оба смера. У говору словенског становништва Плава и Гусиња карактеристични су следећи преводи: *Ëzëla ga nënë ochi* "урекла га" = алб. *E mori msysh; Nijesam tijesam za to* "не марим за то" = *S'jam i ngusht për kto* (косовско *Tësna sam ja za tëbe* "брига ме, марим ја"); *Obidem jëlo* "пробам" - у истом значењу се употребљава алб. *kërkoj* у значењу "обилазим, посећујем"; *Ëzmi ga mënotom na hein ga ubjëdit* "приђи му с лепим" = општеалб. *E marrë me të mirë; Jëstë mi tërëni* "формула за изражавање саучешћа" = *A jeni më t'fört* [Ајети, ЗФФП-ВФФР I, 1963, 149-167]. На истоветну племенску фразеологију, која је одраз црногорско-албанске племенске симбиозе, указао је Иван Поповић. У области крвне освете и бесе: *пасти на крв* = *me ga në gjak, узети крв* = *marr gjakun, умир крви* = *rajtimi i gjakut*. Поред речи *беса*, непосредно преузете из албанске племенско-правне терминологије, у Црној Гори се као њен семантички калк употребљава и домаћа реч *вјера* - *везати се на бесу (вјеру)* = *me lidh në besë, ухватити бесу* (Његошево "Ал' од мира *вјеру ухватимо*"), *пасти у нечију*

bесу/руке = me ra në besë/ në dorë од чега је албанско *dorëdhan* "јемаи" и будванско *рукоставник* [Поповић, Radovi II, 1954, 58-69]. О албанском карактеру ових израза сведоче истоветни македонски фразеологизми *вие да беса врзите, тие на беса не стојат* = ju të lidhni besë, ata nuk rrinë në besë [P. Несими, GJSh 2, 1986, 28]. У области чојства и јунаштва: исти борбени поклич у Кучима - *којунаци!* = kushtrimi!, иста семантика чувања части - *осветлати образ* = zbardh faqen /"обелити образ"/, *узети образ* "посрамити" = ja marr fytyrën, *оцрпити образ* = nxij faqen, од чега постоје и именице *црпобразник, црпобразница* = faqezí, faqezezë [Поповић, Radovi II, 1954, 68-69; J. Рецепагић, GJA I, 1971].

Знатан број фразеолошких калкова среће се у говору Албанаца на тлу Србије. Неке од најчешћих превода у званичном и разговорном језику косовских градских средина описали су Мурат Бљаку и Ахмет Кељменди. Алб. *fitoj* "победити" у значењу "добити": *A f i t o v e banesë ?* "Да ли си добио стан?", *Biblioteka f i t o i sallën e leximit* "Библиотека је добила читаоницу" (уместо *A të dhanë banesë* "Да ли су ти дали стан?", *Bibliotekës iu sigurua salla e leximit* "Библиотеци је обезбеђена читаоница"). Алб. *bie* "пасти" у изразима типа *Ofendimet b i n i n në adresë të tij* "Увреде су падале на његову адресу" (уместо *bëheshin në llogari të tij* "прављене на његов рачун"). *Thirret "звати се" у изразу T h i r r e t në atë vendim* "Позивати се на ту одлуку" (уместо "ослањати се"). *Vij deri tek* "долазити до" у изразу *Ai v j e n lehtë d e r i t e k literatura* "Он лако долази до литературе" (уместо *Ai e gjen lehtë literaturën* "Он лако налази литературу"). *Shërbehem "служим се" у изразу Pjetri shërbehët mirë me frengjishten* "Пјетри се добро служи француским" (уместо *Pjetri e njeh /"зна"/ mirë frengjishten*). Duke falënderuar као буквални превод срп. партиципа презента *захвалујући*: *D u k e i f a l ë n d e r u a r punës së palodhshme të të rinjve* објекти до të kryhet para kohës së paraparë "Захвалујући неуморном раду омладинаца објекат ће бити завршен пре предвиђеног времена", уместо изворног në sajë të. *Vjen në shprehje* "долазити до изражаја" и *vjen në pyetje* "долазити у питање" уместо домаћих *bie në sy* "пада у очи", *duket "изгледа"*, *është fjala për "реч је о "* [А. Кељменди 1970, 53-55; М. Бљаку 1980]. Као што се види, материјал је углавном одабран у оквиру званично-административне и често идеологизоване фразеологије, али се

и поред тога јасно види да су албански примери истоветни одговарајућим основним изразима у српском.

УЗАЈАМНИ ЛЕКСИЧКИ УТИЦАЈИ

У области лексике одразили су се сви видови животних, историјских и културних прожимања између Срба и Албанаца. Она се, такође, у великој мери поклапа с ареалом и значајем који имају системно-језичка прожимања. Иначе, словенска лексика у албанском је хронолошки слојевита. Најстарији слој словенске лексике у албанском чува трагове старих полугласника: алб. *Dibra* "Дебар" < дьбрь, *sule* "чамац, чун" < ѡльнь (упор. млађе *çun*); назала: *sëmbër* "запрега од два вола различитих власника" < сьбрь, *rëndar* "пољски чувар" < пждаръ, *Dumtë* < Джерава; "јерија": *matukë* "мотика" < мотыка, *Bushtricë* < Быстрица и "јата": општеалб. *sapë* "сено" < сѣно (уколико није по среди стари источнојужнословенски рефлекс ѣ > *ja* као у јужноалб. *Labova* < хлѣбова). Као што се из појединих примера види, старину славизама потврђују и врло старе фонетске промене у албанском, какве су прелаз *ч* > *с*, *с/т/* > *ш/т/* (упор. такође *koshërë* < *косѣр*), па чак и ротацизам који је захватио и понеку словенску и византијскогрчку реч (нпр. *tërsirë* "уже" < *трачина*, *korë* "икона" < *εἰκόνα*). Што се тиче млађег слоја словенске лексике у албанском, због сродности јужнословенских језика могуће је само у ограниченем броју примера утврдити етничко порекло славизама, нпр. у рефлексима прасловенских **tj*, **dj* (северноалб. *megjë* "међа" - јужноалб. *mezhdë* < бут. *межда*, северноалб. *çagjë* "чађ" насупрот бут. *сажди*, као и књижевноалб. *vazhdoj* "настављам" < старослов. *важдж*, бут. *важдам* насупрот срп. *вођа*), у рефлексима назала (северногег. *tuṛan* - јужногег. *toran* "бубањ" < *тѣпанъ*, северноалб. *drugë* "друга, вретено" - алб. *дебарско drëngë* < зап. мак. *дренга* < *дрѣга*, северногег. *ledinë* "ледина" - јужногег. *lëndinë* < зап. мак. *лендина* < *лѣдина*), у рефлексима полугласника (тегијско *patok* - *patak* "патак") и дијалекатским опозитима типа северноалб. *orangë* - јужноалб. *oringë* = срп. *опанак* - мак. *опинок*, северноалб. *pojavë* - јужноалб. *ponovë* = срп. *поњава* - мак. *понова*, северноалб. *sablë* - јужноалб. *sabëjë* = срп. *сабља* - мак. *сабја* [Селищев, 279, 325; Барић 1959, 46-47; Ђимоховски 1988, 17; Поповић 1960, 279; Станишић, *Balkanica*

XXI, 1990, 239, 241]. У неким случајевима и албанске фонетске особине показују етничко порекло славизама, али је као главни, овде искоришћен географски критеријум. Преглед лексике дат је у складу с постојећим тематским поделама, какве су дале Аниља Омари - за албанизме у суседним српским говорима и Агнија Десница - за славизме у северноалбанском.

1. Сточарство и земљорадња

По речима Ећрема Чабеја, албански лексички утицај на јужнословенске језике најизразитији је у области материјалне културе, а нарочито у сточарској терминологији [Чабеј, StF 4, 1970]. То је у складу с индигеном сточарском терминологијом која сведочи о традиционалном албанском занимању ("Земља Албанаца је богата стоком, сиром и млеком, али је вина и хлеба мало" бележи непознати аутор описа Источне Европе с почетка XIV века [Селищев, 77]).

а) Српски сточарски термини албанског порекла

брџока (Косово и Метохија) "назив беле овце" [Елезовић, Речник] < алб. *bardhokë* од придева *i bardhë* "бео" [Ајети, GJA 2, 1965].

ѝра (Гојбуља, Вучитрн) "сурутка из бучке, што се негде зове мућеница" [Елезовић, Речник], такође и у Кучима [Ердељановић 1907, 239] < алб. *hirrë* "сурутка" [Барић, Прилози XV; Ајети, GJA 2, 1965] индигена албанска реч коју је Г. Мајер [1891, 150-152] довео у коренску везу са слов. *съръ* преко алб. *h-* из *s-*, као у алб. *heq* "вући" према лат. *SULCUS* "бразда" и грч. *ὄλκας* "товарна лађа", као и прелазом *-гг-* < *-гп-* (< **surp-*), али се по Барићевом мишљењу томе опире алб. *i* према **u* [Барић, Архив I, 1923] (алб. *i* је рефлекс индоевропског **u* на отвореном крају речи, упор. алб. *mi* "миш": лат. *MUS*, грч. *μῦς*, слов. *мышь* [Чабеј, Нугје 1970, 107]).

кл'џра (Кучи), *кјџра* (Васојевићи) "колибица, неугледна стаја" - кучка реч представља староалбански, а васојевићка северноалбански дијалекатски облик књижевноалбанског *qar/qer* "подрум, остава" [М. Пижурца, ЗФЛ XXVII-XXVIII, 626], коју Јокл [1923, 95] и Чабеј [1986] тумаче преко келтског

claidim "копам", грчког κλαδαρός "крхак, ломљив" и словенског *клад/а/*.

колџмбоћ (Косово и Метохија, Васојевићи) "кукуруз" [Елезовић, Речник; Р. Стијовић, СДЗБ ХХХVI, 1990] < општс алб. kallamboq које потиче из новогрч. καλαμπόκι - насупрот важећој етимологији из лат. COLUMBUS "голуб" [Елезовић, НЈ 3, 1935; Скок, ЕР II], Чабеј [1986] ју је изволио из грчког κάλαμος "клип", али у истом значењу ту реч познаје и румунски језик (рум. porumb), одакле је, по Холиолчеву [1971], прешла и у суседне бугарске говоре (буг. *гълби* "кукуруз").

кућеша и кућџња (Косово и Метохија, Плав и Гусиње) "крава и во рије длаке" - алб. kuqeshë и kuqo/n/jë од придева i kuq "црвен" [Г. Елезовић, Речник; Ј. Реџепагић, ГЈА 1, 1971].

лџкора (Дубровник) "жилаво месо, покожица" < алб. lëkurë "кожа" [Скок, ЕР II; Ајети, SNGjKLSH 3, 1977].

лџр/лџрџња (Косово и Метохија) "име волу" [Елезовић, Речник] < алб. i lagë "шарен" [Ајети, ГЈА 2, 1965, 48].

мурџња (Косово и Метохија) "во смеје длаке" [Елезовић, Речник] < алб. i murgtë "мрк" [Ајети, ГЈА 2, 1965, 49].

сџра (Косово и Метохија) "чакараста овца" [Елезовић, Речник] < алб. soggë "црна овца с белим пегамма по образима" [Ајети, ГЈА 2, 1965, 51; А. Омари 1989] (основно значење алб. речи је "врана" прасродно румунском сіогаă "врана" и словенском *врџњ* [Ајети, God VIII, 1970]).

ћено (Србија, Херцеговина, Лика) "хипокористик за пса" < алб. qep "пас" [В. Ђерић, Прилози VII]; у тајним занатским језицима постоје и облици *ћем*, *ћемка*, *ћемче* [М. Халими 1954] што посредно говори о могућим путевима ширења ове речи.

џгич (Црна Гора) "ован предводник" [В. Карацић, Српски рјечник], такође мак. *југич* и буг. *јогич* < алб. ogic [В. Ђерић, Прилози VII] по Скоковом мишљењу пореклом сложеница од *агњџ* + *водич* - славизам који се у јужнословенске језике вратио у албанском облику [Скок, Архив II, 1924].

сџк/а/р (КМ) "каже се за стоку кад се разобада: *џфати ги сџкр*" [Елезовић, Речник] = алб. e kapë zekthi < алб. косовски *hekër*

"обад, шгрк" [Ајети, GjA 2, 1965] < итал. zessa, лангобардско zekka, новонемачки Zecke [Скок, ER I под *дзекар*].

чактар (Кучи, Пипери) "звоно на јарцу" < алб. çakllue/cakllue изведеница од ономатопејског глагола çakis, грч. τσακίζω "шкрипати, шкљоцати" [Г. Мајер, 439; И. Поповић, RLing IV, 140] (иста ономатопеја постоји и у косовском *цак* "глас којим се означава пуцање стакла" [Елезовић, Речник и у буг. *цаќам, цаќна* "чукам" [Асенова-Дукова-Кацори 1979]).

шйљег (Србија) "млад ован" [В. Караџић, Српски рјечник], такође *шилџе, шйљегвица* [РМС 4], буг. *шиле* < алб. sheleg "једногодишње јагне" по Г. Мајеру [406]. Полак [1970, 203] ју је без довољно доказа повезао с кавкаским језицима (грузијски *швели* "срндаћ"), док је по Скоку [ER II] то пореклом славизам који откривају облици *сѐлетак* (Лика), *сѐлек* (Србија) "овогодишње јагне" < *се лѣто*.

шџтка "патка у Србији особито к истоку" [В. Караџић, Српски рјечник], Глиша Елезовић наводи и облике *шотан* "патак", *шџче* "паче", *шџчи* "присвојни придев: *шџче јајце*" [Елезовић, Речник] < алб. shotë "патка" [Ђерић, Прилози VII]. Јокл је тумачи као аутохтону албанску реч сродну староиндијском atih и старогерманском œfr [Јокл 1923, 310].

штџрка/штџркиња (КМ, ЦГ) "жена и домаћа животиња која се не плоди" [Елезовић, Речник], такође и буг. *щирџца* "јалова крава" Ајети их изводи из алб. shterpë "јаловица" од shter "пресахнути" [Ајети, SNGjKLSH 3, 1977], међутим, по Скоку албанска реч потиче од лат. EXTIRPUS "стерилан", док јужнословенске речи, као и румунско ştir, потичу од грч. синонима στεῖρος [Скок, ER III].

шурђаќ (КМ) "сточна болест кад стока мокри крв" [Елезовић, Речник] < алб. shurrjakës "хематурија" од shurrë "мокраћа" и gjak "крв" [Поповић, RLing IV, 149].

У следећим примерима албански утицај је под знаком питања, или је већ сасвим оповргнут.

вада (КМ) "бразда за наводњавање баште или њиве" [Елезовић, Речник] Ајети [GjA 2, 1965] и Чабеј [1986] је сматрају албанизмом словенског порекла (алб. vadë), али је она широко распрострањена и ван Косова и Метохије, а поготово је у

архаизму *vād* "водоводна цев" [РСА 2] немогуће видети албанско посредовање. По Скоку [ER III] реч може да буде балкански латинизам UADUM "јаз", множина UADA од којег потичу рум. *vād* и књижевноалб. *vau*.

глиза "осушени телећи желудац који служи као сириште" (Водице, Ливно [RJA; PCA]) по Скоку и Чабеју од алб. *gjižë* "смок који се добија кувањем сурутке" [Скок, ER I; Чабеј 1986], које по Јоклу потиче од праалб. *gjižë у вези с глаголом *ngjiris* "грушати се" [Јокл 1923, 273-278]. Међутим, по Ореловом мишљењу, нема разлога за Скоково раздвајање ове речи од глизе "оболела вратна жила, шкрофула" (Ливно), која је општесловенска [В. Э. Орел 1983, 137].

дрџка (КМ) - опет само на основу Елезовићевог примера *кад млеко просуќне, удари на дрџке* [Речник] Ајети је закључио да је реч о албанизму *droçkë* "угрушак, грумуљица" [GJA 2, 1965], али богато семантичко језгро ове речи у српско-хрватском - упор. *дрџкати* поред "грушања" означава и "мрљати, крмачити" (Зеница), *дрџити* "убости" (Истра), *дрџати* "муљати грожђе" (Кореница), као и *дрџчан* "бујан, сочан" (Врање) [РСА 4] - сведочи о томе да се та реч у албанском може сматрати славизмом (упор. такође пољ. *drożdż*, укр. *дрџити* "зачикивати", рус. дијал. *дрџитъ* надимати, подизати" [ЭССЯ 5, 1978], као и срп. нулти превој *дрџити, дрчан*).

кџиц "узвик за терање и вабљење коза" [В. Карацић, Српски рјечник] Г. Мајер [185] га упоредио с алб. *kes* "јаре", а код Аниље Омари он је на списку албанизама. Међутим, реч је широко распрострањена оноματοпеја којом се на јужнословенском тлу не вабе само козе, већ се тако у словеначком терају мачке, док се на српско-хрватском језичком простору обликом *кич* тера још: а) медвед из јаме, б) бик на краву, в) говеда, а варијантом *киш/киц* и сва остала стока [Скок, ER II]. Интересантни су и глаголи *кџати* "падати с грана (о воћу)", *кџати* "скакугати, обигравати" [РСА 9], који могу да буду путоказ за разумевање настанка албанске речи у чијој је основи "младунче козе". Ту везу још више потврђује и паралелизам између алб. еуфемизма *кеџе,-џја* "девојче" и

косовског *кѝшче* "младунче биволице" [Елезовић, Речник; Скок, ER II], као и срп. *кѝћа, кѝћан* "дечак, момчић" [РСА 9].

Значајан део такозваних "карпатизама", општебалканске сточарске лексике која је преко румунског ушла и у суседне небалканске језике, често је довођен у везу с албанским језиком, а у неким новијим радовима албанских аутора [С. Хоца 1986; А. Омари 1989; Ђ. Мурати 1990] доследно сврстан међу албанизме. Међутим, само у мањем броју примера веза с албанским није спорна.

ба̀ла "слина, шлајм; пена на устима у људи и животиња" [РСА 1], рум. такође *zabală* - по Десницкој из алб. *dhëmballë* "кутињак" с променом значења, која је по њеном мишљењу балканороманска [А. Десницкая, СЯ VIII, 156].

ба̀лега "сточни измет" - и овде је приметно уједначавање српског облика с румунским *bălegă* (без паралела у другим карпатобалканским језицима) насупрот албанском чији облик *balgë* Чабеј упоређује са старогрчким βόλβιτον "ђубриво, гнојиво" [Чабеј 1986].

ба̀ља "животиња другачије боје по глави" [В. Карацић, Српски рјечник], рум. *bălan/bălaş*, укр. *балáя*, грч. *μπάλου* "стока беле боје или беле главе", алб. *balo* "во с белом пегом на челу", *baloshe* "име таквој крави", придев *balosh,-e* "баљаста животиња" - потпуни синоними албанском јесу косовско *балѝди, балѝша* "баљаст во, овца или крава" [Елезовић, Речник] и васојевићко *балѝшас* "баљаст", *балѝшан* "такав ован", *балѝња* "такав бик", *балѝв* "нас беле њушке" [Р. Стијовић 1990]. Скок и Чабеј су је у својим етимолошким речницима протумачили као старобалканско наслеђе позивајући се на трачку глосу βάλιος "шарен", док се Орел вратио Мајеровој етимологији из словенског *бѣль* [Г.Мајер, 25] с источнојужнословенским (управо источнобугарским) рефлексом *ѣ* > *ä* [В. Э. Орел 1983, 133-134]. Реч је, дакле, о словенском *бѣль* + *-ан, -аш, -ош, -уш*: чеш. *bělán,-а*, рус. *белашки* "мале беле рибе", срп. *б/иј/ѣлоња, б/ј/ѣлаи, б/ј/ѣлош, б/ј/ѣлушаст* "беличаст" [РСА 1]. Интересантно је да је Скок 1920. године одбацивао везу с илирским, "осим сазвучја", тумачећи старосрпско име *Балша* као влашку прераду старијег *Бѣљша*, при чему типично

румунски рефлекс $\text{t} > \text{ä}$ ($\text{veas} < \text{вѣкъ}$, $\text{romeană} < \text{ромѣнѣ}$) не мора да буде источнобугарског порекла, пошто се иста појава среће и у румунским речима које потичу из латинског: fată "девојка" $< \text{FETA}$, vargă "пруг" $< \text{VIRGA}$. "Име је, дакле, посве славенско, али вокализација показује да је из румуњског milieua " [Скок, Rad JAZU 222, 1920, 117-119].

б̄арзаст - придев којим се најчешће означаје шарена коза, одатле називи *б̄арза* и *б̄арзило* за такву козу и јарца [В. Караџић, Српски рјечник; РСА 1], такође буг. *барзав* и рум. *sargă barză* "шарена коза". Српску реч Берић је још 1927. упоредио с алб. i *bardhë* "бео" [Прилози VII], чему, по Скоковим речима, етимолошки и семантички одговара српскохрватско *бр̄заст* које се такође употребљава за ознаку шарене животиње (с црно-белим шарама налик брезе) [Скок, ER I; РСА 2].

б̄ач "старешина бачије; најстарији бачијар; онај који се на бачији стара о мужи и преради млека" [В. Караџић, Српски рјечник; РСА 1] - карпатобалкански термин који је у јужнословенском функционални румунизам [М. Павловић, НЈ 3, 1967], а за чије се старобалканско порекло изјашњавају Барић [1919], Берић [Прилози X, 1930], Скок [ER I] и Ајети [GjA 2, 1965]. Непосредно порекло из албанског оригинално је изложио В. Орел на основу обличке и семантичке подударности румунске и албанске лексеме $\text{baci} : \text{bace}$ "старији брат" с експресивном ознаком оца и старијег брата у словенским језицима - **bat(j)a*. Факт ове подударности и јесте, по Ореловом мишљењу, етимологија албанске речи, пошто семантички прелаз "отац" $>$ "старији брат" представља тачну паралелу прелазу индоевропског **māter* у алб. *motër* "сестра" (првобитно "старија сестра") [В. Э. Орел, СБЯ 1983, 211]. Ипак, и Орел признаје да то важи само под условом да румунска и албанска реч нису славизми. Карактеристична је у вези с тим, потпуна обличка, а донекле и значењска, подударност албанског baciçë "домаћица; најстарија жена у породици која надгледа обављање кућних послова" (с чим је у вези и сама именица baci,-ia "женски кућни послови" [А. Чета - А. Бериша 1984]) са српским *б̄ачица* "жена бачева, која у

бачији помаже сирити, а и свако женско чељаде које у бачији ради бже сирена и бућкања масла" [РСА Грн. архив. ЖБИ-190].

ватра – српско-албанско-румунска изоглоса попут *balge* с том разликом што се овде албански и румунски значењски слажу: алб. *vate*, *tra* и рум. *vată* значи "огњиште" (из румунског је и словачка и украјинска *vatra/vatra* "огњиште; отворена чобанска" ватра у пољу). Насупрот распространеној етимологији ове речи као албанског латинизма (из *lat. ATRUM* "огњиште" с протетичним *v-* које има аналогују у старим албанским латинизмима типа *vaj* < *OILEUM* "уље" [4 varben < *ORFANUS* "беба" [Чабеј, Нуге 1970, 80; Десницаја 1978, 167-168; Ајети, НССВД 6/1, 1977], она у српски није могла да пређе из албанског пошто се, како примећује Д. Петровић, у пограничним областима с Албанијом управо најбоље чувала општесловенска реч *ogъnъ* [Д. Петровић, СБЈ 1983, 209]. Поред тога, чињеница да међу словенским језицима само језик Срба и Хрвата уместо *ogъnъ* има *vatru* није сметала Хенрику Шустер-Шену да претпостави њено исконословенско порекло. Позајми од прасловенског дублета **ju/s-iro*: **ja/s-iro*, који је Ф. Безлај утврдио на основу кашубског *laste* "Ускрс" и словеначког дијалекатског облика *laste* "утро" с *l-* протезом коју потврђују нем. *Ostern* "Ускрс" (из **ansiro*), летон. *austra* и лат. *AURORA* "зора" [F. Bezlaј, "Onomastika v etimoloških slovarjih", ОЛ 5, 1975, 3-8]. Швец је претпоставио постојање паралелног облика с протезом *v-* протезом и значењским развојем попут албанског *agim* "зора" према грч. *αἴμα* "дневна светлост". Индоевропске паралеле овој речи, поред лат. *ATRUM* и персијског *ataš* "огњиште", јерменског *atam* "горим", ирског *aith* "нећ", јесу и литавско *otus* "темпераментан, живахан", *aitus* "плаховит" и летонско *airs* "цапао, жесток" (упор. такође, старословенски облик без *v-* протезе: *ватрити* сѡ "планути" [Л. Гиндин, ВЈ 1, 1973]), а они показују да ватра, по Шевцовом мишљењу, није била синоним за *ogъnъ*, већ ознака за његов светлосни ефекат – светлост, јасност, ватреност [X. Шустер-Шевц, НССВД 8/1, 1982, 345-348]. Овоме се може додати и гледнице Ерика Хемпа који нагру такође не сматра латинизмом, већ једном од старих албано-балто-словенских лексичких веза [E. Ft. Хемп 1976, 201-210].

румунски рефлекс $\text{t} > \text{ä}$ ($\text{veas} < \text{вѣкъ}$, $\text{romeană} < \text{ромѣнѣ}$) не мора да буде источнобугарског порекла, пошто се иста појава среће и у румунским речима које потичу из латинског: fată "девојка" $< \text{FETA}$, vargă "пруг" $< \text{VIRGA}$. "Име је, дакле, посве славенско, али вокализација показује да је из румуњског *milieua*" [Скок, Rad JAZU 222, 1920, 117-119].

бѣрзаст - придев којим се најчешће означаје шарена коза, одатле називи *бѣрза* и *бѣрзило* за такву козу и јарца [В. Карацић, Српски рјечник; РСА 1], такође буг. *барзав* и рум. *sarță barză* "шарена коза". Српску реч Ђерић је још 1927. упоредио с алб. *i bardhë* "бео" [Прилози VII], чему, по Скоковим речима, етимолошки и семантички одговара српскохрватско *брѣзаст* које се такође употребљава за ознаку шарене животиње (с црно-белим шарама налик бреси) [Скок, ER I; РСА 2].

бѣч "старешина бачије; најстарији бачијар; онај који се на бачији стара о мужи и преради млека" [В. Карацић, Српски рјечник; РСА 1] - карпатобалкански термин који је у јужнословенском функционални румунизам [М. Павловић, НЈ 3, 1967], а за чије се старобалканско порекло изјашњавају Барић [1919], Ђерић [Прилози X, 1930], Скок [ER I] и Ајети [GJA 2, 1965]. Непосредно порекло из албанског оригинално је изложио В. Орел на основу обличке и семантичке подударности румунске и албанске лексеме $\text{baci} : \text{basë}$ "старији брат" с експресивном ознаком оца и старијег брата у словенским језицима - **bat(j)a*. Факт ове подударности и јесте, по Ореловом мишљењу, етимологија албанске речи, понгго семантички прелаз "отац" $>$ "старији брат" представља тачну паралелу прелазу индоевропског **māter* у алб. *motër* "сестра" (првобитно "старија сестра") [В. Э. Орел, СБЯ 1983, 211]. Ипак, и Орел признаје да то важи само под условом да румунска и албанска реч нису славизми. Карактеристична је у вези с тим, потпуна обличка, а донекле и значењска, подударност албанског baciçë "домаћица; најстарија жена у породици која надгледа обављање кућних послова" (с чим је у вези и сама именица baci,-ia "женски кућни послови" [А. Чета - А. Бериша 1984]) са српским *бѣчица* "жена бачева, која у

бачији помаже сирити, а и свако женско чељаде које у бачији ради оже сирења и булкања масла" [РСА 111].

ватра - српско-албанско-румунска изоглоса попут *ballege* с том разликом што се ове албански и румунски значењски слажу : алб. *vatër*, -tra и рум. *vatra* значи "огњиште" (из румунског је и словачка и украјинска *vata/vatra* "огњиште; отворена «чобанска» ватра у пољу"). Насупрот распрострањеној етимологији ове речи као албанског латинизма (из лат. *ATRĪUM* "огњиште" с протетичним *v-* које има аналогију у старим албанским латинизмима типа вај < *OLEUM* "уље" | *vagfën* < *ORGANUS* "белан" [Чабеј, Нуте 1970, 80; Десницкаја 1978, 167-168; Ајети, НССВД 6/1, 1977], она у српски није могла да пређе из албанског пошто се, како примећује Д. Петровић, у пограничним областима с Албанијом управо најбоље очувала оштрсловенска реч *oganj* [Д. Петровић, СБЈ 1983, 209]. Поред тога, чињеница да међу словенским језицима само језик Срба и Хрвата уместо *огња* има *ватру* није сметала Хенрику Шустер-Шевцу да представи њено исконословенско порекло. Позајмици од прасловенског дублета **juls/uro* : **jals/uro*, који је Ф. Безлај утврдио на основу кашубског *lastre* "Ускрс" и словеначког дијалекатског облика *játęrs* "јутро" с *l-* протезом коју потврђују нем. *Ostern* "Ускрс" (из **austro-*) летон. *austra* и лат. *AURORA* "зора" [F. Bezlaј, "Onomastika v etimoloških slovarjih", 01.5.1975, 3-8]. Шевц је представио постојање паралелног облика с постоњом *в-* протезом и значењским развојем попут албанског *agim* "зора" према грч. *αἴμα* "дневна светлост" [Индосвронске паралеле овој речи, поред лат. *ATRĪUM* и персијског *alār* "огњиште", јерменског *arēm* "горим", ирског *aith* "нећ", јесу и дигавско *oipis* "темпераментан, живахан", *airis* "плаховит" и летонско *airs* "цагао, жесток" (упор. такође, старословенски облик без *в-* протезе: *сватрити* с *л-* "планути" [Д. Гиндин, ВЯ 1, 1973]), а они показују да ватра, по Шевцовом мишљењу, није била синоним за *огњ*, већ ознака за његов светлосни ефекат - светлост, јасност, ватреност [Х. Шустер-Шевц, НССВД 8/1, 1982, 345-348]. Овоме се може додати и гледнице Ерика Хемпа који ватру такође не сматра латинизмом, већ једном од старих албано-балто-словенских лексичких веза [Е. П. Хемп 1976, 201-210].

зарица (Херцеговина, Босна) "сув, постан сир" [РСА 6], буг.-мак. /д/зира, новогрч. τσίρρος, рум. /d/zară, zer "сурутка" (одатле и мађ. zara и укр. дзер) < алб. dhallë "млаћеница, испошћени део млека" [Н. Јокл 1923, 172; Г. П. Клепикова, СБЯ 1975; Н. Л. Сухачев 1987, 93-94].

калџша (КМ) "овца црних образа и црна око очију" [Елезовић, Речник], буг.-мак. калеш/ка/, алб. kaleshe - пастирски балканизам старобалканског порекла по Скоку [ER II]. Румунску основу показује варијанта *вакло*, *вакљуша* (Тимок [РСА 2]), буг. *вакlesh*, -а рум. oacleș, "овца црна око очију" (упор. цинцарски ок'и "око" < OCLUS) [Клепикова 1975; Сухачев 1987, 79].

кату̀н "бачија, стан по јужним крајевима" [В. Карацић, Рјечник], старосрп. каточнь "летње пастирско насеље у планини" [Законик цара Стефана Душана (Београд 1975), 258] - Скок и Ајети га изводе из албапског katund "планинско село" преносећи Јоклову етимологију ове речи из префикса ka- и основе *tnto- која се налази у алб. ndenj-, суплетивној основи глагола ги "седети" [Скок, ER II; Ајети, StA 1, 1975]. Чабеј, међутим, тврди да је овде суфиксална група -nd нова као у дијалекатским примерима prëndverë (књижевно pranverë "пролеће") < PRIMA VERA, pelind < јужнослов. пелин, akshand < тур. akşam "вече" [Е. Чабеј 1987, 62], из чега би следило да су јужнослов. *катун*, (а)рум. satun и новогрч. катούνα изворни облици. До истог закључка је дошао и Димитриос Муцос који се вратио старом Миклошичевом тумачењу ове речи као народнолатинског cantone "страна, угао" [Ф. Миклошич 1870, 10] (< грчко-лат. κάνθος/CANTHUS, сродно словенском кџтъ) преко итало-средњегрчког облика cathona (од ἄκαθος с типично грчким губљењем назала испред фрикатива) са значењем "домаћи кутак; станиште; логор; катун" [Д. Муцос, ZfvSprachf 88, 59-73]. Истог је порекла по мишљењу Зое Хауптове [283] и средњоевропска реч *катан(а)* "војник".

Крачун у српском забележено као име и презиме [РСА 10], у бугарском и румунском (*Крачун*/Craciun) у значењу "Божих", а у староруском (Короуџнѣ) као "зимски солстициј" - по Росетију потиче из балканског латинитета од лат. CREATIO

(такође и по Бернштејну и Клепиковој [1989, 73-74]), а Чабеј и Десницка га изводе из алб. *kërca-ni* "пањ" заснивајући своју етимологију на улози пања у божићном обреду [Чабеј 1986; Десницкаја, СЯ VIII, 1978, 169-170], што иначе налази паралелу и у цинцарском *çigciun* "бадњак". Међутим, по Барићевом и Ајетијевом мишљењу "Крачун се без икакве сумње може поредити са *корачати*" [Барић 1943; Ајети, God VIII, 1970]. Томе у прилог говори и глагол *kráčati* варијанта од *koráčati*, као и личко *kráčun* "реза, мандал, засун" [РСА 10], док би се име *Крачун* по мишљењу Р. М. Козлове [49] могло објаснити као метафора од значења "кралат, кривоног" које постоји у белоруском језку.

• **пњч** "јарац", постоји такође у буг. *пњч*, рум. *părci*, укр. *пирч*, алб. *përç* - Чабеј их је протумачио као варијанту албанског облика *përth*, што с извесном резервом прихвата и Ајети [StF 3, 1966, 62; God VIII, 1970]. Међутим, као што је показао Д. Петровић, лексема *прч*- обилује у српском великим бројем изведеница (*прчак* "кренак старац", *пњч-баба* "језичава жена", */велѐ/прчати се* "хвалити се") и варијантама *прц*- (*прцѐлак/пњчко* "пубертетлија") и *врц*- (*врцкати* "изводити кокетне покрете"), које се не свде на сточарску терминологију и не могу сматрати позајмицама [Д. Петровић, СБЯ 1983, 205]. То исто су претпостављали већ Г. Мајер и А. Чоранеску протумачивши у својим етимолошким речницима ову реч као славизам у албанском и румунском [Г. Мајер, 334; А. Cioranescu, Dictionario etimológico rumano, 1959-1963; Г. П. Клепикова 1975].

струга (ЦГ) "сужени пролаз у тор који служи за мужу оваца" [Ердељановић 1907, 241; РМС 6], такође "кланац" [Пижурица, ЈОК 2, 1980, 281] - карпатобалкански сточарски термин: буг.-мак. *струнга*, рум. *strungă* (> укр. *струнга*), алб. *shtrengë* [Бернштејн-Клепикова 1989, 73] (облик с назалом забележен је на српској територији у кучком топониму *Струнга Радичева* [Ердељановић 1907; Петровић 1988, 125]). Десницка [1978] и Клепикова [1975] преносе Јоклову етимологију из албанског латинизма *shtrengoj* "стежати" (< STRINGO), док Хемп подржава Чабејево аутохтонистичко извођење ове речи из алб. (старобалк.) *shtroj* "распростирати" [Чабеј, StF 1, 1966] и разматра га као индоевропско наслеђе од корена *ster- који,

поред латинског STERNO, има изразите паралеле у словенском: *про-стрѣти, страна* [Е. П. Хемп, БалкЕ ХХ, 1-2, 1977], али такође и *строј, стројити* [Д. Петровић 1983, 208].

џрда "некакав ситан сир најлошијег квалитета што се продаје на скопској пијаци" [Елезовић, Речник], "грушевина" [В. Карацић, Рјечник], "талог од узварене суругке" (Кучи [Ердељановић 1907, 289]) - један од најпознатијих карпатобалканских термина који је Барић изводио из алб. синонима /h/urdhë [Архив I, 1923], док су се Скок [ЕР III], Чабеј [1986] и Ајети [GjA 2, 1965, 52] изјаснили против тога зато што је албанска реч углавном позната само на југу Албаније, где се поклапа с одговарајућом цинцарском и грчком речју. И поред тога, реч се, по Ореловом мишљењу, може објаснити на основу албанске фонетике као нулти степен превоја индоевропског корена *uer- (: литав. *virti*, слов. *варити*, јерм. *varem*), чему у прилог сведочи и паралелни семантички развој *урде* и друге карпатобалканске лексеме *вар-* словенског порекла [Клепикова 1974, 144], Паралелу овом прегласу представљају и односи *струнга* : *строј* (< *ster-), албано-рум. *mirg* "прн, таман" : слов. *мргод-* које Хемп [1977] сматра заједничким албано-словенским индоевропским наслеђем.

џап "увредљив поклик који се каже братаду човеку" (КМ [Елезовић, Речник]), "јарац" (ЦГ [Д. Петровић 1983, 189], Далмација [В. Ђерић 1930]) - балканска сточарска реч аутохтоног порекла по Г. П. Клепиковој [Клепикова 1974, 44-50; Клепикова 1975] која се доводи у везу с илирском глосом *zarp*, сродном латинском *SAPER* "јарац": рум. *țar*, алб. *s/j/ap*, *sjar* (лат. женски род *SAPRA* дао је очекивано румунско *sapra* "коза") [Сухачев 1987, 82]. По Георгиеву, међугим, то је ономатопејска реч која се среће у ширем средњоевропском и медитеранском ареалу [В. Георгиев, БгЕ XVI, 4, 1966].

шут "карпато-балкански назив за безрогу животињу": алб. *shyt*, рум. *ciut* (> укр. *чут*) - Александар Росети [Istoria limbii române 1964, 112] и Агнија Десницка [1978, 152] га сматрају старобалканским (трачким) наслеђем, Скок [ЕР III] напомиње да албанска и румунска реч *shyt* - *ciut* имају паралелу у старој опозицији *с* : *ч* у речима из њиховог заједничког старобалканског наслеђа, а Г. П. Клепикова томе додаје да

одговарајуће лексеме нема у словеначком, лужичкосрпском и руском [Клепикова 1974, 84]. Али би Мајерово поређење албанске речи с јужнослов. *кошута* "женка јелена" и Караџићевим примерима *шџша* "коза", *шџшило* "јарац без рогова" [Г. Мајер, 420] сведочило у прилог општесловенског карактера придева *шут*, са чиме се може повезати и рус. *косуля* "дивокоза" које, према "Етимолошком речнику словенских језика" [ЭССЯ 11, 1984], не потиче од *kseu- или *skeu- "штрчати" већ од *kes- "чесати", као и назив за врсту јелена *Cervus tarandos* (< *ter-) који изражава познату особину ових животиња да чешу, тару своје новоникле рогове. По речима Л. В. Куркине словенско порекло ове лексеме поткрепљује и њено присуство у речима које немају никакве везе са сточарством: буг. дијал. *шутница* "шпеница без ости; тихо пусто место", мак. *шутка* "окруњени клип кукуруза", рус. дијал. *шутем* "спаљено поље" [Куркина, 20-21], са значењима "огољен, пуст", с којима није тешко повезати и руски *шут* "луда, лакрдијаш".

б) *Северноалбански славизми из области ратарске терминологије*

Јужнословенски језици су извршили најзначајнији утицај на своје суседе у области ратарства. Ратарских термина словенског порекла има у италијанским, немачким (аустријским) и грчким дијалектима, а у мађарском и, нарочито, румунском и албанском језику они су израз значајног културног утицаја. Што се тиче утицаја на албански језик, већ је поменуто да је тешко утврдити етничко порекло славизама, због чега смо принуђени да се у опису словенске лексике у албанском територијално ограничимо. Тамо где нема фонетских могућности за утврђивање етничке припадности славизама, ограничавамо се само на термине словенског порекла који се наводе као северноалбански. Значајно место овде заузима попис словенске лексике у албанским говорима на тлу Југославије Ванде Будзишевске [Prace slawistyczne 46, 1986], који је направљен на основу дијалекатске грађе А. Зимберија (Приштина 1979), С. Дринија, И. Гочија, М. Хаљимија и С. Гашија (Приштина 1982).

bak "бик" (Арбанаси крај Задра) < срп.-хрв. дијал. *бак* ономатопејског порекла [Скок, ER I] (у албанском говору Дебра постоји и основни облик *bik* али у пренесеном значењу "женскарш" [Чабеј 1986]).

çapër "кожно ведро" (Велика Малесија) < срп. *чапра* [Десницкая 1968,133] (у вези с речју *чапак* "нокат у птица и звјериња" < *sker- "резати" [Скок, ER I]).

gareshë/garushë (Дреница) "коза сиве длаке, овца црне главе" - срп. *гареша, гаруша* [RJA III; Будзишевска 1986].

govedo - у језику Ђона Бузукуа, XVI век [Чабеј 1986], изведеницу *govedar* бележе речник скадарског удружења "Башкими" (1908) и Глиша Елезовић за албанско село Дрваре на Косову [Архив II, 1924, 253].

grabujë "грабуље" у опозицији према буг.-мак. *гребло* [Десницкая 1987, 258], као и алб. дебарском облику *грамб-љ* (у отографији Ђорђа Пуљевског [1875, 129]) с неорганичком назализацијом која се среће у западномакедонским говорима (упор. *мънгла, сренда, врентено* [А. Белић 1935, 42]).

gubë "овчија болест која изазива опадање длаке" (Велика Малесија) < срп. *губа* [Чабеј 1986; Десницкая 1968, 135] (< праслов. *goba "гљива; сунђер; болест по телу /метафорично/" [Скок, ER I]).

gusë "гуска" насупротив буг.-мак. *гуска/гаска* [Ф. Миклошич 1870, 20; Г. Мајер, 135; Селищев, 295; Поповић, Рѣрагити 9, 1956] (упор. основу без суфикса *-ка* на Косову: *гуса, гусе* "гуска у дечјем језику" [Елезовић, Рјечник]).

jarinë "зрело жито" < срп. *јарина* "пролећни усев, јаро жито" [В. Караџић, Рјечник; Ф. Миклошич 1870, 21; Г. Мајер, 161].

kërstinë (КМ,ЦГ) "крстина, задњи део самара или седла" [А. Чета - А. Бериша 1984].

kërtollë (Северна Албанија, Косово и Метохија) "кргола, кромпир" (ностоји и синоним *komrig* срп. дијалекатског порекла [А. Чета - А. Бериша 1984]) германизам *Kartoffel* који је у алб. говоре ушао у српском облику [Миклошич 1870, 24; Г. Мајер, 179].

косовски дијалекатски облик *матка* "мотка" [Елезовић, Речник; РСА 12].

megjë "међа" насупрот јужноалбанском *mezhdë* < буг. *межда* [Селищев, 279; Десницкаја 1968, 135].

mulë "мула, мазга" у језику Ђона Бузукуа, XVI век, а данас постоји и као презиме у Скадру [Чабеј 1986] (< народнолат. MULUS [Скок, ER II]).

obluk (Велика Малесија) "предњи део седла" - срп. *облук* [Десницкаја 1968, 134].

ograjë (Скадар, Никај-Мертур) "поље, ограђен пашњак" - ова је реч имала интересантну судбину у лингвистичким радовима посвећеним албано-словенским односима. Мајер и Сељинчев су је изводили из српског *ограда* [Г. Мајер, 135], односно бугарског *оградња* [Селищев, 159] не упуштајући се у фонетска објашњења, док је Јокл управо на њима засновао своју тезу о чакавским елементима у албанском језику [Н. Јокл 1934, 306] (чакавско *j* насупрот штокавском *ђ* из *dj). Ову реч касније користи и Шпиро Кулишић за своју етногенетску тезу о хрватском пореклу Црногораца закључујући, заједно са Шуфлајем, да је у "мјеновитој словенској зони, под српском политичком влашћу, било елемената једнаких онима сјеверније хрватске сфере" [Шуфлај 1925, 109; Кулишић 1980, 20]. Полемишући с Јоклом и Сељинчевим, Барић се изјаснио за Мајерову етимологију од *ограда* објаснивши је губљењем интервокалних медија као у старим албанским латинизмима (нпр. алб. *mjek* "лекар" < MEDICUS) [Барић, Архив I, 1923, 205-206; Барић 1959, 47]. Међутим, чакавској етимологији ове речи се недавно вратио А. Русаков не сматрајући Барићево тумачење довољним доказом да су и славизми били обухваћени поменути фонетским процесом [А. Русаков 1987, 132]. Проблем разрешава раније поменута дистрибуција беззвучених палатала у албанском језику (-q, -gj > -j у затвореном слогу) о чему сведочи срп. *ограђа* "међа, ограђен пашњак, њива" која је у том значењу широко распрострањена у топонимији источне Црне Горе и Старе Србије [Ердељановић 1907, 83; Д. Петровић 1983, 204; Петровић 1988, 99; М. Лутовац 1955; А. Урошевић 1975; Ј. Маринковић 1989, 98, 102].

otkač "отка или орићак којим се чисти плуг" - поводом Сељишчевљеве етимологије из буг. *откач/в/ам* [Селищев, 156], Скок је истакао да се алб. реч не може упоређивати с овим глаголом, "него са срп.-хрв. *отка* или *отик*, а нарочито с обликом *отикач*, за који Вук вели да се говори у Црмници. Овај посљедњи облик вели да су ишчезли Словени у Арбанији говорили *откач* за *орићак* или *оритак*, реч од исте основе од које су и глаголи *такнути*, *тицати*" [Скок, ГлСНД 14, 1935, 251-252].

patak (Северна Албанија) "патак" насупрот јужноалбанском *patok* које одражава македонски рефлекс полугласника у суфиксу *-џк* (< *патџк*) [Г. Мајер, 324; Селищев, 285]; без словенског посредништва настали су, иначе, албански и румунски синонимни облици *patë* - *pată* [Скок, ER II].

podinë (Косово) "заравњен и недовршен стог сена" - исто значење има и *подина* у Вуковом Рјечнику [Будзишевска 1986], поред значења "бој, кат", а такође и у Ровцима: 1) "зараван на некој коси"; 2) "растрта површина стога" [В. Михајловић, ППЈ 6, 1970].

pojatë (Дукађин) "појата" [Десницкаја 1968, 133] (јужнословенско образовање насупрот севернословенском *јата/хата* [Скок, Архив VI, 1928]).

prógon (Гњилане) "њиве издељене на мање делове ради лакше обраде" - срп. *прогон* "пут којим се стока гони на пашу или с наше" [RJA XII; Будзишевска 1986].

purtekë (Скадар, а такође и у језику писана Петра Богданија и Јоакима де Раде) "шиба, пруг" < срп. *прутак* [Г. Мајер, 359] преко источноцрногорског *пругџџек* [Поповић, СФ I, 1958, 200]).

ragúshë (Урошеваци) "рогата овца" - срп.-мак. *рогуша* "крáva с великим роговима; рогата овца" [Будзишевска 1986].

rrezák (Горња Моравa) "полукастриран мужјак" - срп. *резак* "урез" [RJA XIII; Будзишевска 1986].

selishtë "ограђено земљиште близу куће" [А. Чета - А. Бериша 1984], "воћњак" [Селищев, 151] - упор. топонимијску потврду српског *селиште* "њиве и баште" (Горњо Требешине крај Врања) [Ј. Маринковић 1989, 94].

sharov (Велика Малесија, Косово и Метохија) "велики пас" < срп. *шаров* "шарени пас" [Десницкаја 1968, 134; А. Чета - А. Бериша 1984].

tërçallë/tërçallë (КМ) "гвоздени део на плугу" [С. Дрини и др. 1982; А. Чета - А. Бериша 1984] може да се упореди са срп.-хрв. глаголом *трчати* "излазити изван линије, стршити", као и именицом *трѣнак* из Пригорја која значи "име пањићу који вири из земље" [РЈА XVIII].

traminë (Никај-Мертур) "травнина, плаћање за траву" [Десницкаја 1968, 133] - у истом значењу *травнина* постоји у Кучима [Ердељановић 1907, 228], а у средњевековној Србији њу је под засебном тачком уређивао Душанов Законик [Законик цара Стефана Душана (Београд 1975), члан 193]. Албански облик је паралелан албанским упрошћавањима словенске групе *-вн-*: Ramabajë < *Равна Бања* [Љ. Муљаку, ГЈА 2, 1965], *plëme* "мекиње" < *плѣвѣна* [Селищев, 306], који су могли да настану и преко словенског прелаза *-вн-* > *-мн-*, упор. мак. *племна*, *рамно*, *одамна* [А. Белић, СДЗБ VII, 142] и топоним *Рамбаџи* у врањском крају [Ј. Маринковић 1989, 110].

trnokop "будак, трнокоп" - у оваквом облику (без полугласника уз сонант *г*) ту реч бележи Миклошич [1870, 35], а потом и Кујунџић 1902. године у свом речнику који је написан на основу албанског говора Ђаковице и Ораховца.

ulëz (Урошевац) "део плуга који улази у земљу" - Будзишевска га упоређује са срп. *улаз* "Eingang".

ulishtë (Шаља, Дукађин) "кошница, уљаник, улиште" [Десницкаја 1968, 134].

vigë "црв влашњак" < срп. *вигови* "коњска грива, струне на гулама" [РСА 2; Десницкаја 1987, 260].

vishnjë (КМ) "вишња" [Ш. Сејдиу, 271; Селищев, 164]; Миклошич [1870, 36] је бележи у албанизованом облику *vishjë*.

vllakë (Подримље) "два укрштена штапа помоћу којих се вуку дрва" < срп. *влака* "дрва која се зими вуку из шуме без кола и саоница" [РЈА XXI; Будзишевска 1986]. Истог је корена и порекла славизам *vllaçë* који Антон Чета и Ахмет Бериша [1984] доносе у значењу "леса, дрљача којом се равња засејана

земља" - упор. косовско *вљача* "дрљача, брана начињена од испреплетеног црног трња [Елезовић, Речник].

zastojë (КМ) "врста капије на почетку и на крају пута који пролази кроз њиве или баште, направљене од 5-6 водоравно постављених дрва, која треба да спречи упад стоке" [А. Чета - А. Бериша 1984] - у овом значењу реч није забележена у основним сх. речницима, али је прозирна њена значењска веза с глаголом *застојање* "задржавање на одређеном месту, застајање" [РСА 6], као и бугарским *застоявам/да застаю*: 1) "закачям да стоя", 2) "застоявамся, запирамся, спирамся" из "Речника бугарског језика" Најдена Герова (Пловдив 1897).

2. Природа и рељеф

Албанизми

арнаутии "западни ветар" (Лесковац [Б. Митровић 1984; РСА 1] - исто значење има и реч ἀρβανίτης код Саракачана [Е. Чабеј 1984; Ђ. Мурати 1990, 142].

бљвор (ЦГ, Херцеговина) "велика змија зубата, за коју кажу да не коље људи, него змије које људе кољу" [В. Караџић, Рјечник] - алб. *bullagë* "водена змија", такође *bollë* "улав", рум. *bălaur* "чудовиште", старогрч. *πέλωρ* "чудовиште" [Г. Мајер, 41; Берић, Прилози VII; Скок, ЕР I]. А. Глухак је ову старобалканску реч покушао да протумачи као кавкаско-балканску изоглосу (доиндоевропски остатак), повезујући је с кабардино-адигејским *бла* "змија", али без правих доказа [God XX, 1982]. Румунска и српска реч могу се, по Ореловом мишљењу, свести на раноалб. *bellaur [Бернштајн - Клепикова 1989, 75], док је В. Л. Цимбурски указао на везу ове речи с именом старогрчког јунака *Белерофонта* у коме се може пренознати индоевропски мит о змајоборству: староинд. *Vṛtrahan* "Вр/и/троубица" ("Убица змијоликог демона Вр/и/тре"), један од придева бога Индре = *Веллерофόντης* "Белероубица" ("Убица змаја *Белера*") [В. Л. Цимбурский, "Белерофонт и Беллер", Античная балканистика (Москва 1987), 129-136].

борина (ЦГ) "јама у којој се задржава снег и преко лета", такође као топоним у Цуцама и Бјелицама [Ердељановић 1926]

< алб. borinë "снежница" од borë "снег" по М. Пешикану [ОП III, 1982, 62], док В. Михајловић [ППЈ 6, 1970] и М. Пижурица [ЈОК 2, 1980], ослањајући се на мишљење Н. И. Толстоја изнето у његовој "Словенској географској терминологији" [Москва 1969, 33], у овом значењу српске речи виде словенску основу *бор* која се, поред ознаке за "борову шуму" и "шуму уопште", појављује и у широкој оронимијској употреби (као што су *бџре* "врлетна мјеста" у Пиви и Дробњаку [Пижурица, ЈОК 2, 252-253]).

брумбулак (Плав и Гусиње) "обао камен" [Ј. Реџепагић, ГЈА 1; Ајети, ЗФФП-BFFP 1, 1969], у Васојевићима се среће у пренесеном значењу: *брумбулача* "дебела жена" [Р. Стијовић 1990] - Реџепагић и Ајети га изводе из алб. придева *i grumbullak/t/* "округао", док Поповић [ЈФ XIX, 170] помишља на алб. *brumbull/grumbull* "лопта, грудва". Исту реч, међутим, Војмир Виња је открио у чакавском *брумбулат* "прати бачве у топлој води", *брумбул* "вода којом се испира бачва" и које он повезује са северноиталијанским *brómbol* "велики округли камен" и млетачким *brombola* "мехурић" [В. Виња 1987, 8-9], што указује на знатно шире порекло овог ономотопејског корена.

дрџеза "јагода" (Папгровићи [В. Карацић, Рјечник]), "малина" (Будва [РСА 4] < алб. *dredhëz* "јагода" [Г. Мајер, 74; Ђерић, Прилози VII; Поповић, SOF XV].

качић (Мрковићи) "млади зец" < алб. *kaçorr* [Ј. Вујовић 1969, 81].

кџдра (Кучи, Крајина, Мрковићи) "брежуљак, пошумљено узвишење" < алб. *kodër,-dra* "брежуљак" [Ердељановић 1907; А. Јовићевић 1922; Ј. Вујовић 1969, 81].

лакурић (Мрковићи) "слепи миш" [Ј. Вујовић 1969, 81], "митолошка личност слична вампиру" (Зупци код Бара) [Поповић, RЛing IV], < алб. *lakuq* "слепи миш, демон" (у вези с алб. *lëkurë* "кожа, кора" у сродству с грчким *λέλω* "гулим", *λόπος* "љуска, кора, кожа" [Г. Мајер, 236]).

љар/е/за (Кучи) "врста птице грабљивице шарена перја" у РСА II правилно доведено у везу с алб. придевом *i lar/m/ë*

"шарен", а по облику се може воспоставити алб. назив *lárëza* који је можда варијанта од *larësh* "стрвинар".

рањ "некакво дрво као цер или граница" (ЦГ [В. Караџић, Рјечник]), засведочен и у топонимији Старе Црне Горе: *Рањев До* и *Рањска Главица* у Ријечкој Нахији [Ердељановић 1926], као и кучки ороним *Рањи* [Д. Петровић 1988, 115] који личи на облик множине < северноалб. *grânjë* "корен, храст лужњак" (јужноалбански и књижевни облик *grënjë* ушао је у новогрчки: *ρενία*) [Поповић, *ZfslPh* XXIII/1, 1954, 130-131].

шкџала (Кучи) "пресло, ждрело, ступњевита страна" < алб. *shkallë*, -*lla* "степенице" (< лат. SCALA) [Ердељановић 1907, 110] (упор. *скала* "лестве, степенице" у Боки Которској, непосредно преузето из итал. *scala* [С. Мусић 1972, 223]).

штџег (Васојевићи) "преграда у јазу или бразди за довођење воде приликом наводњавања" [Р. Стијовић 1990], упор. већ помснуте *Штеке* и *Штегове* у кучкој топонимији < алб. *shteg* "стаза, пролаз (најчешће на огради)" [Д. Петровић 1988, 10, 138-139; Ајети, *God* VIII, 1970].

У једном броју примера албанска етимологија је опет сумњива или сасвим оповргнута.

барина (ЦГ) "врста траве" Иван Поповић је извео из алб. *bar* "трава" [SOF XV, 515], али се из Речника Српске академије /РСА I/ види да је реч о називу за врсту барске траве.

бџгар "сига, порозни вапненац" [РСА I], варијанта *бигор* основни је облик у македонском и бугарском, упор. име познатог манастира Св. Јован *Бигорски* у Дебру, али и село *Бигор* у Љешанској нахији [Ердељановић 1926] - Густав Мајер [36] ту реч упоређује с албанским синонимом *bigorr*, Сељишчев [323] је спомиње као славизам у албанском, а Скок [ER I], који спомиње да је она засведочена још у XIII в. у старосрпском патрониму *Бигрени*, оставља могућност да јужнословенска реч можда представља старобалканско наслеђе. Томе мишљењу придружила се и Будзишевска повезујући ову реч с именом античког језера *Begoritis* у Македонији. Прелаз *e > i* (*begor > bigor*) паралелан је, по њеном мишљењу, облицима *Цибрица* "притока Дунава у Бугарској" < *CEBRUS* и *Тиват* < *Τευθίς* [БалкЕ XXXIV/ 1-2, 1991].

брѝна (Далмација, Босна) "стрмен, обронак, клисура, јаруга" [РСА 2], честа у топонимији Старе Црне Горе: *Брина* брдо у Вучем Долу у Његушима, *Бриње* село између Бара и Улциња, као и у микротопонимији Куча и Крајине [Ердељановић 1907; Ердељановић 1926; А. Јовићевић 1922]. Албанску етимологију из *brinjë* "падина, косина", коју су претпоставили Ђерић [Прилози VII], Ердељановић [1926] и Ајети [God VIII, 1970; ЗФФП-BFFP IX, 1972], обара чињеница да реч постоји на севернословенском земљишту: рус. топоним *Брынск* на реци Волињи и река *Брын* притока Жиздре, као и пољ. хидроними *Brynica*, *Bryn*, *Breń* [J. Rozwadowski, "Studia nad nazwami wód słowiańskich", Prace onomastyczne 1, 1948, 12-16; М.Фасмер, Этимологический словарь русского языка (Москва 1986), под *брынская вера*], што омогућава да се срп.-хрв. *брѝна* изведе из старијег **брѝна*. Веза између севернословенских назива и срп. и алб. значења ове речи налази се, по мишљењу Јозефа Шица, у основи *брн-*: старосл. *врѝне*, словен. *brna*, рус. *брение* "муљ, блато, иловача", која представља нулти степен превоја прасловенског **bryna* [J. Шец 1957, 81].

гòрѝн "врста храста" у српском, бугарском и македонском - пропао је Барићев покушај да овај јужнословенски назив изведе из алб. *gorgicë* (преко хипотетичког **gor/o/n-icë*) "крушка дивљака" [ЈФ II, 1921]. *Горуи* је забележен као лично име на једном староруском натпису из X века нађеном близу Смоленска [Р.Якобсон, "Горѝна кървага", Езиковедски изследвания в намет на проф. Ст. Стойков (София 1974), 563-565].

жа̀ло "песковита морска обала" - Г. Мајер [480], Барић [Архив I, 1923] и Чабеј [1986] га изводе из алб. синонима *zall*, а Скок [ER I] га због синонимног срп. облика *игало*, коме одговара старогрч. *αἴγαλος* "жало", тумачи као старобалканско наслеђе. Иако је реч ограничена само на српско-хрватски и албански, она је, по мишљењу Рудолфа Аитцетмилера [1958], "чисто словенска". Краткосилазни акценат у *жа̀ло* пореклом је стари акут, као у руском *жа̀ло* "жалац, жаока" с продуктивним праслов. суфиксом **-dlo* као у рус. *крыло*, *мыло*. Развој срп.-хрв. значења "обала" од "жаока" паралелан је литавском *gelà* "бол" према *galas* "крај" и летонском *dzelt* "бости" према *gals* "вршак,

крај, област". Истог би порекла могла да буде и црногорска *жала/жалица* у значењу "рит, трпшак" (Ријека Црнојевића), у којој су В. Михајловић [ППЈ 6, 1970] и М. Пижурница [ЈОК 2, 1980] такође подозревали порекло од албанског *zall*.

јаглика/јаглац "јагорчевина" [В. Караџић, Рјечник] - Барић ју је извео из алб. синонима *aguliçe*, који сматра аутохтоним (на основу корена *gul-* који проналази и у алб. *tugull*, рум. *tugur* "пупољак" према грчком βλαστάνω "клијати") [Барић, Архив I, 1923; III. Сејдиу 1979, 191]. Међутим, Скок је сматра славизмом у албанском зато што назив *јагла* није само јужнословенски, него и севернословенски и балгички (литав. *uoglas* "име неке биљке", латон. *uoglis* "грana, изданак") [Скок, ER I].

магарац - општебалканско име ове животиње, *магар-*, може да се сретне у списку албанизама балканске лексике: Ајети [God VIII, 1970] и А. Омари [53] преносе Чабејеву етимологију из северноалбанског *gar* "магаре", која је по његовом мишљењу корен ове речи [Чабеј 1986]. Међутим, као што је одавно показао Скок, *магар-* је словенска метатеза грчког синонима γομάρι пореклом од γόμος "товар", од чега је на јужнословенском тлу настао и *calque linguistique* *товар* или *самар* "магарац" (друга од ове две речи је опет лексички грцизам: σαγμάριον од σάγμα "седло") [Скок, Архив IV, 1928].

мамина (ЦГ) "купина" Поповић ју је извео из истозначног албанског *mana/fegra/* (букв. "болџикава мана"), објаснивши дисимилацију *н : м* уобличавањем ове речи према *малина* [Поповић, SOF XV, 515].

молика име за оморик у Васојевићима, потврђено у алб. *molikë*, рум. *molid* и буг. *моника/муника* - Скок је сматра илиро-трачким реликтом, а осцилацију *л - н - р* (срп. *оморика*) објашњава укрштањем значења *молика* и *смрека* [Скок, ER II]. Владимир Шаур [1980] је, заједно са Сељишчевим [164], сматра славизмом у албанском и румунском. Уз румунску реч и сам Скок је напоменуо да њен облик потиче од *molidva, што би указивало на то да је *молика* у словенском некада припадала именицама старе пете врсте - тип црњки ген. црњкве, о чему сведочи буг. *мориква* "плод смреке".

оскоруша јужнословенско име дрвета *Sorbus domesticus*, а као дијалекатски назив постоји у чешком, словачком, јужнопољском и југозападном украјинском. Одбацујући словенску етимологију ове речи, која је повезује с источнословенским *осокорь* "врста ниске тополе" [ЭССЯ 1, 82] В. Шаур [1980] њену основу види у алб. *ashër* "дивљи кестен" или *ashkël* "треска ивер". Ван Балкана она се, по његовом мишљењу, распространила у време Хабсбуршке монархије - позната је само оним пољским и украјинским крајевима који су до 1918. године били у саставу Аустро-Угарске.

шкрапа (приморје) "ситан камен" [В. Караџић, Рјечник], *шкрапа* "јама у кречњачкој стени" [РМС 4] - предсловенски и предромански лексички остатак, као и алб. *kapë* "стена" и *shkrep* "оштар врх", по Јоклу [1911, 34], Скоку [ЕР под *группа*] и Чабеју [1986], који се по Антону Мајеру налази и у хидрониму *Скрапеж*, топониму *Крапина* и орониму *Карпати* и који се могу повезати с литав. *kerpù* "режем", староинд. *kṛpanaḥ* "мач", норв. *skarv* "гола стена" и нем. *schroff* "одсечан (у понашању)" [А. Мајер 1931-1932]. Међутим, има поузданих основа за претпоставку да су Словени донели ову реч из своје праностојбине. О томе, по тврђењу Ј. Шица, сведоче словачко *škrapa* "duolek od neštovic", *škrapaty* "človek uhrovity", украјинско *коронавуї* "храпав" и пољско *kapaty* дијалекатски облик од *chrapawy*, на основу чега се и за прасловенски може реконструисати постојање индоевропског корена **skarp-*/**krep-*. Истога је порекла и срп. дијал. *хрпа* (упор. рус. *хриплый* "промукао, храпава гласа") од *хрпа* са секундарним *х-* од старијег *рпа*, које потврђује литавско *rupùs/rùpas* (група *ru* потиче од *ṛ*) "храпав, цомбаст, нераван" [Ј. Шиц 1957, 97-98; П. Ивић 1981, 130].

С л а в и з м и

ajër "ваздух" (Скадар, такође у језику старих северноалбанских писаца) облички се подудара с хрватско-српским латинизмом *ajer* (< AER) и супротставља књижевноалбанском *erë*, које потиче непосредно из акузатива латинске речи [Г. Мајер, 6; Чабеј 1986].

azbác (Качаник) "јазавац" [Будзишевска 1986], такође и у облику *jazbac/jazbak* [Чета - Бериша 1984] < срп. дијал. *јазбац* [РСА 8].

ballagúz (Дреница) "птица слична шљуки", такође метафорично "прост, неотесан човек" < срп.-хрв. *б/ј/елогуза* (*Saxicola oenanthe; Saxicola rufa*) [RJA I; Будзишевска 1986].

beděrnice (Урошевац), *běrdenice* (Гњилане) "анис, слатки коморач" < срп.-хрв. *бедреник/бедринац* (*Pimpinella saxifraga*) [RJA I; Будзишевска 1986].

bërrak "бара, локва" - уз ту реч Г. Мајер [33] помиње јужнослов. *бара* и суфикс *-ак*, а Скок [ER I] је изводи из срп.-хрв. *барњак*, на основу карактеристичне албанске замене групе *т* у *г* која се налази не само у најстаријем слоју албанске лексике (нпр. алб. *bargë* "бреме": грч. *φέρνῃ*), него и у млађим позајмицама (алб. *prgar* "прнар, дивља коморика" < новогрч. *πουρνάρ* [Барић 1959, 21-22]). Међутим, не би била тачна Барићева примедба да су овим прелазом били обухваћени само најстарији славизми до XI века (типа *sterg* < *чрънь*) јер је нема у млађим италијанским позајмицама [Барић 1959, 47], зато што она постоји у албанским облицима одговарајућих словенских топонима на Косову: нпр. *Sërrabregu* "Црнобрег" село крај Дечана познато из Дечанских хрисовуља под именом *Урѣвени Брѣгъ* [М. Грковић 1983, 154; М. Хаљими, ЈОК 6, 1987, 53].

bozhur (Северна Албанија) "Реониа" - Г. Мајер [44] га извео из срп. *божур*, док је М. Будимир претпоставио аутохтоно порекло из илирског **bagago* ["Из класичне и савремене алоглотије", Споменик СКА 59, 1933; Ш. Сејдиу 1979, 199-200]. Како је Скок показао, међутим, име овог цвета представља остатак словенског анимистичког култа, који се огледа у облику *божа* (потврђеном у срп. и буг.), поимениченом придеву од **бож/ј/а ружа*, о којем сведочи мађарско *bazsa rózsa* "божур" (из језика панонских Словена).

bucë (Дукађин) "бусен" [Десницкая 1968, 133].

bufnjak (Пука) "трошан, шупљикав" < срп. *бухав* [Десницкая 1968, 133] (иста реч ушла је и у румунски: *bus* [Скок, ER I]).

çallarék (Горња Морава) "сува каменита земља која се не обрађује" < срп. *челопек* "присојна страна брда или планине"

[Будзишевска 1986], значењски му одговара *челопек* "камењар" у кучким Ублима [Петровић 1988, 134]. Албански облик је, можда, истог порекла као и варијанта коју спомиње Рјечник бивше Југославенске академије [РЈА I]: "Покварено говоре са а мјесто првога *e* и мјесто *o* у Лици: *чалепек*".

çetinë (Велика Малесија, Валбона, Ругово) "бор" (упор. књижевноалб. *borigë*) < срп. *четина*/р/ [Десницкаја 1968, 133; Чабеј 1986].

çulinë (Јуник) "кошница" - Будзишевска га упоређује с истозначним бугарским дијалектизмом *челин* (књижевнобуг. *пчелин*), који облички и значењски одговара српском /п/чела "кошница, улиште", као и топониму *Челина* "село у Херцеговини и махала у Босни у окружју сарајевском" [РЈА IX].

devesil "врста цвета који расте по камењару и стењу" (Анамали, Крајина), "бршљан" (Дреница) < срп. *девесиљ* "витина, коморач" [РЈА II; РСА 4; Будзишевска 1986].

dollinë (КМ) "равница, поље, долина" [Чета - Бериша 1984].

flad (Тропоја) "свежина" < срп. *хлад* [Десницкаја 1968, 132] с карактеристичном северноалбанском променом *h > f* која се, као што се види, поред финалног положаја и пред оклузивима у домаћим речима (*shof* < *shoh* "видим", *floflë* < *flohtë* "хладно" [Селищев, 306; М. Цамај 1966, 123]), у славизмима среће и пред сонантима (упор. такође *bufnjak* < *бухав*). Миклошич [1870, 21] и Г. Мајер [107] бележе и глагол *fladit/fladis* који припада групи албанских глагола са сугласничким превојем, чији један део представља словенске инфинитиве на *-ити* [Барић 1959, 49; Десницкаја 1987, 268].

júgovit (Бајгорска Шаља) "топити снег" у изразу: *Era e jugut e jugovit borën* "јужни ветар топи снег" - срп. *југовина* "јужни ветар; топло и влажно време у зимском периоду" [Будзишевска 1986]; алб. реч потиче од глагола *југови се* "одјужује" засведоченог у Врању [РСА 8].

kakurrek (КМ) "кукурек" [Ш. Сејдиу, 184, 223].

karsh (Велика Малесија), *kërsh* (Пука) "стена" из срп. *криш* по Г. Мајеру [207], Сељишчеву [189] и Десницкој [1968, 133], док Чабеј [1986] сматра да је ова реч у коренској вези с алб. *shkrep* "шкрапа", али је и *шкрапа*, како је већ речено, словенског

порекла. С друге стране, очигледно је прасловенско порекло речи *криш* < праслов. *krǫxa, *krǫšiti, литав. *krūšti* [Скок, ER II, под *крас*] (упор. такође алб. косовско *kërshitem* "кршим" [Чета - Бериша 1986] у коме се открива словенски инфинитив). На јужнословенском плану *кр/њ/ш* је, по тврђењу Л. В. Куркине, исто као и *челопек*, бугарско-македонско-српска (штокавска) изоглоса, непозната у словеначком и суседним хрватским дијалектима [Вопросы языкознания 3, 1981, 88].

ledinë (Велика Малесија) "ледица" [Десницкая 1968, 133] (књижевноалб. *lëndinë* потиче од старијег *лџдина*, или од западномакедонског *лендина* [Барић 1959, 45]).

lubiçicë (КМ) "љубичица" [Хаљими - Гаши, GJA 5, 1975]; Миклошич [1870, 25] и Сељишчев [163] бележе је у облику *lubecicë*.

лорух (Северна Албанија) "лопух" насупротив јужноалбанском *lëpushë* коме одговара буг.-мак. *лопуш* [Десницкая 1968, 132].

лаз (КМ) "чистина у шуми, пропланак" < срп. *лаз* "крчевина; шумска стаза" [Чета - Бериша 1984]. Из Елезовићевог речника се види да је ова реч распрострањена међу албанским топонимима на Косову: нпр. *Лазу Киш* "Црквени Лаз" и *Лазу Ои* "Свињин Лаз" у Бајгорској Шаљи, као и *Лас Пеља* "Кобилин Лаз" код Бабиног Моста у Лабу.

maçkovinë (КМ) "мачковина, зечја детелина" [Ш. Сејдиу, 184, 413].

mraz (Тропоја) "мраз" [Десницкая 1968, 132].

mrenë (Исток) "мрена (риба *Barbus fluviatilis*)" [Будзишевска 1986].

norë "овца огољеног врата" (Дреница), "птица слична роди" (Лаб) - Будзишевска их упоређује са срп. дијал. *норка* "дивља патка" (Неретва [RJA VIII]), македонским *нурец* и бугарским *норче* "ћубасти гњурац".

okitë (Троипоја) "иње" Десницка га упоређује са срп. глаголом *окитити* [1968, 133] из чега би се могло разумети да је облик и ново значење реч могла да добије у албанском - чему би у прилог могло да говори и кичевско *окит* "кога има на дрвјата фатен снег" [Б. Видоески 1957, 85], али не и срп.

китина "снег који остаје на гранама дрвећа" [РСА 9] и истозначно васојевићко *киџ* [Р. Стијовић 1990].

padpadaq (Дечани) "птица мало већа од врапца, црвенкасте боје дугог врата и репа. Живи само на њивама и храни се травом и усевима. Више хода него што лети" [С. Дрини и др. 1982] - ни РЈА ни РСМ као ни Елезовићев речник је не бележе, али се на основу бугарског *падпаџк* "препелица", с којим Будзишевска упоређује албанску реч, види да поменута реч представља српски фонетски облик с вокалом *a* на месту бугарског полугласника. У недостатку лексикографских потврда навешћемо, из сопственог искуства, да се она у облику *пападаћ* употребљава у Шумадији у значењу "комарац", и да је засведочена у српској књижевности (нпр. у песми "Деца воле" Душана Радовића: "Деца воле смешне речи као што су *пападаћи*, као што су сумарени, као што су, као што су ...").

piskavicë (Урошевац) "пијавица" - срп. *пискавица* "врста патке; врста рибе; називи неколицине биљака" [РЈА IX; Будзишевска 1986] (упор. такође глагол *piskëlloj* "пишгати" који А. Чета и А. Бериша [1984] бележе на Косову).

promák (Северна Албанија) "место с водопадима", у Дукађину се среће у облику множине *promiqet* направљеном по типу алб. именица на -k, -g, -h са сугласничким и самогласничким превојем у множини - Чабеј [1986] га изводи из срп. *промах/а/* "промаја" не упуштајући се у тумачење могућег развоја значења (интересантно је, у овом контексту, значење "растриж, прорез у хлача", које се даје у РЈА XII с напоменом "развитак значења је нејасан").

prosék "колиба за стоку; ограда од коља" (Северна Албанија, такође предеоно име у доњем току Фанија), среће се у множинском облику *prosiqe* као и претходна реч *promak* - насупрот Сељиншчевљевом извођењу из буг. *пресек* "планински превој" [Селищев, 151], Чабеј [1986] га, на основу значења и дијалекатске распрострањености изводи из срп. *пресек* "стаза, усечен пролаз". Значењски му одговара косовско *пресџк*, ген. *пресџка* "преграда у житници, око у амбару" [Елезовић, Речник].

rakitë "црвена врба од које се праве корпе" (КМ) < срп. *ракита* [Чета - Бериша 1984].

rekë "поток" (Скадар, Косово и Метохија), грџкајџ "речна матица" (Задрима, Пука, Велика Малесија) < срп. *рџка* [Г. Мајер, 363; Селищев, 188; Десницкая 1968, 133; Чета - Бериша 1984].

r/r/udinë (Клименти) "рудина" [Десницкая 1968, 133] (облик с тврдим г је алтернативна фонетска варијанта, као у претходном примеру [Селищев, 323]).

rafsh "поље" општеалбанска реч с изведеницом *rafshinë* "равница", чије је значење одражено у називу *Rafshi i Dukagjinit* "Метохија" у албанској географској пракси (из турског времена када је северноалбански административни термин Дукађин повремено ширен и на јужну Метохију [И. Божић 1964, 395]) - Г. Мајер га изводио из срп. *раван* [360], а Јокл га протумачио као поствербал од глагола *rafshoj* "равнати", који, по њему, потиче од словенске придевске основе **ravъnos-* од које потичу и старослов. *равъсникъ* и севернослов. *ровесник/rowiesnik* [Н. Јокл 1923, 175-177].

skllotë (Пука) "суснежица" потврдила је претпоставку Макса Фасмера да алб. књижевни облик *sqotë* потиче из срп. *слота* преко тада незасведоченог облика **skl'otë* [Фасмер 1921, 56; Десницкая 1987, 260]. Исти гласовни развој има и раније поменута реч *gjižë* "врста сира од козјег млека" < срп. *глиза* "осушени телећи желудац који служи као сириште", с истом мотивацијом као и франц. *fromage* "сир" од лат. *FORMATICUM* [В. Э. Орел 1983, 137].

smet (северноалб. народна епика) "смет" [Десницкая 1968, 133].

stërnaq (Дечани) "птица величине врапца, пепељастог перја и лугог репа" < срп. *стрнад* "зеба, жутовољка" [РЈА XVI; Будзишевска 1986].

tis (Велика Малесија, Пука, Косово) "тис" [Селищев, 164; Чабеј 1986; Десницкая 1968, 133; Сејдиу, 152].

toçk (Бајгорска Шаља) "водопад" < срп. *точак* које Будзишевска [1986] објашњава примерима из RJA XVIII: 1) "извор, врело" (: *по-ток*"), 2) "котач".

topillë (Опоље) "ливњи извор; дубока бара начињена скупљањем воде у једну јаму ради заливања њива" - Будзишевска га упоређује са србијанским топонимом *Топило*, али је, како се види из "Речника народних речи и израза" [С. Дрини и др. 1982], по среди варијанта књижевноалбанског славизма *topil*, повезаног са срп. *топити* "квасити" и изведеницом *топило* "средство за натапање" [RJA XVIII].

troskë (Горња Морава) "једногодишњи цвет који расте на пашњацима, у медицини се користи за лечење болести мокраћних канала" < срп. *троска* [Будзишевска 1986].

vir подводни извори на Скадарском језеру" < срп. *вир* [Десницкая 1968, 133].

vrion (Пука) "врља, извор" < срп. *врити* [Десницкая 1968, 133].

zabël (Никај-Мертур, Мат, Љура) "забран" [Г. Мајер, 479; Селищев, 159] < срп. дијал. *зџбел/зџбелъ* [Елезовић, Речник] и *забио* у Црној Гори [М. Пижурица, ЈОК 2, 1980, 262], пореклом стари поствербал *зџбѣлъ* од деноминалног каузативног форманта *за-* + *бџлити*, упор. срп. *забијелити* "забиљежити остругавши кору дрвећа да би се означио забран" [В. Караџић, Рјечник; Скок, ER III].

zapár (Тропоја) "запара, спарина" [Десницкая 1968, 132].

zheg (Никај-Мертур, Скадар) "жега, припека" [Г. Мајер, 488; Селищев, 197; Десницкая 1968, 132], у "Албанско-српскохрватском речнику" М. Ндреце (Приштина 1980) забележен је и глагол *zhegoj/zhegis* "опећи од врућине" који одговара српском *ожегу* "опекотина" и глаголу *ожећи*.

zhukë "сита (*Iuncus inflexus*)" < срп. дијал. *жука* (< млет. *zupco*, итал. *giupco*) [Миклошич 1870, 38; Г. Мајер, 489] (без срп. посредовања настао је алб. књижевни облик *xunkth/zunkth* [Чабеј 1986]).

3. Кућа и породица

Албанизми

а) Кућа и окућница

асъл (Зета, Љешкопоље) "земљиште близу куће где се сади јечам" - Поповић [RLing IV, 139] је изводи из алб. *hasëllë/hasullë* "зимска испаша" позивајући се на Јоклово тумачење варијанте *asull* (у речнику скадарског удружења "Башкими") као изворног облика у вези с глаголом *sjell* "донети" [Н. Јокл 1923, 265-267; Јокл, RIEB 2, 1936, 78-82]. Међутим, према Чабеју [1986], реч је о турцизму *hasil* "јечам који се коси зелен и служи као сточна храна", што значи да је скадарско *asull/ashtull* варијанта од *hasëll* "овас и јечам који се сади на пашњаку крајем јесени и пролећа" (то значење потврђује и киргиско *асыл* "летина" [Киргизско-руски саварь (Москва 1965)]). Ако се узме у обзир да "Рјечник турцизама" Абдулаха Шкаљића (Сарајево 1979) доноси само реч *хасул* (*асул/асол*) "укусан" од тур. *hasil* < арап. *hasil* "произведен", произлази да је у Поповићевом примеру по среди албански турцизам с фонетским обликом (губљењем иницијалног *h*-) чије је порекло у албанско-словенском билингвизму.

горүжда "велика дрвена куглача" (ЦГ [В. Карацић, Рјечник]), *горүжда* "врста сврла у качарници" (КМ [Елезовић, Речник]) < алб. *garuzhdë* "варјача", аугментатив од *lugë* "кашика" добијен, по Јоклу, од *luguruzhdë [Јокл 1923, 143-155; Поповић, SOF XV].

гршанеза (Мрковићи) "кровна греда" < северноалб. *gërshânëz* (књижевноалб. *gërshërzë*) [Л. Вујовић 1969, 80; И. Поповић, RLing IV, 143].

күлете (ЦГ) "припојасница, фишек-ћеса" [В. Карацић, Рјечник], упор. у језику кучког завичајног писца Стевана Дучића: "Уз кумбурлије дибранке (...) су се носиле арбије и кулете за фишеке" [РСА 11] где се поред *кулета* срећу и *дибранке* "врста пушака пореклом из Дебра" (< алб. *Dibra*) < алб. *kuletë* "футрола, фишек, новчаник" (по Миклошичу из итал. *colletta*, лат. COLLECTA, а по Јоклу из итал. *coglietta* "borsa dei testicoli" [Скок, ER II; Мурати 1990].

кумѝн (Црмница) "димњак" < алб. *qumf, -nĭ* (< лат. SAMINUM) [Поповић, ZfslPh XXIII, 1954, 127-128].

кундра (КМ) "кондура" [Елезовић, Речник] < алб. *kundër -ra* (< тур. *kundura*) [Поповић, ZfslPh XXIII, 1954, 128-129] (балкански турцизам грчког порекла - грч. *κόβουρος* "каторна, стара грчка обућа" [Скок, ER III]).

тоска "дуга бела кошуља" (Лесковац [Б. Митровић 1984; Мурати 1990]), **виштан** **фустанела** од платна који носе Арбанаси Тоске у Лесковцу, Пољаници и Клисурѝ (округ Врањски); "дуга пушка какву носе Тоске" [Скок, ER III].

Флија (Лесковац, Косово и Метохија) "врста липе" < северноалб. *flĭ* (књиж. алб. *fërlĭ*) [Мурати 1990].

б) *Породична терминологија*

бабђун (КМ) ("таст, свекар" < алб. *babgÿshi* [Елезовић, Речник; Поповић, SOF XV].

бир (КМ) "син" у изразу *Афт, бир!* [Елезовић, Речник] < алб. *bir* индигена алб. реч, по Ајетију, сродна латинском *FILIUS*, као и лат. *FERO* "носим" према алб. *barre* "бреме" [Ајети, GJA 2, 1965, 39].

веја (ЦГ) "удовица" < алб. *e ve, -ja* "удовица" [Ајети, SNGJLKS 3, 1977].

ћелак (Поморавље, Источна Србија) "дечак од 14-16 година" < алб. *djalë* "дечак" [Поповић, SOF XV, 526; Поповић 1960, 601]. М. Д. Савић је изнео претпоставку да се овде може мислити и на влашку множину *gelati* од турског *celât*, која поред основног значења "целат" значи и "млад снажан и напрасит човек" [ЈФ XXX/1-2, 1973]. У осврту на ову претпоставку И. Ајети је скренуо пажњу на то да се у алб. говору Горње Мораве *djalë* *hojalm* изговара као */hjalv/* и да је у суседне српске говоре могло да уђе у множинском облику */ћелѝм/* (књиж. *djelm*) преко тајних западских језика који су је фонетски посрбили [ЈФ XXXIII, 1977] (исту реч, њ варијантама *ћалац* и *ћеларац*, К. Халими *je* *hojsh* 1954. унео у списак албанизма у српским тајним језицима). Прелаз *dj > h* среће се, иначе, на читавом простору северногегијских говора: *ѓаловче* "дете" у македонским тајним језицима [О. Јанар-

Настева 1953], затим у Вуковом запису "Арнаутских пјесама" - *Тишка по и хот ђ а љ и т: хајде љуљ пњскеј малит* ("Девојка вели детету: ајде цвете покрај горе" [Сабрана дела Вука Караџића XVIII, 1972, 355]), као и кучки ороним *Ворђалин* који Ердѣљановић бележи у значењу "гроб ђететов" [Ердѣљановић 1907, 92].

кџпиле - владајућа етимологија ове познате општебалканске речи ("bastarde" у јужнословенском, "дете" у румунском /copil/, "девојка" у грчком /κοπέλα/) из албанског copil "слуга за грубе послове; bastarde", тумаченог као сложеница из пејоративног префикса *ko- и глагола rjell "рађати" [Н. Јокл 1923, 7; В. Э. Орел 1983, 213-215; Бернштајн - Клепикова 1989, 79-80], уздрмана је могућношћу да севернословенско *копыл(ь)/корул* "мотика, алатка, дршка" може да буде у значењској вези с овим балканизмом. Насупрот Скоковој етимологији српскохрватског *кџпиле* "недозрели клас кукуруза" као метафоре од значења "незаконито рођено дете", по мишљењу ауторâ "Етимолошког речника словенских језика" [ЭССЯ 11, 1984] управо је обратно - ту је одражена figura etymologica прасловенског *korulъ kopati "вадити сувишни изданак". Праслов. **korulъ/korulъ*, изведеница од глагола *копати*, био би тако првобитно ратарски термин који је касније пренет у породичну, а отуда, и у друштвену терминологију. Старије значење ове речи веома добро чува срп. глагол *копџилити* "донети плод пре рока" који се односи на младе, превремено спарене женке животиња, као и девојке пре брака [РСА 10], а чији се смисао налази у дијалекатском значењу "пуштати из стабљике ситне изданке; множити се из жила на корену" [Елезовић, Речник под *копџилит се*] (упор. васојевићко: *Овѣ гџдинѣ ми се колџмбоћ мџго копџилѣ* [Р. Стијовић 1990]).

кумбара (КМ) "кум" [Елезовић, Речник] < северноалб. kumbarë,-га (< итал. compare; књижевноалбански облик kumtër потиче из лат. COMPATER [Барић, Прилози XV/1-2, 1935; Ајети, ГЈА 2, 1965, 48]); непосредно из италијанског потиче синоним *кумпар* у Северо-западној Боки Которској [С. Мусић, 179].

куџе "девојка од 17-18 година", такође *куџика/џуџиџа* "тепање женском детету" (ЦГ), у вези с обликом *џуџа/џуџе*

"хипокористик за женско дете" (Србија, Македонија), *цџуца* "женски полни орган" (Лика), *цџуцика* "жена неприличног понашања", *цџуцати* "остати уседелица", *цџуцу* "тепање детету" [В. Караџић, Рјечник; РСМ 4] - Скок га сматра дечијом ономатопејом из *цџуцати* "цупкати дете на колену" и у основи словенским еуфемизмом, чије "преиначавање у погледу дочетка" можда представља и с-х. *цура* [Скок, ЕР под *цуца*], али га Поповић [RLing IV, 145] изводи из северноалбанског *gosë/kosë/cusë* "левојчица", позивајући се на Јоклову етимологију те речи из алб. *cullak* "го, наг" с развојем паралелним чешком *holka* и срп.-хрв. дијал. *гдлицина* "девојка" < *гољ* (упор. такође буг. *голче/голка* "малко дете, момиче ошче некръстено" [Асенова 1979]). Томе је Чабеј додао да се у Северној Албанији поред *cusë* среће и облик *cull* "малишан" и множина *cullat* "деца", на основу чега је извео женски род *cusë* из *cullcë с губљењем тврдог лл пред африкатом [Чабеј 1986]. Оно у чему се, међутим, слажу Скок, Јокл и Чабеј јесте еуфемистичко значење речи, које је у очигледној вези с ономатопејским кореном којим се именује или дозива штене и пас уопште у многим језицима Европе. Нпр. *куч-/куц-*: јужнослов. *куче*, срп. *куја*, *куцак*, рум. *суџи*, тур. *küçük* "младо псето", мађ. *kutya*, рус. *кутенок*; *цук-/цуц-*: срп. *цуки*, *цуле* "дозивање и терање пса", алб. *cusqë* "куја", срп. *цуцак*, укр. *цуцу*, рус. *цуци*, пољ. *ciucia*, чеш. *ciucuk*, литав. *čiūčius*, нем. *zuzi* "мало псето", и с којим у очигледној вези стоје српски косовски примери *кучетџина* и *кучџиште* фигуративни аугментативи за "женско дете" и "дете уопште" [Елезовић, Речник; Скок, ЕР под *цуцак*].

чупе (Лесковац) "девојчурак": "А бре, *чупе* чијо си?" < алб. *çupë* [Б. Митровић 1984; Мурати 1990].

С л а в и з м и

а) *Кућа*

breme (Дреница) "справа за мерење жита у облику дрвене посуде" - Будзишевска га упоређује са срп. *бреме* "терет", а према "Речнику Српске академије" [РСА 2] оно у Црној Гори постоји у значењу мере за тежину: "Бреме сијена или сламе је тежина од 40 ока".

cedillë (Никај-Мертур, Косово и Метохија) "цедило" [Десницкая 1968, 133; Чата - Бериша 1984].

çagjë (Скадар) "чађ" [Миклошич 1870, 17; Г. Мајер, 443] срп.-хрв. лексичка иновација насупрот општесловенском *sadja (превојни ступањ од *кадиту*) [Поповић 1960, 442; Скок, ER I; Куркина, ВЯ 3, 1981, 91].

çerën "укрштени штапови на којима се дими месо" - Сељишчев [15, 148] је бележи у алб. говору Дебра и Горње Реке и тумачи као позајмицу из буг. *черен* "троножни мангал, вериге" (насупрот средњеалбанском *сага*, *seren* са старом заменом *ç > s/s* који потичу из старослов. *чѣрѣнь* [Селишев, 149-150]). Чабеј, међутим, сматра да је на основу дијалекатске распрострањености (читава Северна Албанија) овде пре реч о срп. *чер/ј/ен* "направа за вешање над огњиштем; отворени свод или кош над огњиштем у коме се суши жито" [Чабеј 1986; Ердѣљановић 1907, 251; Р. Стијовић 1990].

çubûre "издубљено стабло с дном у коме се држи зрневље; такво стабло без дна кроз које тече изворска вода" (Голак), "дрвена посуда у којој се чува кукуруз" (Пећ), *çebëg* "дрвена посуда у којој се држе млечни производи" (Исток) < срп. *чабар* [Будзишевска 1986].

gërnaç "посуда за рибу" (Дреница), "ћуп" (Голак), "чинија за растапање масла" (Гњилане) < срп. *грнац*, *грнач* [РЈА III; Будзишевска 1986] (старију позајмицу представља општеалб. *gëgес* из старослов. *грѣньць* [Барић 1959, 47]).

gërsh (Велика Малесија) "*грша/к/*, посуда за воду" [Десницкая 1968, 134].

guzhmë (Велика Малесија) "намотак свежањ" < срп. *гужва* [Десницкая 1968, 134] (преко дијалекатског облика *гужма*).

korajë (Велика Малесија) "копања" [Десницкая 1968, 134].

kótlencë (Опоље) "посуда с дршкама" < срп. *котленица* "мали котао" [Будзишевска 1986].

mestit (КМ) "зачињавати јело" < срп. *мастити* [Будзишевска 1986].

plaf (Северна Албанија) "шарени покривач од козје длаке" - Десницка [1987, 258] га упоредила са срп.-хрв. *плахта*; упор.

истозначни архаизам *плата* из Сретечке жупе [М.Павловић 1939, 222].

pojavë "поњава" (Пука) - насупрот јужноалбанском *ropovë* које одговара буг.-мак. синониму *понова* [Десницкая 1968, 134].

pokrov (Северна Албанија) "чаршаф" из срп. *покрив* по Г. Мајеру [347], док Сељишчев [174] бележи варијанту *prokofë* као јужноалбанску.

postavim (Подгоричка Малесија) "ваљано бело сукно, дуго као и доњи део цубета" < срп. *постав* [Будзишевска 1986] (Миклошич [1870, 30] је бележи у облику *postajë*).

sovilë (Ругово) "чунак за ткање, совило" [Будзишевска 1986] (упор. косовско-метохијску *совалку* [Елезовић, Речник] која се може упоредити како с општеалбанским *sovajkë*, тако и с мак.-буг. *совалка*).

stel (Никај-Мертур) "простирачка за животињу" < срп. *стеља* [Г. Мајер, 392; Десницкая 1968, 134].

tym (општеалб.) "дим" - насупрот Вајгандовом извођењу ове речи од срп. *дим* и Мајеровом од старослов. грцизма *тумиасати* (< грч. *θυμιάζω* од *θυμίαμα* "тамјан" [Г. Мајер, 193]), Чабеј је указао на још једно значење ове речи, "хладноћа" (нпр. у *dîqa së tymi* "умрех од хладноће"), које мора да буде старо пошто је паралелно грчком *ψυχή* "дах, душа", *ψύχω* "дувати", *ψύχος* "хладноћа". Коренску везу ове речи Чабеј проналази у староинд. *tamaḥ*, латон. *tîma*, старослов. *тъма* и лат. *TEMERE* "слепо, насумице" (упор. фразеологизам *ai flet në tymt* "он говори насумице") [Чабеј 1980, 297-300].

zit (Никај-Мертур) "сухозидина" [Селищев, 148, 173; Десницкая 1968, 134]; Љ. Кујунџић бележи и глаголски облик *t'zidoish* - конјуктив 2. лица једнине.

б) Породична терминологија

babinë (Качаник) "церемонија која се врши поводом рођења детета; свечани ручак у част породиље" < срп. *бабине* [Будзишевска 1986].

daroj/dari "дарови којима невеста дарује чланове женикове породице" (северногегујске свадбарске песме [А. Чета - А. Бериша 1984]).

devér (Никај-Мертур) "девер" [Селишев, 185; Десницкая 1968, 134]; А. Чета и А. Бериша у лексици северногегујских "Свадбарских песама" (Приштина 1984) бележе варијанту *gjever* која одражава ијекавску јоговану форму *ђевер*.

dojkë (Северна Албанија) "дојиља" (књиж. алб. *dadë*), од исте основе постоји и глагол *me doit* (у Арбанасима крај Задра), *me duit* (у Дебру) "дојити" [Чабеј 1986].

pastórk (Тропоја) "пасторак" [Десницкая 1968, 135]; Г. Мајер [323] бележи и облик женског рода *pasterkë*.

probátin "побратим" и еуфемизам *probe* "побро", од њега су направљени и облик женског рода *probateshë* "посестрима" и изведеница *probatinia* - најважнији термин у институцији побратимства, који у овом облику постоји само на албаском Северу и очигледан је одраз српско-албанске симбиозе [Г. Мајер, 354; Десницкая 1968, 135] (на албанском југу за то значење постоје домаћи називи *vëllam* и *motërm* [Чабеј 1936, 317]).

starisfat "стари сват" у језику Петра Богданија (XVII век) и данас само на северозападу Албаније [Селишев, 287].

4. Друштвена терминологија

Значајан је, у овој области, албански утицај на црногорску племенску терминологију, коју је, како је већ раније речено, описао Иван Поповић [Radovi II, 1954, 49-83]. Тај се утицај, по његовима речима, одразио много више у калковима него у чистим позајмицама, "зато што превођење смисла код билингва пролази много неопаженије него позајмљивање готових речи" [Radovi II, 59].

Црногорски племенски термини албанског порекла. *Фис* "племе" широко је распрострањен и ван граница Црне Горе - херцеговачко *фисна* "лена и здрава девојка" (алб. придев *fisnik* "племенит"), косовско *фисник* "братственик", у Јужној Морави *фис* је "род који слави исту славу" [А. Урошевић, СЕЗБ LI, 130-131], а у

Пчињи "породица" [Р. Николић, СЕЗБ V, 220]. *Беса* "вера, тврда реч" terminus technicus у многим језицима Балкана (такође грч. *πέσσα*, *бисалис* "човек тврде вере" код Саракачана [Скок, ГЛСНД III, 175]). *Бекат* "ритуално нарицати за мртвим" < алб. *gjëko/n/j* "нарицати", *gjëkim* "тужбалица" (по Барићу корадикално с немачким *singen* [Барић 1919, 34], а по Скоку са срп. *јецати* од ономатопејског корена *enk-, упор. такође алб. *angoj* : литав. *ūngti*, старовисоконем. *anken* [Скок, ER I].

К а л к о в и. *Трбу(х)* "братство", *трбушчић* "мање братство" (Братоножићи, Пипери) < алб. *bark* у истом значењу. *Огањ* у значењу "огњиште" (у Кучима) настало је укрштањем значења ове две речи због сазвучја албанског *vatër* "огњиште" са српским *ватра* [Radovi II, 61]. *Пјас* "кољено у роду" [В. Карацић, Рјечник] развило је ово значење под утицајем албанског *brez* "појас; колено сродства" (упор. такође алб. изведеница *brezni* "потомство"). Значај мушке линије у племенском систему утицао је на то да у источноцрногорском "дете" почне да значачи "мушко дете *paq exellance*" (за "женско дете" у Кучима и Братоножићима каже се *ђевојка*). Овакав значењски развитак уобличен је и наставком за мушко потомство *-uћ* (*ђетић*) и представља потпуни синоним албанском *djalë* "дечак, син", које, примећује Поповић, у почетку ни ту није значило "мушко дете" [Radovi II, 63]. Међутим, ову своју значајну напомену о односу речи *ђетић* - *djalë*, аутор је илустровао трима погрешним етимологијама албанске речи: Мајеровом од алб. глагола *dal* "ницати", Оптировом неиндоевропском ("алароидском") и Богреовом од DIABOLUS (!?), а *djalë* је истог корена баш с речју *дјџа* (< *dhei- "дојити" [Чабеј 1986]). *Глџвар* - назив за племенског вођу само у Црној Гори. Иако је у многим језицима овај појам створен од именице глава, он овде и значењски и географски и облички одговара албанском синониму *kryetar*. Од израза *трага* "род, потомство" (*нџтрага* "нараштај") створена је *џстрага* "уништење племенске заједнице" с префиксом *из-* у негативном значењу. Управо у том значењу је истоветан албанском префиксу *ç-* у синониму *çfaqe* "истребити" (букв. "раз-сојити" од алб. *faq* "сој"). "Да албанског обрасца није било", према Поповићевим речима, "језичко осећање би решило питање свакако на други начин" [Radovi II, 75]. Истог су порекла, по његовом мишљењу, и

глагол *издизати* и именица *йздиг* која по читавој Црној Гори и Источној Херцеговини означава "летњи изгон стоке у планину ради испаше", и којој у северноалбанском одговара именица *џојџ* од глагола *џе* "дизати". Да би ту могла бити реч о албанизму види се по томе што се истом албанском речју означава и "силазак с планине", према чему је начињено *здиг*, које у овом облику и значењу такође није у духу српског језика [Radovi II, 76-77]. Из терминологије катуна, у којој се према Поповићу "већ априори може очекивати једностран албански утицај" [76], наведени су и следећи калкови. Стадо оваца и коза назива се у Кучима *брави овчи* и *брави козји* што одговара малисорском *berret delmi* и *baki llivet* [=dhivet/], док се тестиси код овна, и других мужјака, зову *зрна* што је калк према алб. *коџе* које у албанском има оба значења "зрно" и "тестиси", док у српском такво значење постоји само код именице *семе* [Јокл, *Slavia XIII*, 324-235; Поповић, Radovi II, 81-82]. Међутим, не би се могло рећи да је *дивљина* "назив за вука у Црној Гори", који у другим крајевима означава такође "дивљину, дивљач" [РСА 4], калк с алб. латинизмом *bishë* "дивљач, звер, курјак" (< лат. BESTIA, итал. biscia "дивљач, звер") [Radovi II, 80], пошто је именица *дивина* у поменутиим значењима општесловенска [ЭССЯ 5].⁶ Није, такође, искључено да се и други поменути калкови у будућим истраживањима, уместо као утицај, могу показати као заједничко наслеђе.

Описаним црногорским примерима могу се додати и три косовска албанизма из области племенске терминологије. *Дорџон* "јемац, гарант при умиру крви" алб. *dorëdhan* сложеница од *dorë* "рука" и партиципа глагола *те dha* "дати" [Елезовић, Речник; Барић, Прилози XV, 1935; Скок, ER I]. На Косову постоји и прилог *менџоре* "у руке, на бесу" од алб. *mbë* "на" + *ndor/m/e* придевска деривација у значењу "ручни" [Чабеј 1986, под *ndorinë*], чему одговара кучка формула узимања нечијег јемства: "У твоје руке и на твој образ падам" [Поповић, Radovi II, 69]. *Кувџнта* "веће, договор": *Јџдну кувџнту д' учјнимо* [Елезовић, Речник] < северноалб. *kuvend* "законодавно племенско тело", од лат. CONUENTUM "скуп, збор" које је у румунском и грчком дало значење "реч" (рум. *cuvînt*) и "разговор" (грч. *κουβέντα*), док само у албанском има

племенско политичко значење као и *збор* у Црној Гори [Поповић, Radovi II, 66-67]. *Фара* "врста, сој, племе" < алб. *farë*, -а "семе, клица, врста, потомство, порекло" [Елезовић, Речник].

Северноалбански племенски термини српског порекла. *Rod* (синоним за *fis*) и *godnar* "припадник рода". *Domaqin* "богаташ", у значењу "домаћин" задржан је домаћи назив *zoti i shtëpisë* "господар дома" (значањски прелаз у потпуности одговара значењима која бележи Елезовић за косовско *домаћин*: 1) "сајбија, господар од куће и свега што њој припада", 2) "који је добро кућио и скућио, стекао имање и добар глас"). *Pushkë* у метафоричном значењу "пунолетан мушкарац" према Поповићевом мишљењу представља србизам зато што у Црној Гори постоји његов "средњевековни" еквивалент *мач* (упор. Ердељановићев запис из Братоножића "да је на свима селиштима било готово једно непрекидно насеље из кога се купило 800 «мачева» код једног старог дуба" [Ердељановић, СЕЗБ XII, 472]) [Поповић, Radovi II, 53].

Најважнији део албанских друштвених појмова словенског порекла представља управо средњевековна феудална терминологија. Велики број ових термина прешао је из феудалне у племенску терминологију и продужио живот у новим условима, као што показују примери из Канона Леке Дукађинија: *porotë* и *poro/tnik* "веће старца", *gjobë* "глоба" и *gjobar* "онај који наплаћује глобу", *kaznes* "гласник, сеоски кмет" < старосрп. *казњец* "благајник" [Јокл 1923, 56-58; Селищев, 179] (у XVI в. постојао и као топоним у нахији Петришпанској, а данас као махала села Ђонсепај и микротопоним у дукађинској Шаљи [К. Љука, StF 2, 1977, 163]), *vojvodë* (у значењу "старешина мање области" постојао у Северној Албанији све до XX века [Селищев, 178-179]), *bijar* "племић" < старослов. и старосрп. *волгарь*, *čelnik* "сеоски старешина" < старосрп. *чельникъ* "врховно световно лице дечанског властелинства" [М. Благојевић 1989], "старешина сточарског села" у Душановом законуку [Београд 1975, 260] (у том значењу очуван је и данас код Цинцара и Саракачана [Селищев, 179]), *me leçit* "објављивати" < старослов. *лицити/облицати* "оптуживати" (упор. *лицење* код Куча "бојкот

појединца од стране племенске средине" [Ђ. Крстић, Правни обичаји код Куча, Београд 1979, 75]), *carinē* (Г. Мајер [439] ју је извео из срп. *царина* објаснивши је као "царски данак", међутим, право значење је "земљарина" од рум. *țara* < лат. TERRA [Ј. Шиц, 57]), *poroz* (Г. Мајер [348] бележи и изведеницу *porozxhi* "порезник"), *dim* "порез у натури" (упор. *дим* у значењу "дом" у Братопожићима [Ердељановић, СДЗБ XII, 452]), *mitē* "мито, поклои" [Г. Мајер, 281; Селишев, 181]. Ако се имају у виду пуристички назори Константина Ђечовија, записивача овог познатог северноалбанског правног кодекса, могуће је претпоставити, по мишљењу А. Деснице, да он није обухватио сву лексику словенског порекла коју су у оно време могли да употребљавају људи из Канона [Десницкаја, ГЈА 11, 1981, 63]. Овом кругу припадају и речи *knaz* (Никај-Мертур) коју Десница [1968, 135] упоређује са срп. *књаз*, што може да потиче од црногорске владарске титуле - русизам из довуковског књижевног језика (француски путописац Пуквил бележи у албанском и јужнословенски облик *knaz* у значењу "compte" [Селишев, 177]), *dēzhavē* (Никај-Мертур, Косово и Метохија) [Десницкаја 1968, 135; Чета - Бериша 1984], *Stavileci* савремено албанско презиме на Косову које потиче од старосрпске дворске титуле ставиљець "старешина хлебара" [М. Стевановић 1950, 20] и *orçinē* "породица" (Скадар ["Bashkimi"]) која, по Скоковим речима, показује да је и на истоку српско-хрватске језичке територије "облик опћина живио у народу" [Скок, ER II] - упор. такође *Onhine* "микротопоним у околини Шавника" [В. Станишић, *Balkanica* XXI, 244].

Последњи пример отвара, такође, значајно питање старих културних веза између Срба и Арбанаса, нарочито у духовној сфери. Мада признаје као формално исправну Фасмерову етимологију северноалбанске речи *djemet* "демон" (у језику старих северноалбанских писаца) из старосрпског *дѣмонъ* [М. Фасмер 1921, 11] (пасупрот погрешној Мајеровој етимологији из лат. DAEMONEM [Г. Мајер, 61] из којег би се у северноалбанском очекивало *dhēmue), Чабеј се zaloжио за непосредно грчко порекло ове речи, иако се томе противе почетни дентал и акценат на првом слогу, насупрот јужноалбанском *dhemón* (< *δαῖμων*, ген. *δαίμονου*), зато што по његовим речима "у албанском нема словенских утицаја из

области црквене сфере" [Чабеј 1986, 129]. Међутим, нимало није случајно што се у северноалбанском очувао баш облик *orcinë* који спада у ред савремених конфесионалних разлика између католика и православца српско-хрватског језика, попут раније поменутог латинизма *ajër - aјер*. У оба случаја реч је о сведочанствима старих културних веза северноалбанских католика и њима блиског словенског становништва црногорског приморја, које потичу још из старе дукљанске државе Стефана Војислава и "српско-арбанаског" Светог краља Јована Владимира из XI века. Очигледан доказ ових веза јесу и графичке и језичке особености прве албанске писане књиге, "Мисала" Ђона Бузукуа из 1555.: ћирилички "ђерв" као ознака за албанско /gj/ (који се у свом "вуковском" облику и значењу среће и у албанском ћириличном надгробном натпису из Тетова три ипо века касније [М. С. Филиповић, ZfBalk 7]) и црквенословенизми *strazhë, vedro, riznicë, bdoj* "бдети", *zakon* општеалб. "обичај" а код Бузукуа као назив "Новог Завета" - *I Ri Zakon* [В. Полак 1971, 291]. Међутим, не само да је за *Testamentum Novum* употребљена словенска реч, која је у том значењу иначе коришћена у хрватској пракси (упор. "Свето писмо Старог Закона" Матије Петра Катанчића из 1831), већ је и цела синтаagma славизам: препозитивни придев уместо постпозитивног је по словенском обрасцу, баш као и препозиција помоћног глагола у перфекатским конструкцијама у самом тексту, нпр. *shkuo kishmë* "ишао сам" уместо *kishmë shkuo*, што по Чабејевим речима сведочи о снажном словенском утицају на првог албанског књижевника [Чабеј 1986, 68], иначе пореклом из Црногорске Крајине од рода *Бузукуа* (буквално "вучја усна"), који и данас живе у Улцињу [Р. Ушаку, ОЈ 10, 1982, 251]. На крају, и сам Чабеј је у својој студији о Мисалу Ђона Бузукуа указао на низ албано-словенских веза у области црквене терминологије. У првом реду, има јасних палеографско-лингвистичких доказа да је овај фрањевачки клерик за предлог свога рада имао словенски текст (управо дубровачке "Офичије блажене дјеве Марије" из XIV в, по Чабејевом мишљењу). Има, затим, славизама у области канонских имена који се не срећу само код Бузукуа: *Jeva* уместо *Eva* (попут облика *Jevrejtë* код Петра Богданија познатог албанског писца XVII века), *Jezu Nazarenin* са

словенским присвојним придевом (*Исус Назаре/на/нин*) насупрот латинском *Iesus Nazarenus, Gregur* (упор. *Gurgur* код Богданија, као и данас на Косову "назив заједнички за све Арнауге у селу Горња Судимља, у срезу Вучитрнском" [Елезовић, Речник]) "Св. Гргур" чији је култ био изразито јак у Босни, где се још у XIX веку, у Сарајеву, среће фрањевац Андрија *Бузук* [Е. Чабеј 1988, 36-60; В. Станишић, Баштина I, 1991]. Коначно, ту су и терминолошки утицаји источне цркве, *manastir* (код П. Будија), *munështir* (код П. Бардија), *potir* (код Бузукуа) и *putir* (код Бардија), *Ajazëm* име скадарске четврти < грч. ἀγίασμα "вода ацијазма, коју доносе хаџије с Божјег гроба" која се среће и у преводу ијет е bekuar "освештана вода", као и *java e madhe* < грч. μεγάλη εβδομας "велика или страсна недеља", који на католичком албанском Северу не морају да потичу непосредно из грчког, како тврди Чабеј [Studime gjuhësore III, 1976, 48], већ могу да имају подлогу и у православном словенском окружењу.

Значајан број славизама из области друштвеног живота садрже и северноалбанске јуначке песме, *këngë kreshnikësh*, тематски и сижејно сродне срп.-хрв. муслиманским песмама о познатим кладушким јунацима Муји и Халилу (који у албанској верзији столују у личкој Удбини - *Jutbinë*): *çetë* "чета" и глагол *te çetue* "четовати", *kreshnik* "витез, јунак" < срп. *крајишник* (у овом случају "човек из Босанске Крајине", фонетски развој показује косовски прелазни облик *крдешник* "јунак само у десетерачким песмама" [Елезовић, Речник]), *krahinë* "крајина" (општеалб. реч с уметнутим -h- против хијата [Јокл 1923, 175]), *sokol* (Скадар [Г. Мајер, 389], среће се иначе и као лично име), *devojkë* (само у јуначким песмама), *kral* у значењу "туђег краља" с обликом женског рода *krajlicë* и апстрактном изведеницом *krajli* "краљевство" [Г. Мајер, 204; Поповић, *Përragimi* 9, 1956, 555] (које је, вероватно, повратно дало косовско-метохијско *кралџја* [Елезовић, Речник]), *rob* "роб; чељадин" с облицима *robinë* "робиња" и *robni* "ропство" (који у књижевноалбанском гласе *robëreshë* и *robëri*), *sablë* "сабља" насупрот јужноалбанском *sabëjë/cabëjë* које одговара македонско-бугарском *сабја/сабја* - баш као и мађ. *szablya* и нем. *Säbel* насупрот рум. *sabie* (општеслов. реч пореклом из турских језика: киргиски *саба* "бити, ударати" - мађ. *szabni*

"резати", szabó "кројач" [Г. Мајер, 376; Селищев, 172-173; Скок, ER III], plačkë (славизам за Сељишчева, а код Поповића и Омари то је албанизам; Скок је тумачи као морфолошки славизам грчког корена, од *πλακόνω* "покривам", *πλάξ* "плоча" и слов. суфикса *-ка*, с центром ирадијације у албанословенској симбиози: на југу, у Албанији, Македонији и Бугарској значи "одећа, наменштај, роба", а у српском "робљење" [Скок, RIEB 3-4, 1936, 31-38]), *potëre* "потера" (продрло и на југ Албаније све до Тиране, где се чује у измењеном значењу "врева, граја" [Селищев, 178; Десницкая 1968, 138]), *me grabit/me grabis* "ограбити" с изведеницом *grabiçar* "разбојник", *kov* "коб, несрећа" отуда и *kovës* "скитница, друмски разбојник" (у основи је име пгице копча по чијем су лету Словени гатали [Селищев, 185]), *korë* "срам" и глагол *me korit/me koris* "брукати, срамотити" < срп. *корити* [Г. Мајер, 200], *gostë* "гозба" и глагол *me gostit/me gostis*, *bugat/mugat* "богат" с именицом *bëgatë/bëgatje* (Скадар [Г. Мајер, 50-51]; словенски придев *богатъ* у основи је оншпгеалб. именице *bagëti* "стока" с истом мотивацијом као слов. *скотъ* према готском *skats* "богатство", или срп. *стока* према *стећи* [Чабеј 1986; Десницкая 1968, 135-136; Скок, ER I]).

5. М а т е р и ј а л н а к у л т у р а и д у ш е в н и ж и в о т

А л б а н и з м и

а) Предметни појмови

бенеџреке "уске вунене чакшире" (Лика [В. Карацић, Рјечник]) и "чакшире уопште" широм срп.-хрв. језичке територије [РСА I] Миклошич [1870, 16] и Г. Мајер [31] су изводили ову реч из алб. латинизма /bene/brekë < лат. BRACAE "дуге гаће, карактеристична ознака одеће перимских варварских народа", а Скок из новогрчког облика *πανώβρακα* од *πάνω* "горњи" + *βράκα* (< BRACAE), које на Балкану носи печат турске фонетске прераде [Скок, RIEB 3-4, 1936; ER I]. Међутим, "Речник Српске академије" [РСА I] враћа се албанској етимологији, овог пута од облика *benevrekë*, који је, као што је показао Никша Стипчевић [Прилози 49-50], у фонетском погледу секундаран као и срп. *бенеџреке*.

буза (КМ) "гротло на котлу, калајдиски израз" [Елезовић, Речник] - алб. *buzë*, рум. *buză* "усне, ивица, руб". Владлајућу Јоклову етимологију ове речи из индоевр. **bhǵdia-* (праалб. *bugzë : литав. *burnā* "брџица", нем. *Bord* "палуба") оповргла је Ирина Калужска пошто литавски облик указује на и.е. *ǵ чију паралелу, у основи, представља алб. *brimë/vrimë* "рупа, отвор". Изворно значење налази се, по њеном мишљењу, у алб. *buzëm* "бадњак" од и.е. **bhudh-* "дно, основа, корен" који је одражен у староинд. *budhna*, старогрч. *πυθμήν*, лат. *FUNDUS*, нем. *Voden* као и трачки *Βυζάντιον* "Визант, Константинопољ" с вероватним значењем "место на морској обали" (у овом светлу отпада раније Дуридановљево тумачење трачког корена *buz-* у имену Византа као "јарац" на основу авестијског *būza* [И. Дуриданов, *Езикът на траките* (София 1976), 34, 74]). На тај начин, источносрбијанско и бугарско *бу/д/за* "усне" показују румунско (влашко) порекло, док би косовско-метохијско значење могло да буде новија позајмица из албанског [И. Калужская 1983, 152-157].

грика "крагна навезена аспрама и министрама" у народној ношњи Јањева [Н. Родић 1972, 91] < алб. *grykë*, -а "грло; гротло, отвор" које се среће у изразима типа *gryka e pusit* "ивица бунара", *gryka e thesit* "отвор на цаку", на основу којих би могао да се направи и *gryka e këmishës* "крагна на кошуљи".

даљта (КМ) "врста длета" < алб. *daltë* "длето" [Елезовић, Речник] (насупротив ранијем мишљењу да алб. реч припада старијем слоју словенских позајмица без метатезе ликвида из праслов. *dolbto [Г. Мајер, 60; Селищев, 319-320; Барић 1959, 46], по Чабејевом мишљењу је то индигена алб. реч, прасродна словенској од и.е. **del-* као и староинд. *daláyati* "он цена", грч. *δέλτος* "табла", лат. *DOLO,-ARE* "дубим" [Чабеј 1986; Ајети, *GjA* 2, 1965].

кофтор (КМ) "плекана фуруна" [Елезовић, Речник] < алб. латинизам *COCTORIUS* "пећ" [Барић, Прилози XV, 1935] (исту реч у бугарском, *коптор*, Стефан Младенов је тумачио из словенског *копѣтъ* "дим" [Slavia V, 1926], али је по Барићу и ауторима "Бугарског етимолошког речника" [БЕР 3], она из рум. *coptor*).

лѐмѝа (KM) Елезовић је у свом речнику бележи без значења, а Кујунцић у свом у значењу "возаљка" (*лѐмѝа*) < алб. *lemnjë* [Барић, Прилози XV, 1935], дијалекатска реч сродна румунском *lemn* "дрво" (< лат. *LIGNUM*) [Јокл 1923, 142].

пѝњал нож из народне песме којим је Краљевић Марко ослепео горду ћерку Леке Капетана - у Броз-Ивековићевом и "Рјечнику Југославенске академије" [RJA IX] изведен из итал. *piniale* "кама, ханџар", али однос *и* : *у*, по Барићевом мишљењу, упућује на посредника. Такав нож се у турском зове управо *pinial*, али се његово *и* не мора приписати вокалској хармонији турског језика јер се у "Француско-турском речнику" Барбијера де Мејнара он означаје као "*épée albanaise*", на основу чега Барић сматра да је посредник између италијанског и турског било алб. *pinjall* са секундарним *и* испред *пј* [Барић, Архив II, 1924].

тѝша "хаљине, кућне ствари" (KM), "постељина" (Васојевићи [Р. Стијовић 1990]) - "Вредно је напоменути да ову реч и овдашњи Арнаути употребљавају са истим значењем" [Елезовић, Речник] < алб. *teshë*-а "намештај".

пѝара "тестра" (KM [Елезовић, Речник]), *шѝара* (Кучи [Ердељановић 1907, 310]), *шарати дрва* у Плаву и Гусињу < алб. глагол *sharroj* од *sharrë* "тестера" (< лат. *SERA*) [Ајети, ЗФФП-BFFP I, 1863].

штѝм "пахуљица вуне" [RJA XVII], буг.-мак. *цим/штим*, (а)рум. *știm* "остатак вуне при гребенању" - Таке Папахаци и Иван Дуриданов је изводе из алб. *shtim* "додатак, прираст" од глагола *shtoj* "додајем" [Дуриданов 1974], иако у том специјализованом значењу она у албанском није потврђена. Међутим, потврђена је веза с глаголом *shtie* који поред значења "просути, бацати, гађати" означава и *shtie lesh* "развлачити вуну" и од којег је, према Кристофоридијевом "Албанско-грчком речнику" (Атина 1904), направљена именица */të/ shtimë*-*të* "бацање, побачај".

Нарочито је велики удео албанске лексике у *тајним занатским језицима* забележеним на простору од Пирота до Сребренице и од Велеса до Београда. Према подацима Кадри Халимија, од укупног броја који износи око 1000 до сада

пописаних речи, на албански опада 337, тј. око једне трећине. О улози албанске лексики која је услед специфичне затворености албанског језика обезбеђивала да средина неће разумети језик мајсторске дружине, сведочи податак да "арбанаших речи има у знатно већем броју у тајним језицима Босне, него у онима из јужних крајева" [К. Халими, ГЛЕМ XVII, 1954, 78]. На примеру језика осатских зидара ("баналачки тајни језик"), "који не знају ни речи албански", Иван Поповић је указао на још један важан детаљ - не само бројна албанска лексика, него се ни сам језик уопште не односи на зидарство, већ управо врви од пастирских термина [Поповић, Јета е ге V, 1953, 420-425]. Неки од "баналачких" албанизама: *аналица* "воћка", *анеж* "јело" < алб. ha/n/ "једем"; *баналица* "рука", *банеж* "радионица" < алб. ba/n/ "правим, радим"; *буке* "хлеб, пшеница", *букеташ* "кукуруз" < алб. bukë "хлеб"; *букурлија* "црква" < алб. bukuri,-a "лепота"; *ћем* "пас", *ћемица* "керуша", *ћемче* "штене" < алб. qep "пас"; *цкамни* "слаб, лош" < алб. s'kam "немам"; *морица* "бува" < алб. mogg: *морица цкамна* "вашка"; *миша на чојалици* "бут" (букв. "месо на нози") < алб. mish "месо" + çkue (књиж. shkoj) "идем"; *руша* "вино" < алб. rush "грозд"; *клониште* "млеко" - алб. qumësht (облик с незамењеном групом kl-, klumësht данас постоји једино на крајњем југу Албаније у архаичном чамеријском говору). Међутим, албанску етимологију последње речи, којом је иначе Ајети [1961, 37-38] поткрепљивао Јиречекову тезу о старини албанског елемента у Босни, оспорио је Мато Пижурица доведши га у везу с херцеговачком *кљјевином* "прво млеко после тељења (јагњења или кожења)", коју потврђују истозначна *кљјавина* у Ровцима, ужичка *кљеновина* и александровачка *кљенчина*. У основи им је праслов. *klej "лепак" које је у српском иначе потиснуто. Мотивација је порвидна : прво млеко је жућкаста лепљива маса која подсећа на лепак. Екавски облици оповргавају евентуалну претпоставку о вези с глаголом *кљјати*, где би се могло рачунати на другу мотивацију: исцедак лепљиве масе која подсећа на клице. Албанску етимологију ове осаћанске речи не подупире ни екавизам на јекавском тлу: исти однос, по Пижуричиним речима, постоји у *кљјен* - *кљеновина* [Пижурица, ЗФЛ XXVII-XXVIII, 628-629]. Назив *Крпатин* за

Албанца из приштевског тајног језика, који је Сима Тројановић извео из алб. *кагрë* "крш, гребен", упоредивши га са синонимом *Крша* [ЈФ V, 223], навео је Д. Костића да смисао нејасног стиха из народне песме "Бановић Страхиња", у којем главни јунак "и арапски језик разумије, и *накрпат* ситно арнаугски", протумачи као "говорити баш као прави Арбанас" [ЈФ VI, 220]. Међутим, нити је реч *кагрë* само албанска (в. под *шкрапа*), нити реч *накрпат* мора да буде у вези с етнонимом Крпатин. Полемишући с Костићевим мишљењем, Р. Димитријевић је изнео тврдњу да поменута рач из народне песме није глагол него прилошка синтагма "по мало", т.ј. *накрпат* (од *крпат* "мали комад"), како је била написана у Вуковој збирци народних песама, док су је сви каснији редактори спојено писали као инфинитив [НЈ VIII, 1957], док је за В. Мићовића ту ипак реч о глаголу *крпати/крпатити* који поред значења "мрвити, дробити, туцати" (упор. личко: "Немој тако крува *крпатити*" [РСА 10]), значи и "лоше говорити страни језик, натуцати" (пример из језика Петра Кочића: "*Крпатим* ја грчки, наносим мало на арапски, забркљачим коју каурску" [НЈ IX/1-2, 1958]). Иван Поповић је, такође, обратио пажњу и на два албанизма који су нашли место у србијанском шатровачком говору: *шљакавица* (Крагујевац, у Елезовићевом речнику *шљака*) "шамар" < алб. *shuplakë* "шака; плеска" (по Г. Мајеру [419] потиче од словенског придева *шоупль*) и *њупати* "јести" < алб. *me n/g/or* "пунити" [Поповић 1955, 150; ZfslPh XXIII/1, 1954, 131; SOF XV, 1956].

б) Апстрактни појмови, глаголи и изрази психофизичких стања

абиџ се "ишчуђавати се" у лексичком материјалу васојевићког говора Раде Стијовић: *Шта се абиџи, кад се нијесмо здоговорили да одђеш?* [СДЗБ XXXVI, 1990], *ухабитит* (Плав и Гусиње [Рецепагић, ГЈА 1, 1971]), *уабит се* "одвући нечију пажњу, занети" (КМ [Елезовић, Речник]) - значењски одговара гетијском *habitem* (Елезовић га помиње у облику без *h*: *Mos uabit!* "Не греши, не збуњуј се") насупрот тоскијском *habitun* "уништити, нестати" које одговара јужнословенском *habiti* - *хабати* - *хабя* "кварити, траћити" од кога и потиче [Миклошич 1870, 21; Селищев, 191; Орел 1983, 133].

Значењски развој у северноалбанском Г. Мајер [144] је упоредио с француским *éperdu* "згранут, збуњен, сметен" од *perdu* "изгубљен".

às "ни" (Дреница): *Оволико пѝт, ѝ с не бѝва* < алб. *as* одречна речца [Елезовић, Речник].

бѝље (КМ) "двосмислена реч; мора бити да у неком туђем језику значи нешто ружно" [Елезовић, Речник] < алб. *bole* "scrotum" (< итал. *le balle* "тестиси") [Барић, Прилози XV, 1935].

бузѝт (Лесковац) "човек дебелих усана" < алб. *buzaç* од *buzë* "усна, ивица" [Б. Митровић 1984; Б. Мурати 1990, 142].

буштрић "лажљивац" (у језику дубровачког писца Марина Држића, XVI век) - насупрот италијанском *bugiardo* "варалица, преварант", како га тумачи "Рјечник Југославенске академије" [РЈА I], И. Поповић га објашњава као "кучкин/курвин син" изводећи га из алб. *bushër* "куја; блудница" [ZfsIPh XXIII/1, 1954, 123] (иста основа забележена је и топонимијски: *Буштрањски река* у врањском крају [Ј. Маринковић 1989, 115]).

вѝћ (КМ) прилог осим, изузев: *Све Арнути, в ѝћ две кѝће рѝсјѝни штѝ смо* [Елезовић, Речник] < алб. дијал. *veç* од *vetëm* "само, осим" [Ајети, GjA 2, 1965].

воцрѝк (КМ) "малина" < алб. *vosërrak* с експресивним суфиксом -ак од *vosërr* "мали, ситан", *vosërrë* "детинство" [Елезовић, Речник; Скок, ER III; Мурати 1990, 177].

габѝњат "грешити" (Мрковићи [Вујовић 1969, 80]), *габѝњат* (Плав и Гусиње, Васојевићи [Ајети, ЗФФП-BFFP I, 1963; Р. Стијовић 1990]) < алб. *gabë/nj* "грешим".

дѝгати се "свађати се" (у народним песмама) - Ајети га извео из албанског синонима *degatem* [God VIII, 1970; GjA 1, 1971], а Скок [ER I] га упоређује с турцизмом *дѝгмати* "лупати (тур. *dög mek*), експресивног порекла као и *дѝпати* (упор. *здѝкнути*). Реч је, међутим, прасловенски дијалектизам и среће се међу западнојужнословенско-словачким изоглосама: словен. *degāti* "бацати", ~ *se* "гући се", словач. *degat* "бости" [Л. В. Куркина, СЯ 1993, 43].

дрмјет (KM) у изразу *улегнат дрмјет* "бити у средини" [Елезовић, Речник] < алб. прилог *ndërmjet* "/из/међу" [Поповић, SOF XV, 1956].

запус у изразу из народне песме: "И то Влаше *запус* учинило" [В. Караџић, Рјечник; РСА 6] - Ајети га сматра преводом албанског *e banë pus* "нагрдио га" (букв. "упрскоа га") од *pus* "извор" [SNGjLKSh 3, 1977], уколико није по среди поствербал *нуст* као у *дбнуст, нспуст, дтнуст, рдспуст, спуст* (упор. Скок, ER под *пуст*)).

зарепати се "заклети се" (ЦГ [РСА 6]) по Ајетију из алб. *grësheh* "причестити се" с прелазом *φ > п* што би требало да говори о старијој позајмици [SNGjLKSh 3, 1977], мада других примера међу албанизмима за такву промену нема.

здекнути "умрети, издахнути" (Војводина, такође у "Српско-немачком речнику" Ђ. Поповића из 1895. [РСА 6]) - Г. Мајер га је упоредио с алб. *dekë* "смрт" [Ђерић, Прилози VII], док га је Ајети на основу варијанти *здѣнати/здѣксати/здѣкнати* [РСА 6] повезао с партиципском и аористном основом глагола *vdes* "умрети" (: *i vdekur*, "мртав", и *vdiq* "умрех") [SNGjLKSh 3, 1977]. Скок га, међутим, сматра варијантом експресивног глагола *dënat* (: *здëнаст, здëнкаст*), прасродног грчком *δέψω* "дубити" и јерменском *տըբել* "ударати".

здѣха/стѣхаћ (Босна, Црна Гора) "некакав дух као вила или ђаво; вјеловит човјек" [В. Караџић, Рјечник; РСА 6] из новогрчког *στοιχεῖο* "крилати демон који бљује ватру" (< *στοιχεῖον* "елемент", множ. *στοιχεῖα* "стихија, непогода") преко албанског *stuh* "олуја; дух, авет" по мишљењу Јокла [1923, 83-86] и Скока [Архив I, 218-227]. Иако је ово биће по свом карактеру и улози укорењено у балканску митологију [М. Будимир, Са балканских источника (Београд 1969), 251], његово име ипак не мора да буде позајмљено, јер се колебање почетне сугласничке групе *зд-/ст-*, по речима В. Михајловића [1982], може објаснити двома срп. основама: *здухати/здувати* "одувати (олују, непогуду)" и *стукнути* "одбити, зауставити". Прву потврђује истозначни сврљишки демоним *здијаније*, а другу (чији је суф. *-аћ* служио као доказ грчког утицаја - грч. - *ακτι*), варијанта *стухац/здухач*, којој одговара назив обредног

прута *устукача* којим се у срп. фолклору гоне градоносни облаци (упор. текст Светлане и Никите Толстојевих "Заштита од града у Драгачеву и другим српским зонама" у краљевачкој "Повељи" [1, 1985]).

ја (Лесковац) речца у изразу *ја га* "ево га, гледај га" [Б. Митровић 1984] Ђ. Мурати је покушао да објасни као алб. показно *ја* "ето, ево, ено" које је, по његовим речима, продрло у македонске дијалекте, а у српском није било уочено у таквој употреби [Мурати 1990, 14], али се то не може одвојити од примера као што су "Боже мили *ја добра јунака*" из народне поезије или "*Ја гледај га* како је брз и здрав" из језика Б. Ђопића у РСА 8.

кџа (Кучи), *кџа* (КМ) "време" < алб. *kohë*, -а [Поповић, ZfslPh XXIII, 1955, 127; Ајети, GJA 2, 1965, 47].

крѐ/ј/т (КМ) "сасвим" < алб. прилог *krejt* - Елезовић га бележи и у облику *крећ*: *Близо, крѐћ близо*, за који вели "биће постало од *крејт* метатезом", што би одговарало палатализацији група *tj*, *dj* у северногегијском (*ç`etri* < *tjetri* "други", *xh`âl* < *djalë* "дечак" [Ј. Ђинари 1989, 174]), а такође и фонетским варијантама прилога *drejt/dret/dreq* "право" (< лат. DIRECTUS) који су повезани с придевом *i drejtë* "прави" и глаголом *ndreq* "исправљати" [Чабеј 1977, 140-141].

крѐниџат се "дичити се" (Плав и Гусиње, Васојевићи): *Лијѐна ђевџка па се крѐниџат* [Р. Стијовић 1990] < алб. *krepohem*, такође *krepari* "гордост" [Ајети, ЗФФП-BFFP 1, 1963]. Основа *kre-* је иначе гегијски падежни облик од *krue* "глава" (тоск. *krerë*), од које потиче и пазив *krepe*, -а "племенски првак нижег реда по Канону Леке Дукађинија - упор. Елезовићев косовски пример: *Скџтиле се крѐне да мџру кџове*.

лџа (срп. књиж.) "мрља, нечастан поступак" - алб. *lagë* "капља, влага"; паралелан значењски развој довео је у српском, по мишљењу Б. Попова [ЈФ XLIV, 1988], до развоја секундарног значења "капља" > "мрља". Овај би се паралелизам могао проширити и на срп. *лиг* "муљ", *лига* "слуз, бала" и алб. *lig* "мршав; лош", *ligatë* "мочвара" из чега се види да секундарно значење *лџа* "нечастан поступак" стоји у вези с *лигав* "слузав, прљав; непоштен". Значење "капља" у

албанском *lagë* секундарно је изведено из корена *lag-* који значи влагу и воду уопште и не потиче од славизма *влага*, који је у албанском могао да изгуби почетно *v-*, него од корена **li(n)g-/*la(n)g-* о коме сведоче литавско *lankà* "луг" и рус. дијал. *ляга* "бара, мочвара" на које је указао В. Н. Топоров у часопису *Этимология* [1982, 134].

маџтрап (Лика) "шаљиви назив за одрасла дјечака. Чини се да је арбанаска синтагма од *math* /tj. i *madh* - прим. В.С./ «велик» и ггарё «платно». Гледе арб. елемената у говору личких православаца, упор. презиме *Калембер*" [Скок, ER II].

мик (КМ) "пријатељ" [Елезовић, Речник] < алб. *mik* (< лат. *AMICUS*). "*Mik* је општеинитгарска реч, одакле је дошла у српске косовске говоре, што не произлази из Елезовићевог објашњења: «И тамошњи Арнаути употребљавају ту реч у значењу *пријатељ*»" [Ајети, GJA 2, 1965, 48-49].

мукњат (Мрковићи) "бућати се" < алб. синоним и *mukë* [Л. Вујовић 1969, 80].

нишњат (Мрковићи) "кренути" < алб. *me* и *nis* "кренути" [Вујовић 1969, 80].

ољерит (Плав и Гусиње) "упронастити" < алб. *lyrem* "прљати се" у основном и пренесеном значењу [Ајети, ЗФФП-ВФФР I, 1963].

онуљити "опинуги" (Лика, Кореница) Г. Мајер [419] га упоредио, а Ђерић извео из алб. *shul* "мотка, колац" [Прилози VII, 1927], што има паралелу и у речи *шуља* "ракија" у тајним језицима коју К. Халими објашњава преко *цепаница*, назива за пијаницу [ГлЕМ XVII, 1954, 84]. Међутим, иста реч је позната словеначком и украјинском језику, *šulj* и *шула* "клада", и по Миклошичевом мишљењу, које преноси Скок [ER под *шуљ*], може да се упореди с литав. *čulas* "стуб, стожер" и грч. ξύλον "дрво".

пайри (КМ) "нехотично, ненамерно" < алб. *rahiri* [Поповић, SOF XV] од алб. *hir* "милост, поштовање" које, по Јокловом тврђењу [1923, 67], потиче из соларне демонологије: хије "сенка" (упор. грч. σκία), Нунешћ "Богинја", *hull* "звезда", али је Чабеј скренуо пажњу на то да је то првобитно била реч црквеног језика (упор. израз *hirësia* с Тјј "Његова светост,

преузвишеност"), због чега се вратио Миклошичевој етимологији те речи из грч. *χάρις/χάρη* "лепота; љубазност; захвалност", објаснивши је као сингуларизовану множину од **her/har*, по типу *trigje* од *treg* "трг, тржница" [Чабеј 1986].

по (КМ) "потврдна речца "та, па, али, може": *По тако ми Бдга* [Елезовић, Речник] одговара албанском *po* у истоветном изразу *po pasha Zotin*. По Г. Мајеру, потиче из лат. *PORRO* (< грч. *πορρω* "даље, чак") [Скок, ЕР III; Мурати 1990, 172].

пони (КМ) "доле": *Товољко пони да ме тјри* < алб. *posht* и као придев и као прилог [Елезовић, Речник; Скок, ЕР III; Мурати 1990, 176].

прита (Мрковићи) "заседа" < алб. *pritë*, -а "чекање, заседа" [Вујовић 1969, 90].

расцонати варијанта од "расценати" (срп. књиж. [РМС 5]), *расцонат* у Плаву и Гусињу [Реценагић, ГЈА 1, 1971] - без префикса глагол не постоји на српскохрватском простору; основа *цоп-* налази се у *цонах* (КМ [Елезовић, Речник]) "комад" < алб. *copë* "комад" [Скок, ЕР III; Ајети, ГЈА 2, 1965, 54].

се (КМ) раставни везник - 1) "него, по": *Свака ствар скупина се у Београду*; 2) "јер, иначе, а": *Нема бгањ се сад би га испекла*; 3) "те, па": *Оно нема се нема*. Елезовић [Речник] га упоређује с истоветним албанским везником *se* у примерима: *Se çaja s'tkom /Se çaja s'të kam/ "Јер ми ниси ћаја /тугор/", Une /Unë/ fukarâ se fukarâ "А ја сиромах те сиромах"*.

спастрим (Лесковац) "уредим, припремим" Ћ. Мурати га је, заједно с мак. дијал. *испастрим* "ишчистим" извео од алб. придева *i pastër* "чист", [Ћ. Мурати 1990, 145], али се из именице *спастра* "остава, похрана" види да се српска реч значењски слаже с рум. *păstrare* "шгедња, чување" [РЈА XVI].

тремнија (КМ) "јунаштво" < северноалб. *trimni*, -ја (књиж. алб. *trimëri*) од *trim* "јунак" [Елезовић, Речник]. Прелаз *i > e* у овој речи одговара њеним облицима у тајним језицима: *трем* "човек", *тремка* "жена", *тремче* "дете", *отремчити се* "оженити/удати се" и, по речима К. Халимија [1954, 84], представља дијалекатску црту албанског говора Дебра.

трѣтњат "изгубити се" (Мрковићи), *трѣтит* "утећи" (КМ), упор. Елезовићев пример *Чувајте га, се он ће трѣтит негде* (с поменути албанским везником се овде у значењу "јер") < алб. *me tret* "изгубити, нестати" [Вујовић 1969, 80; Ајети, ГЈА 2, 1965, 50].

тута (КМ) "плашљивац, сметењак": *Отуто тутави!* - реч је, по Елезовићу, "без сумње арнаут. *tutem* «бојати се», *tutja* «страх» [Елезовић, Речник], али томе у прилог не говоре сремско *тутљив* "лењ", словеначко *tutast* "ћутљив" и бугарско *тутав* "глупав" [Скок, ЕР III].

ћи (КМ) зависни везник "да, а да, што": *он мисли ћи је Турчин, неко му се боји* - Елезовић га изводи из турске релативне заменице /bel/ki, /bel/kim "који,-а,-е; што", али је оно ту могло да буде подржано истозначним албанским që/qi "да, како; који,-а,-е; што" [Мурати 1990, 164]. Балкански турцизам из области синтаксе који постоји и у буг. *ки* [Скок, ЕР I].

ћиндрњнат "боравити, избивати на неком месту" (Плав и Гусиње), *ћиндрњсат* "трајати, издржати" (КМ) < алб. *qëndro/nj* у вези с *qendër* "центар, средиште" [Реџепагић, ГЈА 1, 1971; Ајети, ГЈА 2, 1965, 52].

ћохати се "пушкарати се" (ЦГ [В. Караџић, Рјечник]), *ћување/ћуфкање* (у језику Марка Миљанова [СЕЗБ XLVIII, 66]) < алб. *qihem me pushkë* "ловикивати се пушкама" [Поповић, RLing IV, 1958, 141].

ћућа, ген. **ћућê** (КМ) "јадница" с изведеницама *ћућџка*, *ћућџче*, *ћућџи*, *ћућџка* и *ћућџка* < алб. *quçe,-qja* "јадница, кукавица", *quçan* "кукаван, јадан" [Елезовић, Речник] (< лат. *CUCULUS* "кукавица" [Скок, ЕР I]).

уздаја (КМ) "уздање, нада" Елезовић [Речник] је скренуо пажњу на то "да тамошњи Арнаути чешће употребљавају ову реч", док ју је Ајети протумачио као фонетски албанизам: српску реч која се вратила у српске косовско-метохијске говоре у албанском облику - с типичном алб. променом финалног *-њ > -ј* (упор. *vishjë* "вишња", *Dobrajë* "Добрања, место на Косову") [Ајети, ГЈА 2, 1965]. Албанска етимологија је овде ипак сумњива из два разлога. Прво, српски облик чува изворни акценат (*ўздаја* као *ўздање*) за разлику од албанског

uzdaje koji nije samo fonetски него и акценатски албанизован, и друго, паралелизам облика *уздање : уздаја* није непознат у српско-хрватском, упор. *предање : предаја*.

укпаћит (Плав и Гусиње) "задовољити" < алб. *i kënaqur* "задовољан" [Рецепагић, GJA 1, 1971].

џмјат (Мрковићи) "нестати" < алб. *me humbë* "изгубити" [Вујовић 1969, 80] (преко северозападног, "скадарског", изговора *me ðm*).

уптјисат (КМ) "упропастити" Елезовић га протумачио као алб. *urep* "изгубити" (књиж. алб. *humb*) [Елезовић, Речник; Мурати 1990, 177], али је Скок томе приговорио да није објашњено уметање сугласника -т-, које је ипаче обично код глаголских позајмица из турског [ER III].

фйк (КМ) "реч која означава големо сиромаштво: *Милун се фйк учинијо* (т.ј. нигде ништа нема). Биће да је реч арнаутска" [Елезовић, Речник] < алб. *fik* "угасити, утрнути, пропасти" [Ајети, GJA 2, 1965, 54].

фйт (КМ) "арнаут. «гуша»: *Уфатјше се фйт пр фйт* [Елезовић, Речник] - цео израз је албански: *U karën fut për fut* [Ајети, GJA 2, 1965, 54], што потврђује и чињеница да је само делимично преведен.

џџк (КМ) "поузано, одсечно: *Џџк ти не знам рџ* [Елезовић, Речник] - насупрот Скоковом тумачењу од глагола *расџокати* "разбити" (Лика [Скок, ER I]), Ајети га изводи из алб. *придева i saktë* "тачан, поуздан" који се на Косову и Метохији изговара *sok* [GJA 1, 1971].

шџка̋т се "исмевати некога" (Плав и Гусиње, Васојевићи): *Не шџка̋ј се са̋ мџм* < алб. *bëj shaká* "збијати шалу, терати шегу" [Рецепагић, GJA 1, 1971]. Иста реч говори се, међутим, на ширем српско-хрватском језичком простору, углавном дуж јадранског појаса: у Дубровнику значи "неозбиљно говорити", у Далмацији значи "помало тепати", а у Лици исто што и "локати (вино, алкохолна пића)". Што се тиче извођења од итал. *sciocco* "глупак" у RJA XVIII, оно је по Скоку мало вероватно [ER под *шоко*].

шпјрта (КМ) само у вокативу: *О шпјрто!* < алб. *shpirt* "душа" [Елезовић, Речник].

в) Називи психо-физичких недостатака, као и називи неколиких болести

гунга (КМ) "гука, израслина: *Искочила му товолика гунга за врат*" из алб. синонима *gungë*, -а по Ајетију [GjA 2, 1965, 40-41]. Албанску етимологију ове речи Ајети је поткрепио Јокловом тврђњом да је секвенца -*ungë* индигени албански суфикс [Јокл, RIEB II, 76]. Међутим, Војмир Виња је указао на ширу заступљеност овог корена: корчуланско *гунгулуни* "велике округле стене заравњене на оним местима где се гази" и јужноитал. *ngongulu* "grumo di pasta", које он изводи из грч. γόγγυλος "округао" [ZfBalk V/2, 1967, 213].

издаљак/издаљница (ЦГ) "човек (/жена) који је синао (/сипла) с ума" Поповић га тумачи албанским *dal menç* "сићи с ума" [RLing IV, 1958, 144], али би овде требало узети у обзир и срп. *издат* које, према РСА 7, представља "стомачну болест праћену грчевима, или грудну болест праћену пробадима и тешким дисањем", као и *издатку* или *издатљи/ви/цу* "кантарион који се користи у њеном лечењу", упор. нпр. "Кад ко боли од издати узме се трава издатка".

кѐћав "лош" (КМ [Елезовић, Речник]), "слабуњав, болешљив, невесео" (Васојевићи [Р. Стијовић 1990]) < алб. *i keq* "лош, слаб" [Ајети, GjA 2, 1965, 45].

пикљав "мршав" (КМ [Елезовић, Речник]) из алб. *rikël* "капљица" по Ајетију [GjA 2, 1965, 51], али је Скок [ER II] показао да овај латинизам (< PUNCTUM "тачка") није ограничен само на пограничну зону с албанским језиком: *пик/љ/а* "тачка, пега" у Водицама, *пикљав* "онај који има по себи пикње", *пикати/пикнути* (онштесрп.-хрв.) "боцкати", *пикља* "болјика у јежа", *пикљеша* "име кози" (Лика [RJA IX]).

сијерма "некаква болест, говори се око Стона у Далмацији, нпр. Ухитила ме у раме некаква *сијерма*" [RJA XIV] - Чабеј [1986] је протумачио као алб. *semë* "упала зглобова", у сродству с придевом *i semë* "хладаг" и глаголом *ther* "бости". Истоначно буг. дијал. *зерма/церма* и *сирма* изведено је у БЕР I из грч. τέρμα, али је по речима П. Асенове, У. Дукове и Т. Кацорија грчка реч ограничена само на Епир и у самом грчком потиче из албанског [БалкЕ XXIII/2, 1980]. Срп.-хрв. облик *сијерма*

остаје нејасан пошто се ијекавски рефлекс не да извести из албанске речи.

сунг/у/лаџ "подрезан" (Плав и Гусиње), "физички неспособна особа" (Васојевићи): *Ранџаван је за вријеме рата, на е остџо сунг л а т* [Р. Стијовић 1990] < алб. *sung/u/lloj* "резати" од *sung* "пањ" (облик *sung* имају стари северноалбански писци) [Ајети, ЗФФП-BFFP I, 1963].

флама (КМ) "кијавица" - "Биће арнаутска реч од *flama* «пламен»" [Елезовић, Речник]. "Елезовић је, свакако, у праву, само *flama* не значи пламен већ *кијавица*, а пламен је у шиптарском *flaka*" [Ајети, GJA 2, 1965, 54].

фрџс "чибуљица у деце на лицу" (Паштровићи [В. Караџић, Рјечник]) Ђерић [Прилози VII, 1927], а потом и Ајети [Përrarimi 3, 1986] га извели из алб. *fruth* "оспица, богиње" (Ајети му је чак придавао велики лингвистички значај, упоређујући његово -с према алб. -th с преузетим облицима староалбанских имена *Бурмаз/Бурмас* < *burg i madh*, *Бусадоса* < *Bythëdosë* итл.). Међутим, нема разлога за његово извођење из овог албанског италијанизма (< итал. *flusso* "оток" < лат. *FLUXUS* од *FLUERE* "тећи"), пошто се прелаз *fl-* > *fr-* среће и у корзиканском *fruscin*, млстачком *fersa*, а одатле и у дубровачком *брџс* "сито на канти за поливање" [Скок, ER I; С. Мусић 1972, 240].

шурла/шурла (КМ) "глуваћ" - "Биће реч арнаутска јер глум се арнаутски каже *shurluc*" [Елезовић, Речник] < алб. *i shurdh* "глув", *shurdha/ma/n* "глуваћ" с дијалекатском северозападном регијском заменом *dh* > *ll* (унор. улцињско презиме *Шурла* [Р. Ушаку, 257]).

С л а в и з м и

а) Називи конкретних појмова и предмета

birón (Северна Албанија) "пандур; пољски чувар" < срп. мађаризам *биров* (< мађ. *biró* "судија") [Поповић, Përrarimi 9, 1956, 557].

drugë "чунак, совело на разбоју" Мајерову етимологију из срп. *дрџга* "врста већег вретена за предење лебље пређе" [РСА 4] (< старослов. *држгъ* [Г. Мајер, 75]), коју потом преузимају

Вајганд и Сељишчев [295], супротставио се Јокл [Slavia XIII, 313] на основу тога што се распрострањеност речи (корчански крај) не слаже ни географски са српским ни фонетски с македонским језиком и зато је повезао с новогрчким $\tau\rho\acute{o}\upsilon\gamma\alpha$ "пит, пређа". Чабеј [1986], опет, сматра да је Мајер био у праву у погледу словенског порекла речи, мада се не изјашњава о њеном дијалекатском извору. Иста питања покреће и реч cup "рибарски чамац" из Поградеца, коју на основу дијалекатске распрострањености Младенов и Чабеј [1986] сматрају македонизмом ("Речник на македонскиот јазик" [Скопје 1986] је бележи). Као што је познато, вокализација $\text{ɹ} > \text{y}$ ($\text{члѣнѣ} > \text{чул}$), као и прелаз $\text{ж} > \text{y}$, спорадично се среће у македонским и бугарским дијалектима (насупротив изворним $\text{ѡл/лѣ/ол/ло} < \text{ɹ}$ и $\text{ѡ/а} < \text{ж}$), и албански славизми нам и овде дају интересантне примере за сагледавање структурних и дијалекатских односа међу јужнословенским језицима.

drum "друм" северноалбанска форма насупротив јужноалбанској dhrom која непосредно потиче из грч. δρῶμος [Миклошич 1870, 18; Чабеј 1986]. Истога је карактера и северноалбански турцизам грчког порекла temel , насупротив књижевноалбанском themel који се фонетски слаже с грчким θεμέλιον "темељ" [Понових, Ретрајми 9, 1956, 556].

fërlík "печеница на ражњу која се пече на Никољдан" (у речницима К. Кристофориџија и скадарског удружења "Башкими") Н. Јокл [IF 44, 32] ју је изводио из грч. εὐλογία "благослов", али, по Чабејевом мишљењу, географски, фонетски и значењски разлози упућују на срп. *врљика*. Варијанта furlík (Скадар) и furlíce (Задрима) одговара познатом прелазу $\text{ë} > \text{u}$ у предакпенатском положају, карактеристичном за скадарски крај [Чабеј 1986].

hití (Северна Албанија ["Bashkimi"]) "бацање", такође и глагол hitás који одговара срп. инфинитиву *хитати* [Чабеј 1986]. Како се види, албански облици чувају старије и данас архаично прелазно значење овога глагола.

ivë "вунена пантљика која се нашива на цубе" (женска ношња Малесије) $<$ срп. *ива* "ивица, руб" [Десницкаја 1968, 134].

kopór (Северна Албанија) Миклошич [1870, 22] и Селишчев [162] је бележе у значењу "конопла", а Кујунџићев речник у значењу српског *коноп/канап*. Опољско *kopóras*, које А. Зимбери [1979; Будзишевска 1986] бележи у значењу "дечја игра с прескакањем конопца од конопље" облички и акценатски одговара месном српском *копóнац* (с експираторним акцентом карактеристичним за призренско-тимочке говоре).

lutkë (КМ, ЦГ) "лугка" [А. Чета - А. Бериша 1984] насупрот књиж. албанском *kukull,-klla* које одговара бугарско-македонском *кукла*.

mashterk "дубока дрвена чинија" (Северна Албанија; забележено још у језику Ђ. Бузукуа - *mashtrekë*, а данас постоји и као топоним у Мирдитима - *Mashterkorë*) по Чабејевом мишљењу потиче из срп.-хрв. германизма *масур* "дрвени чанак" [РЈА VI; РСА 12] < нем. *Maser* "изрезбарено дрво", старовисоконем. *masar* "руна на дрвету" [Чабеј 1986].

orangë "опанак" северногегијски облик који се својим *-a-* вокалом основе супротставља облику *oringë* у осталим деловима Албаније, заједничком с македонско-бугарским *опинок/опинџк* [Г. Мајер, 315; Селищев, 175-176] (облик *orangë* код једног дела калабријских Арбреша представља, по Чабејевим речима, јасно сведочанство да ови пису попут осталих дошли из Тоскерије, већ да су пореклом Геге из Северне Албаније [Studime gjuhësore III, 62]). Насупрот Скоковом мишљењу да овај албански и румунски славизам (рум. *orincă*), представља уопштавање генитива *опинџка* [Скок, ЕР II под *пети*], Селишчев сматра да они потичу од множине женског рода *опинки* од *опинка*, који се среће у мак. и буг. говорима поред чешћег облика множине мушког рода *опинци*.

oputë "опуга", као и претходна реч, и ова је ограничена само на северногегијске говоре [Селищев, 173] (< старослов. *пато*, упор. пољ. *peło* [Скок, ЕР II]).

përzhis (Северна Албанија) "пржити" [Миклошич 1870, 31; Г. Мајер, 334; Селищев, 155] (ову реч су од Јужних Словена позајмили и Румуни и Мађари - рум. *părjitură* "печиво", мађ. *parazzolni* "пржити" [Скок, ЕР III]).

resnikët "украси" (Скадар, Велика Малесија) < срп. *ресе* [Десницкая 1968, 134].

rubë (Пука) "марама" < срп. *руб/ац* [Десницкая 1968, 134].

stup (Тропоја) "стабло, дебло" < срп. *ступ* (< старослов. *стѣпъ*) [Десницкая 1968, 133]; такође и *stupc* у Голаку крај Косовске Каменице "ступац на сеоским колима" [Будзишевска 1986].

shlivë (Северна Албанија) "пљивовица" (наспрот буг.-мак. облику *слива*) [Десницкая 1987, 259].

tupan "бубањ", такође *toran* (Северна Албанија) - млађе позајмице из јужнословенског од којих прва одговара српском, а друга македонском дебарском рефлексу назала од старослов. *тѣпанъ* [Селищев, 173, 293; Ћимоховски, GjSh 1, 1988, 17].

vagë (Никај-Мергур) "кантар" германизам (< нем. *Wage*, старовисоконем. *wāga*) који је ту доспео преко срп. *вага* [Чабеј 1986].

vajavicë (Приштица) "ваљавица, справа за ваљање сукна" [Будзишевска 1986] - гегијска реч која се среће и с незамењеним *л*: *valavicë*, као и у облику *valanicë* [Чабеј 1986].

varosh "варош" онштебалканска реч пореклом из мађарског *város*. Селищев је претпоставио да се проширила на Балкану током XV-XVI в. из граничних мађарско-турских предела [Селищев, 259], а Јокл да је преузета преко српског у прелтурско доба [Slavia XIII, 631]. Чињеница да она постоји у језику Ђ. Бузукуа, али не и код калабријских Арбреша, говорила би, по Чабејевом мишљењу [1986], о њеном преузимању у турском периоду. Међутим, реч је постојала на Балкану пре Турака и означавала је, по Скоковим речима, насеље које се развило испод феудалног града - мађ. *város* "град" : *vár* "тврђава" (упор. паралелизам назива алб. града *Поградаца* на обали Охридског језера, изнад којег се у средњем веку налазио *Градец*, и старосрпског града *Влачу* и *варош* *Подвлачу* [Скок, ER III]).

vred (Никај-Мертур) "змијски отров" < срп. *врѣд/врѣјед* (< старослов. *врѣдъ*) "отров, рана" [Десницкаја 1968, 134].

zapreg (Вутај у Плаву) "кецља, опрегача" - срп. *женски запрег* [RJA XXII; Будзишевска 1986].

zatkë (Хас) "дрвени чеп" < срп. *затка* "затирач, чеп" [RJA XXII; Будзишевска 1986].

zavjaç (КМ, ЦГ) "завијача, вунена опрегача слична сукњи" [Чета - Бериша 1984; РСА 5].

zhig "лепак" (Велика Малесија), "жиг, белег, печат" (КМ, ЦГ), такође и у пренесеном значењу "љага" и као глагол - *zhigoj* "окаљати, жигосати" [Десницкаја 1968, 133; Ндреца 1980]. У Дреници постоји и у специјализованом значењу "дебела жица која, пошто се загреје, служи за бушење руна у дрвету" [Будзишевска 1986] (упор. такође глагол *zhigna/zhigem* "грејем се" [Чета - Бериша 1984]).

zhivë (Скадар) "жива, течни метал" < срп. *жива* [Миклошич 1870, 37; Г. Мајер, 488]. Срп., мак. и буг. пазив овог метала представља по Скоку [ER III] поименичени придев од *живо сребро* (< нем. *Quecksilber* < лат. *ARGENTUM VIVUM*), док је Ф. Мареш ["Жива «HIDRARGURUM» у јужнословенским језицима", НЈ XXIII/3-4] и "Бугарски етимолошки речник" [БЕР 1] изводе из турског *çiva /çива/* (< перс. *žiwa-* < **g^wīwos* "жив") иако се томе противе иницијално *ж-* уместо **ц-* и краткосилазни акценат, као и одсуство дужине, који су ту баш одлика поименичености: *жив, жива - жива* као *бѣо/бѣјел, бѣл̄а/бѣјел̄а - Бѣла/Бѣјела* (упор. ијекавске примере *Бѣјел̄а Гора* "планина на граници Црне Горе и Херцеговине" наспрам *Бѣјела* "село и манастир у Боки Которској").

zhuritem "опећи се" северногегијски глагол који Десницка [1987, 262] изводи из срп. *жѣрити*, али се не мора искључити ни веза са срп. *шурити* (који је, иначе Ајети изводио из алб. *shurroj* "мокрити" [SNGjLKSh 3, 1977] изгледа само на основу спољашње сличности, иако се по значењу уопште не могу довести у везу).

xehë (Северна Албанија) "рудник", *xehetar* "рудар" < нем. *Zeche* "рудник, рударско удружење" преко срп. *цех* [Чабеј 1986], које у савременом књиж. језику значи "еснаф, занатско

удружење; рачун", док је значење "рудник" потврђено у старосрпском. Познати Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића носи назив законъ w цѣховѣ, а на крају увода сам Деспот Стефан каже: "и събра се въс съвор градскы и понскаше wt господства ми да имъ оучиню законъ w роупахъ" [Н. Радојчић, Законик о рудницима деспота Стефана Лазаревића (Београд 1962), 19]. У том значењу реч је преузета из језика саских рудара у средњевековној Србији и данас постоји међу њиховим језичким траговима у топонимији Косова: горњоморавски топоними *Цево* и *Цекат*, први у облику српског присвојног придева (*Це/хо/во*), а други у облику албанске множине ове речи [А. Урошевић 1975].

б) Апстрактни појмови и психо-физичка стања

beditem "привикавам се" (Скадар) с променом значења од срп. *бедити* "клеветати" [Г. Мајер, 30]. Без промене значења је придев i *bedatun* "луд" (Велика Малесија) [Десницкаја 1968, 134] коме одговарају срп. *бедаст* и *бедарија* [РСА 1].

brig "брига" у "Вехбији" Тахир-ефенди Бошњакуа из Баковице, објављеној 1835. у Цариграду арапским писмом прилагођеним за албански језик, нпр: *Tashti na kak' jemi t'pabrig rër vorr si me pas çel'sin e denetit n'dor ja si me mujt me hi me zor* "Ми смо сада толико *безбрижни* што се загробног живота тиче као да већ у рукама имамо кључеве раја, или као да смо сигурни да ћемо у њега силом ући" (транскрипција И. Ајетија [GjA 1, 1962, 51]). Како се види из "Албанско-српскохрватског речника" (Приштина 1981), од ове речи постоји и глагол *brigoj* али у промењеном значењу "корити".

dihás "дахтати, фрктати" (Скадар) < срп. *о̀дихати* [Г. Мајер, 67], данас архаизам који се у књиж. језику чува у префиксалном повратном облику *задодихати се*.

dobis "победити" (у језику П. Богданија, XVII век), *dobi,-ia* "добит" у "Вехбији" Тахир-ефенди Бошњакуа - данас књижевна реч, као и придев i *dobishëm* "користан" [Г. Мајер, 70; Селищев, 178; Ајети, GjA 1, 1962, 51].

dhampiraç (Голак, Качаник) "човек који може да види вампира и да га уништи" [Будзишевска 1986] - срп.

вампирче/вампировић "дете рођено из односа жене и вампира, које има способност да препознаје вампире" [Српски митолошки речник (Београд 1970), 52].

fértelē "парче поцепане одеће" (Пермет, Кристофоридијев речник), **fiŋtal** "четврт" (Тирана) < нем. Viertel "четврт/ина/" преко срп. *фртал* [Чабеј 1986].

gërdí,-ía "гађење, мука" у "Вехбији" Тахир-ефенди Бошњакуа из Ђаковице [Ајети, GJA 1, 1962, 51], такође рег. у *gërdit* "имати мучнину" [Миклошич 1870, 20; Г. Мајер, 123; Селищев, 191] - срп. архаизам *грстити се* "гадити се" [РСА 3] (превојни ступањ од *грд*- [Скок, ER I], упор. такође *грдак* "опор, мрзак" [РСА 3]).

gërhas (Скадар) глагол којим се означава мајје преденје и који Г. Мајер [123-124] упоређује са срп. *крхати/хрхати*, а истозначно румунско *hîrcîesc* с буг. *хъркам*. Скок је, међугим, показао да је по среди општа балкано-балго-словенска ономаатопеја [Скок, ER II].

gogozhél (Јуник) "страшило" - Будзишевска га упоређује с буг. дијал. *гогош* "вампир" с напоменом да је нејасног порекла, али се етимологија буг. речи у БЕР I, "може би засто от румњски, срв. рум. *год* «груб, прост човек»", слаже како са срп. етнонимом *Гџа* "Цинцари" (претежно на Косову, упор. запис: "Земља *гогска*, село Воско Поле" у Девичком катастру из 1766. [Елезовић, Речник]), тако и са срп. дијал. *гога*, *гогав* "висок, кошчат човек; страшило" [РСА 2].

ggraç,-e (Задрима) "згрчен" < срп. *грч* [Десницкая 1968, 1134].

gumëçoj "шалити се, глумачити", *gumëçi,-ía* "шала" северногегијска реч коју Г. Мајер [134] изводи из слов *гума*, спомињући да је у истом значењу ушла и у румунски (упор. *glumă* "шала", *glumeț* "шаљив"). Иако Мајер не говори о њеном географском пореклу, упрошћавање групе *gl* > *g* представља особину североисточних гегијских говора, које репрезентује "Гухтар српо-шиптарче" Љубе Кујунџића-Ђаковца (упор. *Гухтар* "речник" од ђаковачког *guha* "језик" < *gluha - насупрот облику *glumitem* "глумим" код Бузукуа [Чабеј 1977, 158]).

me jerit "/раз/јарити" (Велика Малесија) [Десницкая 1968, 135].

klłapı "бунило", *me kllapuritë* "бунцати" (Северна Албанија), *klłar* "лак сан" (Велика Малесија) < срп. *клатити* "бушцати" [Десницкая 1968, 135; Чабеј 1986].

lik "ниво, раван; равно, управо" (Северна Албанија) у изразима *lik me dhenë* "равно са земљом", *rëg lik të dheut* "у нивоу земље", *lik rëg gjysëm* "равно упола" - из српског *лик* које данас значи "лице, облик", али се значењска веза, по Чабејевим речима [Чабеј 1986], види у изведеницама *налик, прилика, слик, слика*.

i moritun "болешљив" (Никај-Мертур) < срп. *мòрити* [Десницкая 1968, 134].

ndoshta "можда" - стандардна тегџска реч која се простире све до Кроје (на југу се чује у облику *ndofta*). Чабеј је тумачио као старију позајмицу из српског *доиста* (преко *dojshta) с иницијалним *n-* по аналогiji с *ndonjë, ndokush* "неки, неко" < *donjë, dokush* и значењским прелазом "уистину" > "можда", који је могло да појача и српско *можда* [Чабеј 1986]. Међутим, прилог *доиста* има у српском карактер књижевне, а не народне речи, и нема га у народним говорима који се граниче с албанским језиком.

opet и **okollë**, такође и *aret, akollë* севернотегџски прилози "опет" и "око/ло/" који се у овим облицима срећу како у језику старих северноалбанских писаца, тако и у савременим народним говорима од Скадра до Дебра [Г. Мајер, 315; Селицев, 197; Ајети, *GjA* 1, 1962, 51; Десницкая 1968, 138] (друга реч је иначе заједнички албано-румунски славизам: рум. *ocolaş* "срески начелник", а *ocoli* "околишнити" [Скок, ER II]).

prishtëp (Пука) "преступан (-на година)" [Десницкая 1968, 133].

qud (Задрима) "инат, самовоља" насупрот Мајеровом извођењу из итал. *chiudere* "закључати" [Г. Мајер, 229], Десницка га објашњава српским *ћуд* [1968, 134]. Карактеристично је и румунско *ciudă* "срџба" које Скок [ER I] упоређује с албанском речју, поред рум. *ciudat* "чудан, чудно" које одговара општеалбанском славизму *çudë/çudi* "чудо"

rok "временски rok" (Никај-Мертур, а такође и у језику П. Богданија) [Миклошич 1870, 32; Селищев, 197; Десницкая 1968, 133].

sudis (КМ, ЦГ) "судити" [Чета-Бериша 1984] (упор. општеалб. славизам *sundim* "владавина" < старослов. *сждъ*).

tugë "немир; неспокој; температура" (северозападна Албанија) < срп. *туга* [Селищев, 193; Барић 1959, 45].

uzdajë "уздање, нада" (Задрима, Косово и Метохија) [Десницкая 1968, 134; Ајети, ГЈА 1, 1962, 52]. У овом облику бележи је и Г. Елезовић у "Речнику косовско-метохијског дијалекта" (упор. *уздаја*).

vrem (Бериша, Пука) у изразу *e mora mbë një v r e m* "узех га /је/ на неко време" [Десницкая 1968, 133].

zamarit "уочити, приметити" ("Вехбија" Тахир-ефенди Бошњакуа) чува старије дијалекатско значење српског *замерити*, које Ајети илуструје примерима из Вуковог Рјечника: Гдје *замјери* убиће из пушке; *замјерити* дјевојку "загледати је" [Ајети, ГЈА 1, 1962, 52].

zapovet "заповест, заповед" и као радна именица *zapoveti* "заповедник" (северноегиптске свадбарске песме [Чета - Бериша 1984].

zhdrivëlloj "бирати" - скаларска реч коју Селищев [182] пореди са старослов. *ждрѣви*, а Г. Мајер [488] с Вуковим *ждрѣвѣб*.

Миливој Павловић је указао на једну српско-албанску паралелу у области старобалканског културног наслеђа. Реч је о сведочанству култа римске Богинје Дијане на Балкану, одраженом у албанском називу за вилу - *zapë*-а и честом српском топониму и антропониму *Јана*. Да није реч о цинцарском антропониму *Јања* од *Јанићије* сведочи немотивисани израз *па да му је мајка Јана* који је у вези с мотивом "Дијане заштитнице" одражене у фолклорном лику крчмарице Јане, која помаже Краљевићу Марку у његовим подвизима баш као што је и античка Дијана неговала рањеног Енеја [М. Павловић 1958; Павловић 1970, 148-149]. Поред *зане*, у албанском фолклору постоје и славизми *villoret* и *samovillat*, а као што је показао Чабеј и еуфемистички словенски демони

lubia "аждаја; олуја" и buba "баук, страшило" [Studime gjuhësore III, 1976, 63]. То би се, изгледа, могло рећи и за алб. dozhdolë/dordolec, коју су Скок [ER I] и Десница [1987, 266] извели из срп. *додола*. Овај фолклорни лик је, како су показали В. В. Иванов и В. Н. Топоров, једна од балкано-балто-словенских заједничких црта у именовању дохришћанског врховног Бога (*додола* је у вези с литавским Dundulis, атрибутом врховног Бога, баш као што балканска *перперона/пеперуда/прпоруша* стоји у вези с именом *Перуна* - алб. Perëndi "Бог" [В. В. Иванов - В. Н. Топоров, Исследования в области славянских древностей (Москва 1974), 103-136]. На дијалекатском јужнословенском плану *додола* је српска и централнобалканска, наспрам којој стоје *пеперуда* на истоку, *перперѹѿа* и *перпероѿе* на југу Балкана и *прпоруша* у Далмацији [Л. В. Куркина, ВЯ 3, 1981, 90].

ЗАКЉУЧАК

Преглед досадашњих проучавања српско-албанских језичких односа показује следеће. Српско-албанска етнојезичка граница у почетку се налазила у скадарском крају и долини Белог Дрима, док је у каснијим временима знатно измењена и померена на север, у области Косова и Метохије. За разлику од северне, западна српско-албанска граница се није битније променила, мада су баш у Црној Гори забележени трагови релативно старе албанске топонимије и антропонимије. Међу тим траговима има и таквих који чувају староалбанско стање, као што су *Пре/и/тин До* - савр. алб. *Prele*, и *Биш* - архаична варијанта имена *Ђон* (алб. *Gjon* "Јован"). О старини овог другог имена на тлу Црне Горе говори чињеница да га, по сведочењу Ј. Ердџановића из 20-их година овог века, носе православни Ђиновићи у Косијерима за разлику од црмничких Ђоновића, "који знају да им је предак био «Латинин»", и католичких Никђоновића у Шестанима. Ту спада и карактеристична замена албанских међузубних фрикатива *th*, *dh* предњоненчаним фрикативима *s*, *z* која се среће у старим позајмицама као што су име зетског братства *Бусадоса* у Дечанским хрисовуљама (< алб. *Vuthëdosë* "podex porci") и стара херцеговачка презимена *Барзета* (< алб. *i bardhë* "бео") и *Бурмазовићи* (< алб. *burrë i madh* "велики човек"), насупротив замени обичним денталима у примерима *Круте* (< алб. *krythë* "главица"), *дретеза* (< алб. *dredhëz* "малина"), *брдока* (< алб. *bardhokë* "назив беле овце") - што се поклапа с влашким (румунским) рефлексима ових албанских гласова у речима из старобалканског наслеђа (нпр. *барзаст* "назив шарене животиње", *зарица* "постан сир" : алб. *dhallë* "сурутка"). За разлику од Црне Горе, албанско присуство у топонимији Косова и Метохије је, осим неколико јужнометохијских примера, новијег порекла (упор. називе два јужнометохијска села *Скивјане* и *Згатар* с релативно старијом албанском прерадом словенске групе *сл-*, *зл-* од средњевековних облика *Сливљани* и *Златарце*). Читав етнолингвистички материјал показује да су, за разлику од данашњих прилика на тлу Косова и Метохије, током средњег века Стара Црна Гора и

Северозападна Албанија биле место вишевековне српско-албанске симбиозе.

Поређење језичких појава у фонетици показује разноврсне међусобне утицаје граничних говора оба језика. Последица тога је чињеница да су гранични црногорски говори не само архаични у односу на друге штокавске говоре у унутрашњости српско-хрватске територије, већ су и нови у многим својим особинама. С друге стране, ово прожимање се одразило на структурне одлике албанске дијалекатске поделе, која се није развила само у оквиру варијантних могућности албанског језика. То пре свега важи за политонију, губљење полугласника и африкатизацију медиопалатала гетијског дијалекта, који се у албанској дијалектологији [Ј. Ђинари, Stf 3, 1976] сматрају главним разликама између албанског Севера и Југа. У области синтаксе албански језик је одиграо значајну улогу у балканизовању суседних српских говора (инверзија, удвајање личних заменица, аналитизам), нарочито у источноцрногорском који нема непосредне везе с балканизованим говорима Централне и Источне Србије.

У области лексике, поред већ уоченог албанског утицаја на српску сточарску терминологију, показује се као ништа мање значајан и албански утицај на црногорску племенску терминологију. Гледано у целини, албански утицај је ограниченог дијалекатског карактера, док је ван граничних подручја, у Централну Србију, Херцеговину и Босну препрењен или миграционим путем, или преко тајних занатских језика. Прави албанизми су ограничени просторно и временски, иначе се не могу сматрати албанизмима већ старобалканским илиро-трачким наслеђем, које албански језик чува као њихов потомак. То се пре свега односи на онај део карпато-балканске лексике који је етимолошки довођен у везу с албанским језиком, нпр. *бале*, *балега*, *барзаст*, *бач*, *блатор*, *зарица*, *струнга*, *урда*, *цап*. Са списка ове лексике, иначе, отпадају речи *баља*, *брина*, *вада*, *ватра*, *глиза*, *дрочка*, *жала*, *кец*, *копиле*, *магаре*, *пич*, *шкрапа*, *шут*, које су поједини албанолози преузимали један од другог као сигурне албанизме. Неке од њих нису само општесловенске, већ би се понуд *бале*, *ватре*, *жала*, *Крачуна*, *љаге*, *струге* и можда још којих, могле сматрати заједничким албано-словенским, тачније балто-

балканским дијалекатским наслеђем. У вези с овом лексиком важна је и примедба Бернштејна и Клепикове /1989, 68/ да је у језичком ареалу конвергентног типа, какав је карпато-балкански, заједничка лексика прошла сложени пут многостраних преображаја и укрштања, тако да чисто етимолошки приступ не даје праву слику о међујезичким односима.

Улога српске лексике у оквиру јужнословенског утицаја на албански језик најзначајнија је у области феудалне терминологије и одраз је присуства српске државе на тлу средњевековне Албаније. Она је не само оставила траг у неким северноалбанским друштвено-правним терминима као што су *kral*, *kaznes* "гласник", *gjobë* "глоба", *poroz*, *porotë*, већ је својим присуством вероватно утицала да се у албанском језику учврсте и старословенски термини *vojvodë*, *bujar* "бољар, племић", *strazhë*, *riznicë*, *rob*, *zakon*. У другим областима лексике и српски је утицај, попут албанског, ограниченог дијалекатског карактера. И поред тога, треба истаћи да и лексика из области племенске и духовне терминологије потврђује значајна српско-албанска етно-културна прожимања, која могу да нас подсети на познате слике Паје Јовановића с етнографским мотивима из наших јужних крајева на којима се уопште не препознаје да ли је реч о Србима или Арбанасима. Чак и на његовом главном историјском платну "Сеоба Срба", ратник у првом плану носи типичну руговску ношњу, што има подлогу у држању северноалбанског племена Клименти у аустро-турском рату 1737, који су заједно са Србима из Старе Србије устали против Турака и потом заједно делили избегличку судбину.

У неким случајевима и северноалбански славизми и албанизми у суседним српским говорима имају специфичан значај за историју и дијалектологију оба језика: нпр. старије значење славизама *xehë* "рудник", *gërdi* "мучнина", *zamarit* "приметити", *lik* "раван", *orçinë* "породица" и дијалекатске речи *maternik* "дуванско поље", *radpadaq* "препелица" и *tërqallë* "гвоздени део на плугу", које за сада немају паралела у српскохрватским речницима, као и фонетске облике албанизама *кјора/кл'ора* "пастирска колибица" према књиж. алб. *qer* "остава" и *сунг/у/лат* "сакат" према књиж. алб. *cunglloj* "сећи".

У једном броју описаних примера и српски и албански језик су имали улогу посредника. Могућу везу с албанским језиком показују турцизми *асал* "земљиште иза куће", *кундра* "кондура", *ћи* "зависни везник" и романизми *кумин* "димњак", *кофтор* "пলেখана фуруна" и *лемља*. Преко српског су, изгледа, у северноалбанске говоре ушли романизми ајег "ваздух", *loqikë* "лоћика", *mulë* "мула", *zhukë* "сита", германизми *fërtelë* "четврт", *kërtolë* "кромпир", *mashterk* "масур", *vagë* "вага", *xehë* "рудник" и мађаризми *birov* и *varosh*. У неким случајевима било је, изгледа, и повратног утицаја као што су, по Скоковом мишљењу, *угич* и *шилег*, словенске речи које показују црте албанске фонетске прераде, исто као и косовска *краљија* "краљевина" с албанским именичким суфиксом.

Резултати досадашњих проучавања српско-албанских језичких односа омеђени су досада прикупљеном грађом о њима и њихову појединачну разраду и проверу на свим нивоима језичке структуре можемо очекивати у будућим радовима ове врсте.

LES RECHERCHES DES RELATIONS LINGUISTIQUES SERBO-ALBANAISES

(Résumé)

Les résultats des recherches concernant les relations linguistiques serbo-albanaises, faites jusqu'aujourd'hui, montrent qu'au commencement la frontière ethnolinguistique serbo-albanaise était située dans la région de Scutari et la vallée de Drin Blanc, en se mouvant plus tard vers le nord, aux espaces de Kosovo et Metohia. La frontière occidentale, à la différence de celle du nord, ne se changeait pas essentiellement, quoique onregistrait des traces significatives de la toponymie et anthroponymie anciennes albanaises. Contrairement à la situation d'Ancien Monténégro, la présence albanaise dans la toponymie de Kosovo et Metohia est de nouvelle date. C'est la preuve qu'à la différence de Kosovo et Metohia, l'Ancien Monténégro et l'Albanie du Nord étaient au Moyen âge les lieux de la symbiose serbo-albanaise.

La comparaison phonétique montre les emprunts variés dans tous les deux directions. La conséquence est telle que les parlers monténégrins orientaux, comparés avec les autres parlers de l'intérieure de la territoire serbe, ne sont pas seulement arcaïques, mais aussi nouveaux par beaucoup des leurs caractéristiques. D'autre part, cette pénétration réciproque a influencé les caractéristiques structurelles de la division dialectale albanaise, ce qui est représenté par la perte de semivoyelle, affricatisation des mediopalatals et polytonie du dialecte guegue.

Quant à syntaxe, la langue albanaise jouait un grand rôle dans la balkanisation des parlers serbes voisins (inversion, reduplication des pronominaux personnels, analitisme), surtout du monténégrin oriental qui n'a pas des liens directs avec les parlers balkanisés de la Serbie orientale.

Quant à lexique, à l'exception de l'influence albanaise déjà connue sur la terminologie pastorale serbe, l'influence albanaise sur la terminologie tribale monténégrine est aussi significative. En général, l'influence albanaise a le caractère dialectale limité, tandis que c'était par les migrations ou langues secrètes artisanales qu'elle était transmise hors des régions frontaliers - vers la Serbie centrale, Herzégovine, Bosnie et Croatie. Les vrais albanismes sont limités géographiquement et chronologiquement. Autrement, il ne s'agit pas des emprunts albanais, mais des restes paléobalkaniques (illyriens ou thraces) qui se sont conservés dans la langue albanaise en tant que la descendante d'une de

ces langues. Cela passe, d'abord, pour la partie du lexique karpato-balkaniques qui s'explique par la langue albanaise (par ex. *bale* "la bave", *barzast* "bariolé", *balega* "la bouse", *blavor* "la grande serpent", *zarica* "l'espèce du fromage maigre", *strunga* "le passage étroit dans le bercail", *urda* "l'espèce du fromage", *cap* "le bouc", *šut* "sans cornes").

D'autre part, parmi les influences des lexiques sud-slaves sur la langue albanaise, l'influence du lexique serbe est la plus importante dans la terminologie féodale, étant le reflet de la présence de l'Etat serbe en Albanie au Moyen âge. Cette influence ne laissait seulement la trace dialectale dans la terminologie tribale nordalbanaise (par ex. *kral* "le roi", *kaznec* "le courrier", *gjobë* "l'amende", *porez* "l'impôt", *porotë* "le jury", *opçinë* "le parentage"), mais aussi aidait à la fixation des quelques termes vieux-slaves dans la langue albanaise littéraire (par ex. *vojvodë* "le capitaine", *bujar* "noble, aristocrate", *strazhë* "la garde", *rob* "l'esclave", *zakon* "la loi"). Dans les autres parties du lexique albanais l'influence serbe a aussi un caractère dialectal limité.

Les résultats des recherches des relations linguistiques serbo-albanaises, faites jusqu'aujourd'hui, étant limités par le matériel collecté, il est nécessaire d'attendre leurs élaboration et confirmation particulières dans les travaux futurs, dialectologiques d'abord, sur les régions voisines de deux langues.

РЕГИСТАР

лексике, топонимије и антропонимије

I

- абџит се* 108
аналица 107
Арбанаси 36, 42
Арбанаска 33
Арбанашка 42
арнаутин 79
ас 109
асал 91
бабџуш 92
баља 67
балега 67
Балша 67
баља 67
баналица 107
Банкећи 30
Бар 13
Бардоња 32
барзаст 68
Барзета 32
барина 81
бач 68
беневреке 104
Бери 27
беса 98
бигар 81
биџ 92
Бјелопавлићи 31
бљавор 79
Бојана 10, 11
боље 109
борина 79
брдока 63
Бриђе 24
брџина 82
брумбулак 80
буза 105
бузат 109
Бузуку 102
буке 107
Букумири 21
букурлија 107
Бурмазовићи 32
Буроње 24
Боусадоса 22
Боушатъ 22
буштрић 109
вада 65
Васо Кефов 31
ватра 69
веја 92
већ "осим" 110
Воглић 57
Ворђалин 93
воураќ 110
габдоњат 110
Гашовићи 27
Гинь (Ћин) 22
главар 98
глаза 66
Гњилане 46
Гољемаде 21
Гонь (Ћон) 22
горужда 91
горун 82
грик 1105
Гропе 24
гриданеза 91
гунга 116
Гур 43
Далмација 12
даљта 105
Дарде 34
дегати се 109
дибранка (пушка) 91
дивина 99
Диде 22
Додинска
Мајла 22
Додоши 22
дорзон 99
Дрекаловићи 31
дрџеза 80
Дривостъ 13
Дритановићи 35
дрмјет 110
дрчка 66
Дуганџићи 32
Ђеђеза 24
ђекат 98
ђелак 92
ђер/ен/,
Ђеринац 24
ђетић 98
жаљо 82
Журовићи 24
запус 110
зарепати се 110
зарица 70
Згатар 44
здекнути 110
здџуха 110
Зоговићи 24
Зоњићи 27
Зотовићи 32
зрна "семе; тестиси" 99
Ибали 32
издалак 116
издиг 99
истрага "уништење племена" 98
јра 63
ја "узвична речца" 111
јаглика 83

- Јана 125
 Какарићи 33
 Калѐмбер 35
 калуша 70
 катун 70
 качић 80
 кећав 116
 Кећо Понтин 31
 кеџ 66
 Киша 27
 клониште 107
 кл'дра 63
 кда 111
 кддра 80
 Кокеза 35
 колдмбоћ 64
 кодиле 93
 Косовар 75
 Коћи 30
 кофгор 105
 Крачун 71
 креј/т, крећ 112
 кренйсат се 112
 Кратин 107
 Крунг 29
 Крусе 24
 Круте 24
 кувѐнта 99
 кулете 91
 кумбара 93
 Кумбула 25
 кумин 92
 кундра 92
 Куњ 27
 кућеша,
 кућдња 64
 куџе 93
 Кучи 29
 лажора 64
 лакурйћ 80
 лѐмња 106
 Лигате 33
 Лиздека 34
 Лопари 33
 Лоулакь 23
 Лоумъша 23
 лѐга 111
 лѐр/е/за 80
 лѐр/лѐрдња 64
 Лџиь 23
 Лешанска нахија 23
 Љуг 28
 Љукова
 Главйца 25
 магарац 83
 Ма/х/ине 21
 Малѐнза 21
 Малисйја 27
 Малонишићи 21
 мамина 83
 маьс/т/рап 112
 Матагужи 21
 мендоре 99
 мйк 112
 миша 107
 Мојан 28
 молика 83
 морица 107
 Муждека 34
 Музаћ 45
 мукњат 112
 Мурић 23
 мурдња 64
 Никшић/и/ 33
 Ниш 10, 11
 нйшињат 112
 њупати 108
 огањ
 "огњиште" 98
 олѐрит 112
 оскоруша 84
 Охрид 10, 11
 ошулити 112
 пѐс
 "поколење" 98
 пайри 113
 Передија 32
 Перој 36
 пйкљав 116
 Пилот 14
 тињал 106
 Плакић 35
 по "потврдна
 речца" 113
 пѐш 113
 Пре/н/тин До 25
 прйта 113
 Приштина 46
 Прогонь 23
 Прѐни 36
 пфч 71
 рањ 81
 расџџпати 113
 Рогами 25
 Ругово 45
 руша 107
 Свач 13
 се "раставни
 везник" 113
 Семберија 33
 сијѐрма 116
 Скивјане 43
 Скопље 10, 12
 сдра 63
 снастрим 113
 Србица 42
 Српска Руна 42
 стрџа 71
 Струнга Радичева 71
 Сука 25
 сунг/у/лѐт 117
 тѐша 106
 тоска 92
 трбу(х) "род" 98
 тремнйја 113
 трѐтњат 114

Троја/на/ 25	чактар 65	bërrak 85
тўта 114	чуне 94	birov 117
Тава/Тавфа 25	Доџи/Доџе 33	Boriqi 19
Теклићи 26	шара 106	bozhur 85
ћем 107	Шаљеза 26	breme 94
ћено 64	Шар	brig 122
Берет 25	планина 10, 12	buba 126
ћи"зависни везник"	Шаминовица 45	bucë 85
114	шиљег 65	bugat 104
ћиндорњат 114	Шимрак 36	bujar 100
ћохати се 114	Шингарин 38	bufnjak 85
ћућа 114	шќала 81	carinë 101
џеич 64	шќрапа 84	cedillë 95
џздаја 114	Шќурга 26	Cërrabregu 85
Ујков Кабао 26	шљакавица 108	çagjë 95
Ујмир 44	Шодаловци 35	çallapek 85
Укине Ливаде 26	шќќат се 115	çapër 74
укнаћит 115	шќќка 65	çelnic 100
Улицњ 13	Шоќв, Шоћ 24	çerën 95
ўмјат 115	шћирга 115	çetë 103
упћисат 115	шћег 81	çetinë 86
ўрда 72	Шћековићи 34	çubûre 95
фара 100	шћим 106	çulinë 86
фйк 115	Шћип 10	çun 118
Фираја 44	шћирка 65	daroj 97
фйс 97	Шћурлан 34	devër 97
фйт 115	шћурлан,	devesil 86
флама 117	шћурла 117	devojkë 103
флија 92	шћурћак 65	Dërgoç 19
фрўс 117	шћут 72	dërzhavë 101
Фўндина 28	II	dihás 122
Хелм 29	Ajazëm 103	dim 101
цан 72	ajër 84	djemën 101
Цекат 122	azbac 85	Dobërdoll 17
Цеклин 26	Babinë 17	dobis 122
Цијевна 13	babinë 96	Dobraç 19
цќамни 107	bagëti 104	dojkë 97
Цќла 42	bak 74	dollinë 86
цќк 115	ballaguz 85	domaqin 100
Црна Гора 15	bdoj 102	dozhdolë 126
Цўк 25	bedërnice 85	
sëk/a/p 64	beditem 122	

Drin 14	Jeva 102	llaz 87
drugë 117	Jevrejtë 102	llubenicë 75
drum 118	Jezu Nazarenin 102	llutkë 119
Durrës 10	Jubani 19	Lluzha 17
dhampiraç 122	Jubicë 19	maçkovinë 87
fat "цѣпѣр" 11	júgovit 86	Maja Urishtes 17
fërlík 112	kakurrek 86	manastir/
fërtelë 123	Kamnicë 20	munështir 103
flad 86	karsh 86	mashterk 119
gareshë 74	kaznec 100	materník 75
gërdí 123	kërstinë 75	matkë 75
gërhas 123	kërtolë 75	mcgjë 76
gërnaç 95	killapi 124	Melgushë 19
gërsh 95	killapósh 75	mestit 95
Glinë 18	knaz/knez 101	mitë 101
Gliubovich 19	kob 104	i moritun 124
gogozhél 123	kompir 75	mraz 87
Gorozhup 18	konop 119	mrenë 87
me gostis/	kopajë 95	mulë 76
me gostit 104	Koplik 18	ndoshta 124
govedo 74	me koris/	Ndreshkije 19
me grabis/	me korit 104	Nikoliq 19
me grabit 104	kosishtë 75	norkë 87
grabujë 74	Kosmaç 20	obluk 76
Gradiskije 19	kósovaç 75	Oboti 20
Greben 17	kótlenicë 95	ograjë 76
Gregur/Gurgur 103	krahinë 103	okitë 87
Grudë 20	kral 103	okollë 124
grraç 123	Krasniqç 20	opangë 119
gubë 74	kreshnik 103	opet 124
gumëçoj 123	kupinë 75	opçinë 101
gusë 74	Labëria 9	oputë 119
guzhmë 95	me leçit 100	Osum 10
gjizë 90	ledinë 87	otkaç 77
gjobë 100	Leshnicë 20	padpadaç 88
Gjuhadol 18	lik 124	pastórk 97
hití 118	loqikë 75	patak 77
ivë 118	lubia 126	Peqin 21
jarinë 75	lubiçicë 87	përzhis 119
me jerit 123	llapuh 87	piskavicë 88

plačkë 104	Skatinë 17	vajavicë 120
plaf 95	skllotë 89	varosh 120
Podgora 20	Skrobotka 17	Vau Lezhës 18
podinë 77	smet 89	vedro 102
pojatë 77	sokol 103	Velipojë 20
pojavë 96	sovilë 96	vigë 78
pokrôv 96	Stavileci 101	vir 90
porez 101	starisfat 97	vish/n/jë 78
porotë 100	stel 96	Vjosë 10
postavim 96	stërmaq 89	Vlonë/Vlorë 10
potir/putir 103	strazhë 102	vllakë/vllaçë 78
potére 104	stup 120	vojvodë 100
prishtup 124	sudis 125	Vraka 20
probâtin 97	sharov 78	Vranishtë 20
prógon 77	Shas 13	vred 121
promák 88	shkau 37	vrem 125
prosék 88	Shkodër 13	vrion 90
purtekë 17, 77	Shkup 10	Vukatani 19
Pustopojë 20	shlivë 120	Vukaj 19
pushkë "пунолетан мушкарац" 100	tërçallë/tërçallë 78	Vukli 19
qud 124	tis 89	zabël 90
Radogash 17	toçk 90	Zabojanë 21
Radojë 19	Tokat e	Zadrimë 21
ragushë 77	Shupanëve 19	zakon 102
rakitë 89	topillë 90	zamarit 125
rekë 89	Toplana 20	zapár 90
resnikët 120	traminë 78	zapovet 125
riznicë 102	trnokop 78	zapreg 121
rob 103	Tropojë 18	zastojë 79
rod 100	troskë 90	zatkë 121
rok 125	Trovna 20	zavjaç 121
rubë 120	tugë 125	zhëg 90
r/r/udinë 89	tupan 120	zhdrivëlloj 125
rrafsh/inë/ 89	tym 96	zhig 121
Rrafshi i	ujët e bekuar 103	zit 96
Dukagjinit 89	ulëz 78	zhivë 121
rrezak 77	ulishtë 78	Zhub 20
sablë 103	Ura e Vukës 19	zhukë 90
selishtë 77	uzdajë 125	zhuritem 121
	vagë 120	xehë 121

БИБЛИОГРАФИЈА

X. АГАНИ /H. Agani/, "ë-ja në të folmen e qytetit të Gjakovës", GJA 1, 1971 (1972), 105-122; Fjalori i Lubomir Kujunxhiçit (Prishtinë 1981).

P. АИЦЕТМИЛЕР /R. Aitzetmüller/, "Lexikalisches 3. Skr. žal, žalo 'Ufer, Küste, Sand'", Di Welt der Slaven II/4, 1958, 391-393.

И. АЈЕТИ Л. Ajeti/, "Glas / u arbanaskim govorima Crnogorske Krajine", God I, 1957, 187-193; Pamje historike e ligjërimit shqip të Gjakovës në fillim të shekullit XIX (Prishtinë 1960); Istorijски razvitak gegijskog govora Arbanasa kod Zadra (Sarajevo 1961); "Najstariji dokument kosovskog arbanaškog govora na arapskom pismu", GJA 1, 1962, 9-73; "O nekim uzajamnim šiptarsko-srpskim jezičkim odnosima", ЗФФП-BFFP I, 1963, 149-167; "Prilog proučavanju međusobnih šiptarsko-srpskih jezičkih odnosa", GJA 2, 1965; "Neki zajednički izrazi šiptarske i srpskohrvatske leksike", ЗФФП-BFFP III, 1965-1966; "Über einige albanisch-serbokroatische Gemeinsamkeiten in der Lexik", ZfBalk V/2, 1967, 138-145; "Contribution à l'étude des rapports linguistiques entre l'albanais et le serbe", Actes du Ier Congrès International des études balkaniques et Sud-Est européennes IV (Sofia 1968); "Glavnije jezike osobnosti govora Albanaca Preševske i Bujanovačke kotline", Врањски гласник V, 1969, 257-273; "Albansko-srpskohrvatske jezičke studije", God VIII, 1970, 185-200; "P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika" (рецензија), GJA 1, 1971 (1972), 216-220; "Contribution à l'étude de l'origine de quelques noms de lieu du Monténégro", ЗФФП-BFFP IX, 1972, 59-66; "Për historinë e marrëdhënieve të hershme gjuhësore shqiptare-sllave", StF 4, 1972 (GJA 2, 1972); "Contribution à l'étude de l'onomastique medievale du Monténégro, de la Bosnie-Herzegovine et de la Kosove", StA 1, 1975, 93-105; "Për gjalërimin e studimeve gjuhësore balkanike dhe për disa huazime shqiptare në të folmet serbokroate", SNGjLKSh 3, 1977, 13-22; "Прилог проучавању узајамних арбапашко-српскохрватских језичких односа" НССВД VI/1, 1977, 395-403; "Reč dve o izrazu *delak*", ЈФ XXXIII, 1977, 231-235; "Etudes lexicales albano-slaves", Actes du IIe Congrès International des études balkaniques et Sud-Est européennes IV (Athènes 1978); "Neka pitanja iz istorije arbanaškog jezika u svetlu balkanistike", God XVI, 1980; "Zhvillime paralele fonetike dhe ndikime të ndërsjella të dialektave shqiptare dhe serbe të Kosovës", SNGjLKSh 8, 1983, 13-18 ("Développement parallèles phonétiques et influences reciproques des dialectes albanais et serbes de Kosova", RA 1, 1985); "O uzajamnim odnosima između albanskog i drugih balkanskih jezika", God XXIV, 1986, 95-103; "Mbi krijimin e disa emërtimeve gjeografike në shqipen dhe në serbokroatishten", Përparimi 3, 1986, 229-239 ("Nastajanje nekih geografskih naziva u albanskom i srpskohrvatskom jeziku", JOK 6, 1987, 125-132).

П. АСЕНОВА, У. ДУКОВА, Т. КАЦОРИ, "Някои думи от албански произход в български език", БгЕ XXIX/1, 1979, 67-69.

М. АХМЕТАЈ /M. Ahmetaj/, "Grupet konsonantike në të folmen e Plavës dhe të Gucisë", GJA 12, 1982, 107-117; "Fenomenet fonetike në të folmen shqipe të Plavës dhe të Gucisë", GJA 15, 1985.

И. БАДАЛАЈ /I. Badallaj/, "Disa veçori fonetike të së folmes së Zhurit", GJA 5, 1975, 61-67.

Х. БАРИЋ, *Albano-rumänische Studien* (Sarajevo 1919); "По илирским траговима. 1. Црес, 2. срп. *горун*", ЈФ II, 1921, 50-60; "из балканскога вокабулара (1. српхрв. *балега*, 2. буг. *ватах*, *ватавџ*)", ЈФ II, 1921, 297-299; "Етимолошки и граматички прилози I", Архив I, 1923, 138-159; "Има ли čakavskih pozajmica u arbanaskom?", Архив I, 1923, 205-206; "Пињал Краљевића Марка", Архив II, 1924, 131-133; "Речник косовско-метохиског дијалекта од Г. Елезовића (рецензија)", Прилози XV/1-2, 1935, 270-291; Чланци и расправе (Београд 1943); "Ime reke Bojane", *Slavistična revija* III (Ljubljana 1950), 356-359; *Lingvističke studije* (Sarajevo 1954); *Istorija arbanaskog jezika* (Sarajevo 1959).

Д. БАРИЈАКТАРЕВИЋ, "Говорне особине Гњилана", GJA 2, 1965, 57-103; "Kosovski dijalekatski tip", ЗФФП-ВФФР VIII, 1971, 1-33, IX, 1972, 1-58; *Говор Срба у Метохији* (Приштина 1979).

М. БАРИЈАКТАРОВИЋ, Ругова, етнолошка и антропогео-графска проучавања (СЕЗБ LXXIV, 1960); "Povodom tradicija o zajedničkom porijeklu nekih arbanaskih i crnogorskih plemena", GJA 1, 1962, 221-229.

А. БЕЛИЋ, Галички дијалекат (СДЗБ VII, 1935); "М. Стевано-вић, Источнопрногорски дијалекат (рецензија)", ЈФ XIV, 1935, 161-180.

Ш. БЕРАНИ /Sh. Berani/, "Sistemi konsonantik i së folmes së lokalitetit të Klinës së Drenicës II", GJA 9, 1979 (1980), 143-173.

С. Б. БЕРНШТЕЙН, Г. П. КЛЕПИКОВА, "Восточнороманское влияние в лексико-семантической сфере внутри и вне балканского языкового союза (БЯС)", Материалы к VI Международному конгрессу по изучению стран Юго-восточной Европы (Москва 1989), 66-85.

Б. БЕЦИ /B. Beci/, "E folmja e Reç-e-Dardhës së Dibrës", SIF 4, 1964; "E folmja e Shkrelit", DSh 1, 1971.

М. БЛАГОЈЕВИЋ, "Челници манастира Дечана", Дечани и византијска уметност (Београд 1989), 21-34.

М. БЉАКУ /M. Blaku/, "Kalke nga serbokroatishtja", Çështje të normës letrare (Prishtinë 1980), 101-113.

Д. БОГДАНОВИЋ, *Књига о Косову* (Београд 1985).

И. БОЖИЋ, "О Дукађинима", ЗФФБ VIII/2, 1964, 395-424; "Зета и Мрњавчевићи", Прилози XLII/1-4, 1976, 20-34; Немирно поморје XV века (Београд 1979).

М. БУДИМИР, "Illyrisches", Зборник у част А. Белића (Београд 1937), 209-218; "Mesto arbanaskog u krugu indoevropskih jezika", GjA 2, 1965, 5-12.

В. БУДЗИШЕВСКА /W. Budziszewska/, "Slawische Lehnwörter in den nordalbanischen Dialekten Jugoslawiens", Językowe studia balkanistyczne I. Prace slawistyczne 46 (Wrocław 1986), 173-186; "Bulg. *bigor* 'porözer Kalkenstein' und altgriech. *Begorritis*, See in Macedonien", БалКЕ XXXIV/1-2, 1991, 57-58.

М. БУКУМИРОВИЋ, "Из ономастике јужне Метохије", ОП V, 1984, 413-604; "Ономастика Сиринићке жупе", ОП IX, 1988, 253-470.

Г. ВАЈГАНД /G. Weigand/, Albanische Grammatik im südgegischen Dialekt (Leipzig 1913).

Б. ВИДОЕСКИ, "Кичевскиот говор", МЈ 1, 1957, 31-88.

В. ВИЊА /V. Vinja/, "Le grec et le dalmate", ZfBalk V/2, 1967, 203-223; "Etimološki prilozii čakavskoj aloglotiji III", Čakavska rič I (Split 1987).

Л. ВУЈОВИЋ, "Историски пресјек губљења глаголске рскције у црногорским говорима", ЈФ XX, 1953-1954; "Како се развио екавизам мрковићког говора", ЈФ XXIII, 1958, 235-246; "Је ли постојао екавски изговор у југоисточној Црној Гори и сјеверној Албанији?", ЈФ XXV, 1961-1962, 511-517; "Један периферијски староцрногорски говор (мрковићки) у свјетлости историје језика, међудијалекатских и међујезичких појава", НЈ XVI/3, 1967, 171-192; Мрковићки дијалекат (СДЗб XVIII, 1969).

С. ГАШИ /S. Gashi/, "O ubiciranju katuna *bareljevski* iz Svetostefanske hrisovulje", OJ 7, 1978, 123-128; "Onomastički simpozij u Prištini (рецензија)", OJ 7, 1978, 194-195; Shtresa shqipe e etnonimisë dhe e toponimisë së Gorës", GjA 9, 1979 (1980), 115-140; "Slavenski antroponimi Albanaca u XIV i XV stoljeću", OJ 9, 1981, 199-208; "Albansko-vlaška simbioza u svjetlu onomastike", OJ 10, 1982.

В. ГЕОРГИЕВ, "Dakisch-Mysisch und Rumänisch. Die Herkunft der Albaner", БалКЕ 2, 1960; "Мним прединдоевропејски субстрат у балканските езици", БгЕ XVI/4, 1966.

Л. А. ГИНДИН, "Проблемы античной балканистики", ВЯ 1, 1973.

А. ГЛУХАК /A. Gluhak/, "Blavor", God XX, 1982.

Ц. ГОСТУРАНИ /Xh. Gosturani/, "E folmja e Hasit", DSh III, 1975, 211-269.

М. ГРКОВИЋ, "О топониму Ругова", ОП III, 1982, 187-189; Имена у Дечанским хрисуваљама (Нови Сад 1983); "Дечанска хрисуваља - најпотпунија српска повела", Дечани и византијска ументост (Београд 1989), 15-19.

Р. М. ГРУЈИЋ, "Топоним *клица* у нашим областима", ГлСНД 14, 1935, 225-229.

Б. ГЮЗЕЛЕВ, "Die bulgarisch-albanische ethnische Grenze während des Mittelalters", БалкЕ 3, 1991, 78- 91.

В. ДАНЧЕТОВИЋ, *Sufiksi diminutiv i emnave të gjuhës shqipe* (Prishtinë 1960).

Ш. ДЕМИРАЈ /Sh. Demiraj/, *Gjuha shqipe dhe historia e saj* (Prishtinë 1989).

А. В. ДЕСНИЦКАЯ, "Славяно-албанские языковые отношения и албанская диалектология", СЯ 1968, 120-147; "Эволюция диалектной системы в условиях этнического смешения (из истории славяно-албанских языковых контактов)", Вопросы этногенеза и этнической истории славян и балканских романцев (Москва 1976), 186-197; "К вопросу о балканизмах в лексике восточнославянских языков", СЯ 1978, 145-171; "Disa mendime rreth problemeve lingvistike të 'Kanunit'", GJA 11, 1981, 57-63; Албанская литература и албанский язык (Ленинград 1987).

Р. ДИМИТРИЈЕВИЋ, "О облику и значењу речи *накрпат* у песми Бановић Страхиња", НЈ VIII, 1957, 19-22.

С. ДОБРОШИ, Српскохрватско-албански речник (Приштина 1953).

А. ДОДИ /A. Dodi/, *Fonetika e gjuhës së sotme shqipe* (Prishtinë 1980).

М. ДОМИ /M. Domi/, "Problemes de l'histoire de la formation de la langue albanaise, resultats et taches", Problemes de la formation du peuple albanais, de sa langue et de sa culture. Choix de documents (Tirana 1985), 35-64.

Р. ДОЧИ /R. Doçi/, "Predislamska antroponimija albanskog etnosa predjela Llapushë (Prekoruplje)", ЈОК 2, 1977 (1980), 83-87; "Tragovima albanskog antroponima *Plak*", ЈОК 4, 1981, 259-266; "Identifikacija nekih srednjovekovnih antroponima u današnjim albanskim govorima na Kosovu", ЈОК 6, 1985 (1987), 245-261.

Д. ДРАГОЈЛОВИЋ, "Име Зета-Zenta у светлости балканских језичких реликата", Историјски записи 27 (Титоград 1970); "Етничке прилике на тлу позноримске провинције Превалитане", Становништво словенског поријекла у Албанији (Цетиње 21-23 IV 1990 /Титоград 1991/), 35-43.

С. ДРИНИ, И. ГОЧИ, М. ХАЉИМИ, С. ГАШИ /S. Drini, I. Goçi, M. Halimi, S. Gashi/, *Fjalor fjalësh e shprehjesh popullore* (Prishtinë 1982).

И. ДУРИДАНОВ, "Името Охрид у јужните славјани", БгЕ 6, 1959, 539-542; "Етимологични бележки върху някои редки български думи", Езиковедски изследвания в намет на проф. Ст. Стойков (София 1974), 579-583.

В. БЕРИЋ, "Арбанаске речи у српском језику", Прилози VIII, 1927; "Још нешто о арбанаским речима у српском језику", Прилози X, 1930.

Ј. БИНАРИ /J. Gjinari/, "Vërejtje mbi të folmen e krahinave Krasniqe, Gash e Butuç të rrethit të Tropojës", BUSHt 4, 1963; *Dialektologjia shqiptare* (Tiranë 1966); "Vëzhgime mbi të folmen e Bregut të Bunës", DSh 1, 1971; "Sistemi i fonemave bashkëtingëllore të dialekteve të shqipes", StF 4, 1971; "Për zwillimin e grupeve *kl/gl* në të folmet e gjuhës shqipe", GJA 1, 1971; "Struktura dialektore e shqipes e parë në lidhje me historinë e popullit", StF 3, 1976; "Mbi disa elemente sllave në të folmet veriore të Shqipërisë jugore", *Studime mbi leksikon dhe mbi formimin e fjalëve në gjuhën shqipe II* (Tiranë 1972), 267-278; "L'époque et le lieu de la formation du peuple albanais à la lumière de l'histoire de sa langue", *Problemes de la formation du peuple albanais, de sa langue et de sa culture. Choix de documents* (Tirana 1985), 199-211; *Dialektet e gjuhës shqipe* (Tiranë 1989).

Ђ. БОКАЈ, "Neke karakteristike govora Albanaca u Crnoj Gori i uzajamni uticaji crnogorskih i albanskih plemena", *Црногорски говори. Резултати досадашњих испитивања* (Титоград 1984).

Б. БУРЉЕВ, "Iz istorije Crne Gore, brdskih i malisorskih plemena", *Radovi II*, 1954, 165-220.

И. ЕКАРД /H. Necquard/, *Histoire et description de la Haute Albanie ou Guégarie* (Paris s.a.).

Г. ЕЛЕЗОВИЋ, "Једна интересантна компарација у косовско-метохиском дијалекту", ГЛСНД II, 1927, 185-189; *Речник косовско-метохиског дијалекта* (СДЗБ IV-V, 1932, 1935).

Ј. ЕРДЕЉАНОВИЋ, "Католичка северна Албанија (Скица барона др. Франца Нојче)", *Дело XLVI*, 1908, 128-132; *Стара Црна Гора* (СЕЗБ XXXIX, 1926); "Стари Срби Зећани и њихов говор", *Белићев зборник II*, 1937, 325-338; *Кучи, Братоножићи, Пипери* /СЕЗБ VIII; СЕЗБ XII; СЕЗБ XVII (Београд 1981)/.

Ї. ЗАИМОВ, "Проучване върху старите славјански лични имена в германските архиви" /рецензија књиге Г. Шлимперта *Slawische personennamen in mittelalterlichen Quellen Deutschlands* (Берлин 1964)/, БгЕ XVI/3, 1966; "Zeitschrift für Balkanologie 2, 1967" (рецензија, БалКЕ XIV/2, 1970).

A. ЗИМБЕРИ /A. Zymberi/, Fjalorth i fjalëve të rralla (Prishtinë 1979).

П. ИВИЋ, "Два главна правца развоја консонантизма у српскохрватском језику", Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду 1957, 159-182; "Liens phonologiques entre les langues balkaniques", Actes du 1er Congrès International des études balkaniques et Sud-Est européennes IV (Sofia 1968), 133-141; "О дијалекатском облику *ge* «где»", Зборник за језик и књижевност I (Титоград 1972), 33-37; П. Ивић-М. Грковић, Дечанске хрисовуље (Нови Сад 1976); П. Ивић-М. Грковић, "Топоними антропонимијског порекла у Светостефанској хрисовуљи", ЈОК 2, 1980, 95-108; "Језик и његов развој до друге половине XII века", Историја српског народа I (Београд 1981), 125-140; Дијалектологија српскохрватског језика (Нови Сад 1985); О језику некадашњем и садашњем /"О етничкој прошлости Косова", 141-150/ (Приштина-Београд 1990); Изабрани огледи II. Из историје српскохрватског језика /"Зашто се померила етничка граница између Словена и Албанаца", 180-192/ (Ниш 1991).

Р. ИСМАЈЉИ /R. Ismajli/, "Mbi disa toponime në Serbi të jugut dhe në Maqedini të veriut", GJA 1-2, 1970, 261-267; "Disa fjalë shqipe në maqedonishte", GJA 1, 1971 (1972), 159-165; "Rreth kuantitetit të zanoreve të theksuara të shqipes", GJA 3, 1973 (1975), 57-61; "Mbi disa çështje të zhvillimit historik e sistemit fonetik të shqipes", StF 3, 1973; "Diskutim rreth disa kumtesave", Onomastika e Kosovës (Prishtinë 1979), 585-587.

И. С. ЯСТРЕБОВЪ, "Старая Сербія и Албанія", Споменик Српске краљевске академије XLI/2, 1904.

А. ЈОВИЋЕВИЋ, Црногорско приморје и Крајина (СЕЗБ XXIII, 1922); Малесија (СЕЗБ XXVII, 1923).

Н. ЈОКЛ /N. Jokl/, Studien zur albanischen Etymologie und Wortbildung (Wien 1911); "Vuk's albanische Liedersammlung, herausgegeben und mit sprachwissenschaftlich-sachlichen Erläuterung versehen", Белићев зборник I (Београд 1921), 32-86; Lingustisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen (Berlin - Leipzig 1923); "Südslavische Wortstratographie und albanische Lehnwortkunde", Сборникъ въ чест на проф. Л. Милетичъ (Софија 1933); "Slaven und Albaner", Slavica XIII, 1934-1935; Balkanlateinische Untersuchungen", RIEB II, 1936, 44-82.

Х. КАЛЕШИ /H. Kaleshi/, "Interesimi i Vuk Karaxhiqit për poezin popullore shqiptare", Jeta e re III/6 (Prishtinë 1951), 369-385.

И. А. КАЛУЖСКАЯ, "Из албано-румынских лексических соответствий (алб. buzë - рум. buză)", СБЯ 1983, 152-157.

В. С. КАРАЦИЋ, Српски рјечник (Беч 1852 /Београд 1969/); "Арнаутске пјесме", Сабрана дела В.С. Караџића XVIII (Београд 1972), 350-358.

А. КЕЉМЕНДИ /A. Kelmendi/, "Mbi disa marrëdhënie në kontakt midis shqipes e serbokroatishtes në Kosovë e Mal të Zi", Jehona 9 (Shkup 1970), 44-55; "Disa toponime e antroponime të Rugovës", Onomastika e Kosovës (Prishtinë 1979).

Г. П. КЛЕПИКОВА, Славянская пастушеская терминология (Москва 1974); "Функционирование и генезис терминологии горного пастушества в славянских диалектах карпатского арелала", СБЯ 1975, 161-195.

Р. М. КОЗЛОВА, "Образования с корнем b*(s)kork-/*(s)kork- в славянских языках", Этимология 1982 (Москва 1985), 47-53.

П. Ф. КОРДИЊАНО /P. F. Cordignano/, L'Albania a traverso l'opera e gli scritti di un grande Missionario italiano il P. Domenico Pasi (1847-1914), Vol. II /Le lotte del gigante nel grande triangolo cattolico del Nord: Scodra - Pülatum - Uskub (Scopia) (Roma 1934)/.

Д. КОСТИЋ, "И накрпат ситно арнаутски", ЈФ VI, 1926-1927, 220.

М. КОСТИЋ, Арнаутско насеље у Срему (Скопље 1923).

М. КРАСНИЋИ /M. Krasniqi/, "Etno-geografsko značenje toponima Rugove", OJ 9, 1982, 45-51.

К. КРИСТОФОРИДИ /K. Kristoforidhi/, Fjalor shqip-greqisht (Tiranë 1961 /Αθῆναι 1904/).

Б. КРУЕЗИУ /B. Kryeziu/, "Vështrim fonetiko-morfologjik i toponimisë së Hashanisë", GJA 15, 1985, 217-233.

Љ. КУЈУЊИЋ, Српско-арнаутски речник / Гухтар српо-шипгарче (Београд 1902).

Ш. КУЛИШИЋ, О etnogenezi Стогорача (Titograd 1980); "Nekoliki tragovi balkanskog supstrata u etnogenezi stanovništva Crne Gore", GIZM XXXIX, 1980.

Л. В. КУРКИНА, "Праславянские лексические диалектизмы южнославянских языков", Этимология 1979 (1981), 15-28.

А. ЛОМА, "Sloveni i Albanci do XII veka u svetlu toponomastike", Становништво словенског поријекла у Албанији (Цетиње 21-23 IV 1990 /Титоград 1991/), 279-327.

М. ЛУТОВАЦ, Гора и Опоље (СЕЗБ LXIX, 1955).

Е. ЉАФЕ /E. Lafe/, "E folmja e Nikaj-Mërturit", StF 3, 1964.

К. ЛУКА /K. Luka/, "Gjeografia toponomastike në dy kadastrat e Shkodrës të shek. XV", StF 1-2, 1976; "Arbneshi i Rekës dhe Arbneshi i Krajës në Mesjetë", StF 3, 1976, 182-196; "Rreth toponimisë së trevës së Pjetërshpanëve në shekujt së parë të sundimit osman", StF 2-3, 1977.

А. МАЈЕР /A. Mayer/, "Антикни елементи топономастике подгоричког краја", Годишњак подгоричке гимназије 1930; "Staroilirske studije", Nastavni vjesnik (Zagreb) XL, 1931-1932, 27-47, XLI, 1932-1933, 126-134.

Г. МАЈЕР /G. Meyer/, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache (Straßburg 1891).

В. В. МАКУШЕВЪ, Историческія разысканія о славянах въ Албаниі въ средніе вѣка (Варшава 1871).

Ј. МАРИНКОВИЋ, "Микротопоними Врања и околине", ОП X, 1989, 67-163.

С. МАРЈАНОВИЋ, "Антропоними међу топонимима Горње Топлице", ЈОК 2, 1980, 173-182.

Б. В. МАРКОВИЋ, "Врака и Врачани", Становништво словенског поријекла у Албанији (Цетиње 21-23 IV 1990 /Титоград 1991/), 425-451.

Р. МАРОЈЕВИЋ, "О етимологији топонима Косово и етника Косовац и Косовар", ОП X, 1989, 63-65.

Ф. МИКЛОШИЧ /F. Miklosich/, Die Bildung der slavischen Personennamen (Wien 1860); Albanische Forschungen I. Die slavischen Elemente im Albanischen (Wien 1970).

Б. МИЛЕТИЋ, Црмнички говор (СДЗб XX, 1940).

С. М. МИЛОСАВЉЕВИЋ, "Бачијање на Шар планини", ГлСНД III, 1928.

Б. МИТРОВИЋ, Речник лесковачког говора (Лесковац 1984).

М. МИТРОВИЋ, "Порекло породице Циноли, оснивача Пашиног конака у Врању", Врањски гласник III, 1967, 277-280.

В. М. МИЋОВИЋ, "Неколико напомена о значењу речи *накрпат*", НЈ IX/1-2, 1958, 54-58.

Д. МИЋОВИЋ, "О српскохрватским и албанским именицама на -ар (поводом облика *Косовар*)", НЈ XXII/3, 1976; "Крајишничка епика (Београд 1980).

В. МИХАЈЛОВИЋ, "Прилог речнику српскохрватских географских термина", ППЈ 6, 1970, 554-184; "Из наше митологије (здијаније : здухач)", ЗФЛ XXV/2, 1982, 138-140; "Словенска

антропонимија од VII до X века у немачким изворима у поређењу са нашим ономастичким основама", *Balkanica XVI-XVII* (Београд 1985-1986).

С. МЛАДЕНОВЪ, "Приносъ към изучване на българско-албанските езикови отношения", *Годишникъ на Софийскія университетъ XXXIII*, 1927.

А. МЛАДЕНОВИЋ, "Једна претпоставка о постанку имена Црна Гора", *ЗФЛ XVII*, 1974, 246-249.

М. МЛАДЕНОВИЋ, "Slav. *sebrъ und seine Bedeutungsentwicklung", III Међународни конгрес слависта, св. 1-4 (Београд 1939).

Љ. МУЉАКУ /L. Mulaku/, "Nga toponomastika e Kosovës - toponimet *Shale, Bajgorë, breçë, Vllahi*", *ЗФФП-BFFP I*, 1963, 177-195; "Mbi asimilimin e togut *vn në mn*", *GjA 2*, 1965; *Govor Albanaca Bajgorske Šalje (Priština 1968)*; L. Mulaku-M. Bardhi, "Mbi të folmen shqipe të Peshterit", *GjA 2*, 1972, 87-107, *GjA 3*, 1973, 25-49; "Топоними Косова албанског, словенског и влашког порекла", *НССВД VI/1*, 1977, 475-481; "Mbi disa toponime mesjetare shqipe të Kosovës", *Onomastika e Kosovës (Prishtinë 1979)*, 163-172; "Južnosloveski sufiksi *-ica, -ina, -ište* u severnim albanskim govorima", *Црногорски говори (Титоград 1984)*; "Disa toponime të Kosovës me prejardhje të gjuhës shqipe, serbe, arumune (vllahë) dhe turke", *ГЛМК-ВМК XIII-XIV*, 1884, 421-432; "Jezičke izmene nekih toponima srpskohrvatskog porekla u albanskom i obrnuto", *ЈОК 6*, 1985 (1987), 141-145; "Toponimet shumëgjuhëshe të Kosovës", *GjSh 1*, 1987, 25-35.

Р. МУЉАКУ /R. Mulaku/, "E folmja shqipe e rrethinave të Vuçitërnës", *GjA 12*, 1982, 127-147.

З. МУНИШИ /Z. Munishi/, "Bashkëtingëlloret, grupët e bashkëtingëlloreve dhe fenomenet fonetike në të folmen e Gollakut të Kamenicës", *GjA 9*, 1979 (1980).

Ђ. МУРАТИ /Q. Murati/, "Mbi të folmen shqipe të rrethinës së Tuhinit të Kërçovës I", *GjA 9*, 1979 (1980), 247-273; *Elementet e gjuhës shqipe në gjuhët sllave jugore (Prishtinë 1990)*.

С. МУСИЋ, *Romanizmi u severo-zapadnoj Boki Kotorskoj (Beograd 1972)*.

Д. МУЦОС /D. Moutsos/, "The origin of a balkanism and related problems: *κοπέλλα* etc.", *ZfBalk VII/1-2*, 1969-1970, 86-102; "Two balkan etymologies (dalm. GUSTERNA, alb. *bagële*)", *ZfBalk XI/2*, 1974, 62-72; "Middle Greek *κατούνα* and Albanian *katund*", *ZfSprachf 88*, 1974, 59-73.

О. ЈАШАР-НАСТЕВА, "Албански зборови во македонските тајни јазици", *МЈ III, IV, V, VI*, 1953; "Влијанието на македонскиот јазик врз албанските и турските говори во Македонија", *МЈ VIII/2*, 1957.

М. НДРЕЦА /M. Ndreca/, Fjalor shqip-serbokroatisht / Albansko-srpskohrvatski rečnik (Prishtinë / Priština 1980).

Р. НЕСИМИ /R. Nesimi/, "Disa elemente shqipe në të folmet e maqedonishtes perëndimore", GJA 2, 1986, 21-31.

Ф. НОПЧА /F. Nopcsa/, Aus Šala und Klementi (Sarajevo 1910).

А. ОМАРИ /A. Omari/, "Ndikime të gjuhës shqipe në të folmet jugore të serbishtes", StF 1, 1989, 43-59.

В. Э. ОРЕЛ, "Балканские этимологии 2-4 южнослав. *bačъ, *urda, *kopil-)", СБЯ 1983, 210-215; "Балканские этимологии 14-28", Этимология (Москва 1983), 133-145; "Albanica parerga", ZfBalk 23/1, 1987.

М. ОСТОЈИЋ, "Etimološka analiza geografskog pojma Vasojevići", OJ 10, 1982, 165-170.

М. ПАВЛОВИЋ, Говор Сретечке жупе (СДЗБ VIII, 1939); "Перспективе и зоне балканистичких језичких процеса", ЈФ XXII, 1957-1958, 207-236; "Арб. Zanë : Zana и срп. *Майка Јана*", ЈФ XXIII, 1958, 217-220; "Les traces des oronymes les plus anciens en Illyricum (*Tara, Maja, Mal, Planina*)", GJA 3, 1966, 9-24; "Пасторални ономастички термини *duč-* и *bač-*", НЈ 3, 1967, 115-118; "Miscellanea onomastica: 1. *Đetinja*, 2. *Semberija*", ЗФЛ XII, 1969, 221-222; Говор Јањева (Нови Сад 1970).

И. ПЕТКАНОВ, "За имената *Боян, Бояна*", Езиковедски проучвания в чест на акад. Вл. Георгиев (София 1980), 249-252.

Ж. Д. ПЕТРОВИЋ, Језик наших шатроваца (Београд 1928).

Д. ПЕТРОВИЋ, "Iz problematike govora Mrkovića", МЈ XXXII-XXXIII, 1981-1982, 567-573; "Напомене о језику Марка Миљанова", ЗФЛ XXV/2, 1982; "О карнатологическом аспекте сербохорватско-албанских лексических одношений", СБЯ 1983, 194-210; "Црногорски говори. Резултати досадашњих испитивања (Титоград 1984)" /рецензија/, ЗФЛ XXIX/1, 1986, 163-170; "Топонимија Куча", ОП IX, 1988, 1-162.

А. ПЕЦО, "Називни долина уз реке у српскохрватском језику", ЈОК 1, 1976, 81-94.

М. ПЕШИКАН, Староцрногорски средњокатунски и љешански говори (СДЗБ XV, 1965); "Око мрковићких рефлекса *јата*", ЗФЛ XIV/1, 1971, 243-251; "Наставак *-за* у јужнозетским именима XV века", ЈОК 4, 1981, 419-425; "Зетско-хумско-рашка имена на почетку гурскога доба", ОП III, IV, V, 1982, 1983, 1984; "Стара имена из доњег Подримља", ОП VII, 1986, 1-118; М. Пешикан-С.СТИЈОВИЋ, "О

именима из турских пописа Косова у XV веку", Задужбине Косова (Призрен - Београд 1987), 597-608.

М. ПИЖУРИЦА, "Прилог Ровинског српскохрватској географској терминологији", ЈОК 2, 1980, 245-286; "Tragovi medujezičkih dodira u govorima Crne Gore", Црногорски говори. Резултати досадашњих испитивања (Титоград 1984), 83-95; "Etimološke beleške iz pastirske leksike", ЗФЛ XXVII-XXVIII, 1984-1985, 625-632.

В. ПОЛАК /V. Polák/, "Albánci a Slované (vznik a počáty dnešních nářečních variant albánských)", ČMF XXXIX/2-3, 1957, 85-89; "Systemes vocaliques en albanais", StCL 11, 1966, 355-362; "Cirkevni slovanština v Albánii", Studia paleoslovenica (Praha 1971), 285-294.

Б. ПОПОВ, "Положај српскохрватског језика у балканском језичком савезу", ЈФ XL, 1984, 21-43; "Српскохрватско љага - алб. lagë", ЈФ XLIV, 1988, 85-86.

И. ПОПОВИЋ, "О словенским коренима *bob-, *por- и неким њиховим дериватима", ЈФ XIX, 1951-1952, 159-171; "Disa fjale mbi marrëdhënjat reciproke linguistike sllavo-shqiptare", Jeta e re V (Prishtinë 1953), 269-276; "Nji ndikim gjuhësor i vjetër i shqipes në Jugosllavin qendrorë", Jeta e re V, 1953, 420-425; "Neki gentilni i njima srodni termini kod Crnogoraca i Arbanasa", Radovi II, 1954, 49-83; Историја српскохрватског језика (Нови Сад 1955); "Einige albanische Lehnwörter im Serbokroatischen", ZfsPh XXIII, 1955; "Albano-Slavica. Zur Geographie und Chronologie der albanischen Spracheinflüsse auf die Südslawen", SOF XV, 1956, 512-526; "Elementet e sllavishtes së jugut në gjuhën shqipe", Përparimi 9, 1956, 549-558; "Elemente të gjuhës shqipe në gjuhët e huaja", Përparimi III/1-2, 1957, 21-33; "Shënime për emnat gjeografike në vendet shqiptare", Përparimi III/4, 1957, 202-211; "Studi etimologjici montenegriini", RLing IV, 1958, 139-149; "Slaven und Albaner in Albanien und Montenegro". Zum Problem der slavisch-albanischen Sprachchronologie", ZfsPh XXVI/2, 1958, 301-324; "К вопросу о происхождении славян северной Албании", СФ I, 1958; Geschichte der Serbokroatischen Sprachen" (Wiesbaden 1960).

С. ПУЉАХА /S. Pulaha/, "Nahija e Altun-ilisë dhe popullsia e saj në fund të shekullit XV", GjA 1, 1971; Popullsia shqiptare e Kosovës gjatë shek. XV-XVI (Tiranë 1984).

Ђ. ПУЉЕВСКИ, Речник од три језика (арбански, македонски и турски) (Београд 1875).

Р. РАДУНОВИЋ, "O nazivima Skadarskog jezera", ЈОК 4, 1981, 151-161; "O etimologiji toponima Duklja", OJ 9, 1982, 99-105.

Ј. РЕЦЕПАГИЋ /J. Rexhepagiq/, "Disa elemente të gjuhës shqipe në të folmen e popullsisë së Plavës", GjA 1, 1971, 151-156.

П. РОВИНСКИЙ, Черногория въ ея прошломъ и настоящемъ (Санктпетербургъ 1888-1915).

Н. РОДИЋ, "Занатство у Јањеву и његова лексичка грађа", Гласник Етнографског института САНУ 19-20 (1972); "О стнику Косовац и Косовар", НЈ XXI/4-5, 1975, 268-269; "Топоними с посесивним придевом на *-jъ*, *-ovъ*, *-inъ* у Светостефанској, Дечанским и Арханђеловској хрисовуљи", ЈОК 2, 1980, 301-320.

А. А. РУСАКОВ, "К вопросу о фонетической адаптации латинской лексики в албанском языке", *Romano-balkanica*. Вопросы адаптации латинского языкового элемента в балканском ареале (Ленинград 1987).

М. Д. САВИЋ, "Порекло и значење једне речи из источне Србије (*ђелак*)", ЈФ XXX, 1973, 579-587; "Concordanza dei tempi: fenomeno non balcanico in una lingua balcanica", *Linguistica* 15 (Ljubljana 1975); "Нека запажања у вези са синтетичношћу и аналитичношћу српскохрватске конјугације с обзиром на суседне језике", НССВД VI/1, 1977, 145-155; "Да ли су сазрели услови за настанак једне балканске граматике?", *Balkanica XIII-XIV* (Београд 1982-1983); "Moyens d'exprimer le temps passé dans le style scientifique dans les langues des peuples balkaniques", *Mélanges Skok* (Zagreb 1985).

Г. СВАНЕ /G. Svane/, "Slovensko-arbanaške izoglose", *GjA* 2, 1965, 15-31.

Ш. СЕЈДИУ /Sh. Sejdiu/, *Fitonimia shqipe e Kosovës* (Prishtinë 1979).

А. М. СЕЛИЩЕВ, Славянское население в Албании (София 1931).

В. СКАРИЋ, "Поријекло православнога народа у сјеверозападној Босни", *GIZM* III, 1918, 219-266.

П. СКОК, "Studije iz srpskohrvatskoga vokabulara", *Rad JAZU* 222 (Zagreb 1920); "Studije iz ilirske toponomastike", *Архив* I, 1923; "N. Jokl, Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des albanischen" /рецензија/, *Архив* II, 1924, 106-126; "A propos du nasalisme et du rhotacisme roumano-albanais", *Архив* II, 1924; "Ugič en monténégrin", *Архив* II, 1924; "Kupljenik - *Купельникъ*", *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* VI (Ljubljana 1927), 251-252; "Из румунске литературе о балканским Власима", *ГЛСНД* II, 1927, 297-313; "Лингвистичке белешке с пута по Јужној Србији", *ГЛСНД* II, 1927, 277-287; "Zum Balkanlatein I", *ZfrPh* 48, 1928; "Studije iz balkanskog vokabulara", *Архив* IV, 1928 /1969/, 124-151; *Dolazak Slovena na Mediteran* (Split 1934); "Zum Balkanlatein IV", *ZfrPh* 54, 1934, 175-203; "А. М. Селищев, Славянское население в Албании" /рецензија/, *ГЛСНД* XIV, 1935, 249-254; "Etudes du vocabulaire balkanique (1. pljačka, 2. benevreci)", *RIEB* 3-4, 1936, 31-43; "L'études des traits comuns des langues

balkanique", III Међународни конгрес слависта, св. 4. (Београд 1939); "Лингвистичка проучавања несловенског становништва скопске котлине", Годишњак музеја Јужне Србије I (Скопље 1941) /скраћено ГМЈС/; "Торонастички проблеми VI. *Priština*", Историјски часопис 5 (Београд 1954-1955), 27-29; "Етимолошки рјечник хрватскога или српскога језика I-IV" /скраћено ER/ (Загреб 1971-1974).

В. СТАНИШИЋ, "Du lexique serbocroate dans le vocabulaire albanais", *Balkanica XXI* (Београд 1990), 239-249; "Le berceau des Albanais dans le Moyen âge", *Balkan 10* (Bordeaux 1991), 31-36; "Српскохрватски елементи у албанском језику", Становништво словенског поријекла у Албанији (Цетиње 21-23 IV 1990 /Титоград 1991/); "Словенска писменост у примени за албански језик", *Балгтина I* (Приштина 1991), 112-119.

М. СТЕВАНОВИЋ, "Источноцрногорски дијалекат", *ЈФ XIII*, 1933-1934; *Баковачки говор* (СДЗБ XI, 1950).

Р. СТИЈОВИЋ, "Из лексике Васојевића", *СДЗБ XXXVI*, 1990, 119-380.

С. СТИЈОВИЋ, "Ономастика источног дела Метохијског Подгора", *ОП I*, 1979, 237-380; "Преглед антропонимијских типова код Бошњака у Метохијском (Пећком) Подгору", *ЈФ XXVI*, 1980; "Старо Ругово у светлу ономастичких података", *ЗФЛ XXVII-XXVIII*, 1984-1985, 741-746.

Н. СТИПЧЕВИЋ, "Етимолошке белешке: *бенебреке*", *Прилози XLIX-L*, 1983-1984, 28-29.

Н. Л. СУХАЧЕВ, "Лексико-семантичка дифференцијација балканороманског (на примере пастушеске терминологије)", *Romano-balkanica. Вопросы адаптации латинского языкового элемента в балканском ареале* (Ленинград 1987), 61-99.

К. ТАЉАВИНИ /С. Tagliavini/, *Albanese di Dalmazia* (Firenze 1937); "Le parlate albanesi di tipo ghego orientale (Dardania e Macedonia nord-occidentale)", *Le terre albanesi redente. I Kosovo* (Roma 1942) /преведено на албански: "Të folmet shqipe të tipit të gegërishtës lindore (Dardania e Maqedonia Veriperëndimore)", *Studime gjuhësore I* (Prishtinë 1978)/.

Ц. ТОПАЛИ /Хх. Topalli/, "Disa vërejtje mbi të folmen e krahinës së Pukës", *DSh II*, 1975.

Ј. Ф. ТРИФУНОВСКИ, "Цвијићево проучавање словенског становништва у Албанији", *Лесковачки зборник XXVII*, 1987, 223-227.

С. ТРОЈАНОВИЋ, "Прилог тајним језицима", *ЈФ V*, 1925-1926, 222-226.

В. ЂИМОХОВСКИ /W. Cimochowski/, *Le dialecte de Dushmani* (Poznań 1951); "Marrëdhëniet gjuhësore shqiptare-sllave", *GjSh* 1, 1988, 16-19.

С. ЂИРКОВИЋ, "Албанци у огледалу јужнословенских извора", *Илири и Албанци* (Београд 1988).

В. ЂОРОВИЋ, "Напомене о албанским траговима у Херцеговини", *Архив I*, 1923, 201-205.

Д. ЂУПИЋ, "Осврт на топонимију црногорског племена Загарач", *ЈОК* 1, 1976, 173-177; *Говор Бјелопавлића* (СДЗБ ХХИИ, 1977); "Laterali u govorima Crne Gore", *ЗФЛ ХХVII-ХХVIII*, 1984-1985, 813-816.

А. УРОШЕВИЋ, "О племским особинама Арбанаса и преношењу племских имена на друго становништво", *God II*, 1961, 199-203; *Косово* (СЕЗБ LXXVIII, 1965); *Топоними Косова* (СЕЗБ LXXXIX, 1975); "Српске и албанске речи за појмове о неким хидрографским објектима на Косову", *ЈОК* 4, 1981, 209-212; "Топоними Качаника и околине", *ОЈ* 9, 1982, 167-169; *Етнички процеси на Косову у доба турске владавине* (Београд 1987).

Р. УШАКУ /R. Ushaku/, "Ulqini dhe rrethina në dritën e disa mikro e makro toponimeve", *Onomastika e Kosovës* (Prishtinë 1979), 9-25; "О неким патронимима у улцињском крају", *ОЈ* 9, 1982, 251-257.

М. ФАСМЕР /M. Vasmer/, *Studien zur albanischen Wortforschung* (Dorpat 1921); *Die Slawen in Griechenland* (1941).

Б. ФЕРЈАНЧИЋ, "Албанци у византијским изворима", *Илири и Албанци* (Београд 1988).

М. С. ФИЛИПОВИЋ, "Бијели Павле", *Историски записи I* (Цетиње 1948), 168-178; *Хас под Паптриком* (Научно друштво БиХ, Дјела ХИИ, Сарајево 1958); "Postanak i značenje imena Semberija", *Radovi XXX*, 1966, 187-191; "Albanisch mit kyrillischen Buchstaben", *ZfBalk* 7, 1969-1970, 22-23.

К. ХАЛИМИ, "Арбанашке речи у нашим тајним језицима", *ГЛЕМ ХХII*, 1954, 75-89.

М. ХАЉИМИ /M. Halimi/, "Gjendja e studimeve të të folmeve shqipe në Jugosllavi", *SNGjLKSh* 10, 1985; *Kërkime dialektologjike* (Prishtinë 1985); "О неким сложеним средњовековним топонимима сачуваним у савременим албанским говорима на Косову", *ЈОК* 6, 1985 (1987), 53-62; М. Halimi-S. Gashi, "Material leksikor nga krahinat", *GjA* 5, 1975 (1976), 175-186.

Ј. Г. ХАН /J. G. Hahn/, *Albanesische Studien* (Jena 1854).

А. ХАНЦИЋ, "Неколико вјести о Арбанасима на Косову и Метохији средином ХV вјјека", *Симпозиум пѐр Скѐнѐрбеун* (Prishtinë 1969).

3. ХАУПТОВА /Z. Hauptova/, "Leksikální balkanismy v západoslovanských jazycích, zvláště v slovenštině", *Studia balkanica bohemoslovaca* (Brno 1970), 281-287.

Е. П. ХЕМП /E. P. Hamp/, "La langue albanaise et ses voisins", *Actes du Ier Congrès International des études balkaniques et Sud-Est européennes IV* (Sofia 1968), 662-668; "**NISSIA - NIŠ", *БалкЕ IX*, 1966; "Early Slavic influence on Albanian", *БалкЕ XIV/2*, 1970, 11-17; "On the distribution and origin of *vatra*", *Opuscula slavica et lingusitica. Festschrift für A. Issatschenko* (Klagenfurt 1976), 201-210; "Strunga", *БалкЕ XX/1-2*, 1977, 113-117; "On the name Ohrid", *MJ XXXII-XXXIII*, 1981-1982, 777-784.

Х. ХОЛИОЛЧЕВ, "Бълг. *гълъби*, рум. *porumb* «zea mays, царевица»", *БгЕ XXI/2-3*, 1971, 245-248.

С. ХОЦА /S. Hoxha/, "Ndikimi i shqipes mbi gjuhët fqinje", *GjJ 4*, 1986, 17-26.

Б. ХИСА /B. Hysa/, "Veçoritë e bashkëtingëlloreve në të folmit e Kaçanikut", *Përpqirimi III*, 1963, 204-206.

М(арко) ЦАМАЈ, "О словенским топонимима у Титоградској Малсији", *ЈОК 6*, 1985 (1987), 537-545.

М(аргин) ЦАМАЈ /M. Camaj/, "Lautliche Parallelentwicklungen in montenegrinischen und nordalbanischen Mundarten", *Die Welt der Slaven XI/1-2* (Wiesbaden 1966), 115-124.

М. ЦАРАБРЕГУ /M. Carrabregu/, "Топонимиа е Kosovës sipas burimeve hartografike", *Onomastika e Kosovës* (Prishtinë 1979), 541-556.

В. ЦВЕТАНОВИЋ, "Из ономастике Гњилана", *ОП IX*, 1988, 517-542.

Л. ЦРЕПАЈАЦ, "*Гламоч* - DELMINIUM - DALMATIA", *ОЈ 5*, 1975, 65-66.

Е. ЧАБЕЈ /E. Çabej/, "Живот и обичаји Арбанаса", *Књига о Балкану* (Балкански институт, Београд 1936); "Problemi i autoktonisë së shqiptarëve në dritën e emrave të vendeve", *BUSH 2*, 1958; "Kontributi i shqipes në formimin e lidhjes gjuhësore balkanike", *StF 4*, 1970; *Hyrje në historinë e gjuhës shqipe* (Prishtinë 1970); "L'ancien nom des Albanais", *StA 1*, 1972, 31-40; "Problemi i vendit të formimit të gjuhës shqipe", *GjA 2*, 1972 (1974), 45-65; "Shqipja dhe gjuhët fqinje", *StF 4* 1973, 95-105; "Mbi disa izoglosa të shqipes me sllavishten", *StF 2*, 1976, 63-74; *Studime gjuhësore I-VI* (Prishtinë 1976-1987); "Alb. *тум* «Rauch»", *Езиковедни проучавања в чест на академик Вл. Георгиев* (София 1980), 297-300; Meshari i Gjon Buzukut. *Botim kritik* (Prishtinë 1988).

А. ЧЕТА /A. Çetta/, "De la valeur dialectale du vocabulaire serbo-albanais de Kujundžić", God I, 1957; A. Çetta-A. Berisha, Këngë dasme II (Instituti albanologjik i Prishtinës 1984).

В. ЧУБРИЛОВИЋ, "Малоншићи - племе у Црној Гори", ЗФФБ VIII/2, 1964.

Л. ЦОГОВИЋ, "Ономастика Баковице и суседних села", ОП VIII, 1987; "Топонимија југословенског дела Проклетија", ОП IV, 1983, 225-342.

Р. ШАЛАБАЛИЋ, "DOCLEA < *Do-kleu-a «Ušće», «Uvac», «Ad confluentes», DOCLEATES < *Do-kleu-atai «Slivljani», «Porečani»", ЗФФБ IX, 1967.

В. ШАУР, "Две балкански имена на дървета ("1. оморика, 2. оскоруша)", Езиковедни проучвания в чест на академик Вл. Георгиев (София 1980), 278-281.

М. ШИМУДИЋ, "Gjurmë të onomastikës së shqipes në Kroaci dhe Hercegovinë", Jehona 8-9 (Shkup 1985).

Ј. ШИЦ /J. Schütz/, Die geographische Terminologie des Serbokroatischen (Berlin 1957).

Ђ. ШКУРТАЈ /Gj. Shkurtaj/, "E folmja e Kelmendit", DSh 1975, 5-192.

Р. ШМИТ-БРАНТ /R. Schmitt-Brandt/, "Albanologische Forschungen", Kratylos XIII/1, 1968.

Ж. ШЋЕПАНОВИЋ, "Nikšići u Potarju", Jugoslovenski istorijski časopis 1-2 (Beograd 1972), 17-31.

Х. ШУСТЕР-ШЕВЦ, "Етимологија и историја јужнословенске речи *ватра*", НССВД VIII/1, 1982, 345-348.

М. ШУФЛАЈ /M. Šufflay/, "Povijest sjevernih Arbanasa", Архив II, 1924; Срби i Arbanasi (Beograd 1925); "O važnosti Skadarskog katastra iz god. 1416.", Гласник Географског друштва 12 (Београд 1926), 123-126.

СКРАЋЕНИЦЕ

Архив - Архив за арбанаску старину, језик и етнологију I-IV (Београд 1923-1928 /Приштина 1968/).

"Bashkimi" - Fjalori i "Bashkimit" (Prishtinë 1978) /"Fjalyer i rii i Shkupës" (Shkoder 1908)/.

БгЕ - Български език (София).

БалкЕ - Балканско езикознание (София).

БЕР - Български етимологичен речник 1-3 (София 1971 - 1986)

BUSH - Buletin i Universitetit shtetëror (Tiranë).

ВЯ - Вопросы языкознания (Москва).

ГЛЕМ - Гласник етнографског музеја у Београду.

ГЛМК-ВМК - Гласник музеја Косова / Buletin i muzeut të Kosovës (Приштина).

GIZM - Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu.

ГЛСНД - Гласник Скопског научног друштва.

GjA - Gjurmime albanologjike (Prishtinë) /од 1962. до 1970. излазио као јединствен часопис, а потом се поделио на секције за историју, етнологију и филологију - с новом нумерацијом/.

GjJ - Gjuha jonë (Tiranë).

GjSh - Gjuha shqipe (Tiranë).

God - Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja (Sarajevo).

DSh - Dialektologjia shqiptare (Tiranë).

ЗФЛ - Зборник Матице Српске за филологију и лингвистику (Нови Сад).

ЗФФБ - Зборник филозофског факултета у Београду.

ЗФФП-BFFP - Зборник филозофског факултета у Приштини / Buletin i Fakultetit filozofik i Prishtinës.

ZfBalk - Zeitschrift für Balkanologie (Berlin-München).

ZfrPh - Zeitschrift für romanische Philologie (Halle/Saale).

ZfvSprachf - Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen.

ZfsPh - Zeitschrift für slavischen Philologie (Heidelberg).

IF - Indogermanische Forschungen (Berlin).

ЈОК - Југословенска ономастичка конференција.

ЈФ - Јужнословенски филолог (Београд).

МЈ - Македонски јазик (Скопје).

НЈ - Наш језик (Београд).

НССВД - Научни састанак слависта у Вукове дане (Београд).

ОЈ - Onomastica jugoslavica (Zagreb).

ОП - Ономатолошки прилози (Београд).

Рѣрарими - Rërrarimi (Prishtinë).

ППЈ - Прилози проучавању језика (Нови Сад).

Прилози - Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор (Београд).

RA - Recherches albanologiques (Prishtina).

Radovi - Radovi Naučnog društva Bosne i Hercegovine (Sarajevo).

RIEB - Revue international des études balkaniques I-II (Belgrade 1935-1936).

RJA - Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (Zagreb).

RLing - Ricerche linguistiche (Roma).

РМС - Речник српскохрватскога језика Матице Српске (Нови Сад).

РСА - Речник српскохрватскога језика Српске академије наука и уметности (Београд).

СБЯ - Славянское и балканское языкознание (Москва).

СДЗБ - Српски дијалектолошки зборник (Београд).

СЕЗБ - Српски етнографски зборник (Београд).

SNGjLKSh - Seminari ndërkombëtar për gjuhën, literaturën dhe kulturën shqiptare (Prishtinë).

SOF - Südostforschungen (München).

StA - Studia albanica (Prishtinë).

StCL - Studii și cercetări lingvistice (București).

StF - Studime filologjike (Tiranë).

СФ - Славянская филология (Москва).

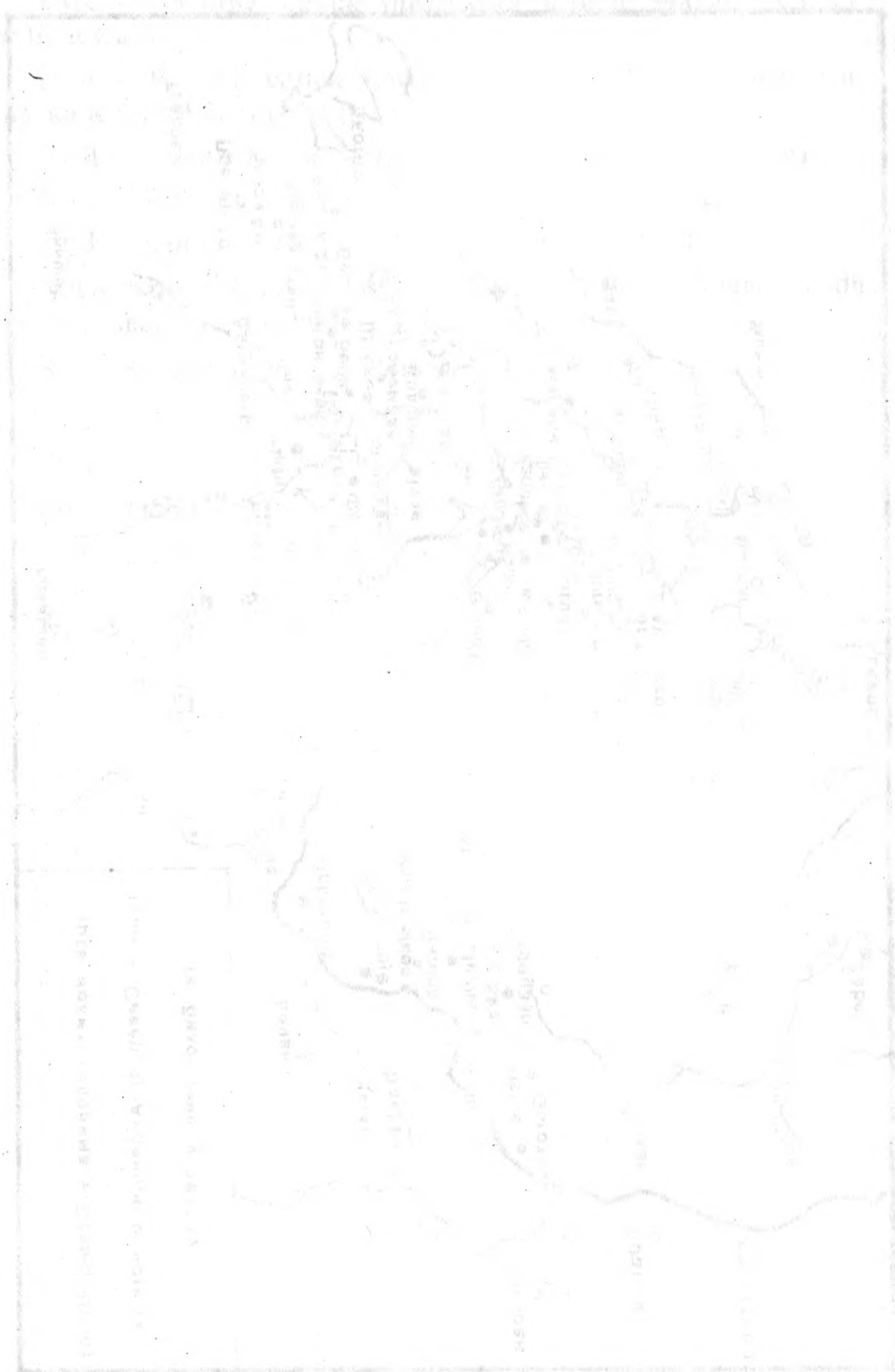
СЯ - Славянское языкознание (Москва).

ČMF - Časopis pro moderní filologii (Praha).

ЭССЯ - Этимологический словарь славянских языков (Москва).

Садржај

УВОД	5
ЕТНИЧКИ ДОДИРИ СРБА И АРБАНАСА ТОКОМ ВЕКОВА	8
УЗАЈАМНИ СИСТЕМНО-ЈЕЗИЧКИ УТИЦАЈИ	48
1. Фонетика	48
2. Морфологија	57
3. Синтакса	58
УЗАЈАМНИ ЛЕКСИЧКИ УТИЦАЈИ	63
1. Сточарство и земљорадња	64
2. Природа и рељеф	80
3. Кућа и окућница	91
4. Друштвена терминологија	98
5. Материјална култура и душевни живот	105
ЗАКЉУЧАК	127
RÉSUMÉ	131
РЕГИСТАР ЛЕКСИКЕ ТОПОНИМИЈЕ И АНТРОПОНИМИЈЕ	133
БИБЛИОГРАФИЈА	139
СПИСАК СКРАЋЕНИЦА	158

СР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808.61/.62:809.198.3
СТАНИШИЋ, Вања

Српско-албански језички односи / Вања Станишић ; одговорни уредник Никола Тасић. - \1. изд.). - Београд : Српска академија наука и уметности, Балканолошки институт, 1995 (Београд : CICERO). - 147 стр. ; 24 см. - (Посебна издања / Српска академија наука и уметности [и] Балканолошки институт ; 59)

На спор. насл. стр.: Les relations linguistiques Serbo-Albanaises / Vanja Stanišić. Тираж 500. - Résumé. - Регистар. - Библиографија: стр. 126-144.
ISBN 86-7179-020-7

1. Ств. насл. на успор. насл. стр. 808.61/. 62-316.3809. 198. 3-316.3

а) Српскохрватски језик - Албански језик - Компаративна анализа б)
Српскохрватски језик - Албанизми ц) Албански језик - Сербокроатизми

ИД=39681804